

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
CIVILINĖS JUSTICIJOS INSTITUTAS

INGA ČERNYTĖ
TEISĖS STUDIJŲ PROGRAMOS CIVILINĖS TEISĖS SPECIALIZACIJA

RIZIKOS PRISIĖMIMAS IR NUKENTĖJUSIOJO KALTĖ KAIP ATLEIDIMO NUO
DELIKTINĖS ATSAKOMYBĖS PAGRINDAI
Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Doc. dr. Simona Drukteinienė

Vilnius, 2015

TURINYS

ĮVADAS	3
1. CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS NETAIKymo IR ATLEIDIMO NUO CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS SAMPRATA	7
1.1. Civilinės atsakomybės netaikymo ir atleidimo nuo civilinės atsakomybės sąvoka ir pagrindai	7
1.2. Civilinės atsakomybės netaikymo ir atleidimo nuo civilinės atsakomybės santykis	11
2. RIZIKOS PRISIĖMIMO IR NUKENTĖJUSIOJO KALTĖS TEISINĖ CHARAKTERISTIKA IR ŠIŲ APLINKYBIŲ ĮTAKA DELIKTINĖS ATSAKOMYBĖS TAIKYMUI	16
2.1. Rizikos prisiėmimas kaip civilinės atsakomybės netaikymo pagrindas	16
2.1.1. Volenti non fit injuria principas.....	16
2.1.2. Rizikos prisiėmimo taikymo sąlygos.....	26
2.1.3. Sutikimas ir jo reikšmė deliktinės atsakomybės taikymui.....	31
2.2. Nukentėjusiojo kaltė kaip atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindas	34
2.2.1. Kaltės samprata deliktinėje atsakomybėje.....	34
2.2.2. Nukentėjusiojo kaltės taikymo sąlygos ir pasekmės	37
2.2.3. Žalos atlyginimas, taikant nukentėjusiojo asmens kaltės pagrindą	50
3. RIZIKOS PRISIĖMIMO IR NUKENTĖJUSIOJO KALTĖS, KAIP PAGRINDŲ ŠALINANČIŲ DELIKTINĘ ATSAKOMYBĘ, SANTYKIS	54
IŠVADOS.....	65
LITERATŪRA	67
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	73
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA	75
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA.....	76
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ.....	77

IVADAS

Baigiamojo darbo aktualumas ir tirama problema. Jau romėnų teisėje buvo pripažįstama, kad deliktą padariusio asmens atsakomybė apima pareigą atlyginti nukentėjusiam asmeniui padarytą žalą¹. Šio principo yra laikomasi ir šiuolaikinėse teisinėse sistemose. Minėta taisyklė yra įtvirtinta ir Lietuvos Respublikos civilinio kodekso² (toliau LR CK arba Civilinis kodeksas) 6.263 straipsnio 2 dalyje. Šiame straipsnyje taip pat numatyta pareiga laikytis tokio elgesio taisyklių, kad savo veiksmais nebūtų sukelta žalos kitam asmeniui. Tačiau vis dažniau atsiranda tam tikrų, atsakovo rizikos sferai nepriklausančių aplinkybių, dėl kurių išvengti žalos atsiradimo ar jos padidėjimo yra neįmanoma. Tokiu atveju būtų neteisinga, nesąžininga ir neprotinga reikalauti visos ar dalies kilusios žalos atlyginimo iš asmens, kuris buvo priverstas pažeisti bendro pobūdžio pareigą elgtis atidžiai ir rūpestingai dėl nuo jo rizikos sferai nepriklausančių priežasčių. Tam, kad būtų užtikrintos kiekvieno asmens teisės, abiejų šalių interesų pusiausvyra, nepažeisti bendrieji teisės principai ir tinkamai užtikrinta deliktinės atsakomybės paskirtis, įstatymuose yra įtvirtinti netaikymo arba atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindai.

LR CK numatyta, kad civilinė atsakomybė netaikoma, taip pat asmuo gali būti visiškai ar iš dalies atleistas nuo civilinės atsakomybės šiais pagrindais: dėl nenugalimos jėgos, valstybės veiksmų, trečiojo asmens veiksmų, būtinojo reikalingumo, būtinosios ginties, savigynos ir nukentėjusiojo asmens veiksmų taip pat ir dėl nukentėjusiojo kaltės. Pastarieji du netaikymo ar atleidimo nuo deliktinės atsakomybės pagrindai tiek Lietuvos teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje iki šiol nėra išsamiai nagrinėti, nors visuomeniniuose santykiuose vis dažniau susiduriama su aplinkybėmis, kai žalos atsiradimą sąlygoja ne tik žalą sukėlusio asmens, bet ir nukentėjusio asmens veiksmai. Kadangi šie civilinės atsakomybės netaikymo ar atleidimo nuo jos pagrindai Lietuvos teisės doktrinoje yra mažai tirti ir nagrinėti, kyla probleminių klausimų: ar konstatavus nukentėjusiojo kaltę arba rizikos prisiėmimą žalą padaręs asmuo visais atvejais yra atleidžiamas nuo deliktinės atsakomybės taikymo, taip pat ar šių pagrindų fakto konstatavimas reiškia, kad yra pašalinama viena iš žalą padariusio asmens civilinės atsakomybės sąlygų bei ar egzistuojantis nukentėjusiojo kaltės ir jo veiksmų kaip pagrindų netaikyti arba atleisti asmenį nuo civilinės atsakomybės reglamentavimas leidžia teismui tinkamai juos taikyti ir užtikrinti tiek žalą padariusio asmens tiek nukentėjusiojo asmens interesus? Svarbiausia, kad nei teismų praktikoje nei teisės doktrinoje nėra pateikta nukentėjusiojo kaltės ir rizikos prisiėmimo kaip

¹ Jonaitis, M. *Romėnų privatinė teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014, p. 391.

² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr.74-2262.

pagrindų netaikyti civilinės atsakomybės ar nuo jos atleisti santykio analizė. Visa tai parodo, kad baigiamojo darbo tema šiuo metu yra aktuali ir svarbi tiek teisės teorijai, tiek praktikai.

Baigiamojo darbo mokslinis naujumas ir tiriamos problemos ištyrimo lygis. Kaip jau minėta, baigiamojo darbo tema teisės doktrinoje iki šiol nėra išsamiai išnagrinėta. Lietuvos teisės doktrinoje nėra darbų, kuriuose išsamiai nagrinėjami deliktinės atsakomybės netaikymo arba atleidimo nuo jos pagrindai ir ypač nukentėjusiojo kaltė bei rizikos prisiėmimas. Šiuos pagrindus reglamentuojančių Civilinio kodekso normų komentaras pateiktas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentare³, taip pat minėti pagrindai itin lakoniškai aprašomi autorių kolektyvo parengtame vadovėlyje „Civilinė teisė. Prievolių teisė“⁴. Kiek plačiau rizikos prisiėmimas kaip netaikymo ar atleidimo nuo deliktinės atsakomybės pagrindas buvo nagrinėtas Valentino Mikelėno monografijoje „Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai“⁵, kurioje keliami probleminiai rizikos prisiėmimo taikymo klausimai, siaurai nagrinėjamas rizikos prisiėmimo santykis su nukentėjusiojo kalte, bei lyginama užsienio šalių praktika. Baigiamojo darbo temos kontekste buvo nagrinėjami ir užsienio autorių darbai: John Cooke⁶, Dirk Looschenders⁷ nagrinėjo bendruosius rizikos prisiėmimo ir nukentėjusio kaltės klausimus, W.V. Horton Rogers⁸ analizavo rizikos prisiėmimo ir nukentėjusiojo kaltės kaip pagrindų atleidžiančių nuo civilinės atsakomybės taikymo reglamentavimą ir taikymą Anglijos teisėje, Dirk Looschender⁹ Vokietijos teisėje, o Walter Gerven, Jeremy Lever ir Pierre Larouche¹⁰ Prancūzijos teisėje. Tačiau mokslininkų darbuose lieka išsamiai neišnagrinėta svarbiausia rizikos prisiėmimo ir nukentėjusiojo kaltės, kaip pagrindų šalinančių deliktinę atsakomybę, problema – nėra pateikta išsami ir gili šių dviejų pagrindų santykio analizė, nėra pateikta sąlygų ir kriterijų visuma, kuriems egzistuojant yra pripažįstama nukentėjusiojo kaltė, o kuriems – rizikos prisiėmimas, taip pat lieka neaišku, kada vienas iš pagrindų yra atleidimo nuo deliktinės atsakomybės, o kada deliktinės atsakomybės netaikymo pagrindas.

Baigiamojo darbo reikšmė. Teisės normomis tiek nukentėjusiojo kaltė, tiek rizikos prisiėmimas kaip pagrindai netaikyti arba atleisti asmenį nuo civilinės atsakomybės taikymo yra menkai reglamentuoti, paliekant plačią diskreciją plėtoti šį institutą teismams ir teisės doktrinai.

³ Mikelėnas, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. 1 dalis. Vilnius: Justitia, 2003, p. 349 – 352; 390 – 391.

⁴ Ambrasienė, D., Baranauskas, E., Bublėnė, D. ir kt./ red. Ambrasienė D., Baranauskas E. *Civilinės teisės. Prievolių teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2006, p. 198 – 203.

⁵ Mikelėnas, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995, p. 265 – 273.

⁶ Cooke, J. *Law of Tort*. Edinburgh: Pearson, 2007, p. 196 – 215.

⁷ Looschenders, D. *Die Mitverantwortlichkeit des Geschädigten im Privatrecht*, [interaktyvus]. Tübingen, 1999 [žiūrėta 2015-09-03]. <https://books.google.de/books?id=PLJEhQ47kC&printsec=frontcover&hl=de&source=gbs_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false>.

⁸ Magnus, U., Martin-Casals, M., Boom, W.H. ir kt. *Unification of tort law: contributory negligence*. The Hague; London: New York: Kluwer Law International, 2003, p. 57 – 72.

⁹ Looschenders, D. *op cit*, p. 29-73.

¹⁰ Gerven, W., Lever, J., Larouche, P. *Tort law (Common Law of Europe Casebooks)*. Oxford: Portland, 2003, p. 729/1 – 729/9.

Atsižvelgiant į tai, kad Civilinio kodekso normos galioja jau daugiau nei dešimt metų, o teismų praktika ir doktrina nėra gausi, šis darbas yra reikšmingas visam teisės mokslui ir praktikai, nes darbe analizuojama ne tik Lietuvos Respublikos, bet ir užsienio šalių teismų praktika bei doktrina, norminis pagrindų reguliavimas analizuojamas ne tik nacionalinės teisės lygmeniu, bet kartu yra lyginamas ir su užsienio šalyse egzistuojančiu nukentėjusiojo kaltės ir rizikos prisiėmimo kaip netaikymo ar atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindų reglamentavimu.

Tyrimo tikslas. Atskleisti nukentėjusiojo kaltės ir rizikos prisiėmimo kaip pagrindų netaikyti arba atleisti nuo deliktinės atsakomybės sampratą, jų tarpusavio santykį ir taikymo praktikoje ypatumus.

Užsibrėžtam tikslui pasiekti keliami šie **tyrimo uždaviniai**:

1. Atskleisti civilinės atsakomybės netaikymo ir atleidimo nuo civilinės atsakomybės sąvokų reikšmę bei tarpusavio santykį.
2. Atskleisti rizikos prisiėmimo ir nukentėjusiojo kaltės kaip pagrindų netaikyti arba atleisti nuo deliktinės atsakomybės sampratą.
3. Pateikti rizikos prisiėmimo ir nukentėjusiojo kaltės taikymo sąlygas ir šių pagrindų taikymo pasekmes.
4. Remiantis atvejo analize pateikti rizikos prisiėmimo ir nukentėjusiojo kaltės pagrindų taikymo ypatumus.
5. Nustatyti santykį tarp nukentėjusiojo kaltės ir rizikos prisiėmimo kaip pagrindų netaikyti arba atleisti asmenį nuo deliktinės atsakomybės.

Atsižvelgiant į baigiamojo darbo tyrimo tikslą ir jam pasiekti iškeltus uždavinius baigiamajame darbe siekiama pagrįsti šį **ginamąjį teiginį**: Nukentėjusiojo asmens kaltė ir rizikos prisiėmimas yra savarankiški deliktinės atsakomybės netaikymo ar atleidimo nuo jos pagrindai, turintys kiekvienam jų būdingas taikymo sąlygas bei lemiantys skirtingas pasekmes.

Tyrimo metodika. Baigiamajame darbe naudojami šie tyrimo metodai: **Duomenų rinkimo ir duomenų analizės** metodu buvo surinkta baigiamajam darbui reikalinga medžiaga. Duomenys buvo renkami iš šių šaltinių: nacionalinių teisės aktų ir teismų praktikos, užsienio valstybių teisės aktų ir teismų praktikos tai pat Lietuvos ir užsienio autorių mokslinių knygų, straipsnių ir kitų publikacijų. Duomenų analizės metodu buvo susisteminta turima duomenų bazė ir išanalizuoti surinkti teisės aktai, teismų praktika ir doktrina. **Loginis – analitinis** metodas buvo naudotas identifikuoti baigiamojo darbo temos problemai bei ieškoti tinkamų problemos sprendimų būdų. **Aprašomasis** metodas padėjo pateikti išsamią rizikos prisiėmimo ir nukentėjusiojo kaltės kaip pagrindų netaikyti arba atleisti nuo deliktinės atsakomybės sampratą, taikymo sąlygas ir minėtų pagrindų tarpusavio santykį. **Lyginamuoju** metodu buvo lyginamas Lietuvos ir užsienio valstybių teisinis reglamentavimas, teismų praktika ir doktrina, susijusi su

rizikos prisiėmimo ir nukentėjusiojo kaltės kaip pagrindais netaikyti arba atleisti nuo deliktinės atsakomybės, o **apibendrinimo metodas** buvo naudotas apibendrinti visą surinktą medžiagą bei suformuluoti baigiamojo darbo išvadas.

Tyrimo struktūra. Baigiamąjį darbą sudaro įvadas, dėstomoji dalis ir išvados. Įvade glaustai apibūdinamas baigiamojo darbo tyrimas, jo problema, įvardijamas ginamasis teiginys bei nurodomas tyrimo tikslas ir jam pasiekti išskelti uždaviniai. Pagrindinė darbo dalis (dėstomoji dalis) susideda iš dviejų dalių: bendrosios ir specialiosios. Bendrojoje dalyje nagrinėjamas civilinės atsakomybės netaikymo ir atleidimo nuo civilinės atsakomybės santykis, taip pat analizuojama rizikos prisiėmimo ir nukentėjusiojo kaltės kaip pagrindų, atleidžiančių nuo deliktinės atsakomybės taikymo samprata, jų taikymo sąlygos, taikymo pasekmės tiek žalą padariusiam, tiek nukentėjusiam asmeniui. Specialiojoje dalyje analizuojamas nukentėjusiojo kaltės ir rizikos prisiėmimo kaip pagrindų netaikyti arba atleisti asmenį nuo deliktinės atsakomybės tarpusavio santykis, jų skirtumai bei taikymo praktikoje ypatumai. Baigiamojoje dalyje – išvadose - pateikiami tyrimo rezultatai, atsakoma į probleminius baigiamojo darbo klausimus bei pateikiami galimi šių problemų sprendimo būdai. Baigiamojo darbo pabaigoje nurodomas darbe naudotų teisės aktų bei mokslinės literatūros sąrašas bei santraukos lietuvių ir anglų kalbomis.

1. CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS NETAIKYMO IR ATLEIDIMO NUO CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS SAMPRATA

1.1. Civilinės atsakomybės netaikymo ir atleidimo nuo civilinės atsakomybės sąvoka ir pagrindai

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 str. 2 d.¹¹ įtvirtinta asmens teisė į jam padarytos materialinės ir moralinės žalos atlyginimą. Šiame straipsnyje nurodoma, kad asmeniui padarytos materialinės ir moralinės žalos atlyginimą nustato įstatymas. Ši konstitucinė norma civilinėje teisėje yra įgyvendinama per LR CK normas, būtent, per civilinės atsakomybės institutą. LR CK 6.245 str. 1 d. pateikiama civilinės atsakomybės sąvoka, pagal kurią civilinė atsakomybė suprantama kaip turtinė prievolė, kurios viena šalis turi teisę reikalauti atlyginti nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius), o kita šalis privalo atlyginti padarytus nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius). Civilinę atsakomybę reglamentuojančių Civilinio kodekso normų komentare¹² nurodoma, kad civilinei atsakomybei visada būdingas turtinis pobūdis, t.y. jos taikymas sukelia skolininkui neigiamų turtinių padarinių – taikant civilinę atsakomybę jo turtas atitinkamai sumažėja, o kreditorius gauna atitinkamą turtinį ekvivalentą. Teisės doktrinoje yra pateikiama įvairių civilinės atsakomybės apibrėžimų. Vieni autoriai teigia, kad civilinė atsakomybė yra prievolė, atsirandanti pažeidus sutartį arba padarius deliktą, kiti civilinę atsakomybę sutapatina su bausme¹³. Autorės nuomone, šiandieniniuose teisiniuose santykiuose civilinė atsakomybė turi būti suprantama, kaip prievolė, atsirandanti netinkamai įvykdžius ar neįvykdžius sutarties sąlygų arba pažeidus bendrojo pobūdžio pareigą elgtis atidžiai ir rūpestingai. Civilinė atsakomybė privalo atlikti pagrindinę savo funkciją – kompensuoti kreditoriui patirtus praradimus, o ne nubausti skolininką, todėl nubaudimo funkcijos civilinė atsakomybė neatlieka. Tokios nuomonės laikosi ir Lietuvos Respublikos teismai¹⁴, kurie formuoja teismų praktiką ta linkme, jog pagrindine civilinės atsakomybės funkcija turi būti laikoma kompensacinė funkcija, kurios tikslas pasiekti satisfakciją, t. y. kompensuoti nukentėjusiajam jo teisių pažeidimu padarytą žalą ir taip atkurti padėtį, buvusią iki teisės pažeidimo.

¹¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Lietuvos aidas*. 1992, Nr. 220-0.

¹² Mikelėnas, V., *supra* note 3, p. 334.

¹³ *Black's Law Dictionary*. 6 leidimas, West Publishing Co. St. Paul, Minn., 1990, p. 2120 (Cituota iš Mikelėnas, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995, p. 16).

¹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. lapkričio 16 d. nutartis civilinėje byloje A. Č. v. UAB „Molesta“ (bylos Nr. 3K-3-475/2012).

Jau romėnų teisėje buvo pripažįstama civilinės atsakomybės atsiradimo dualistinė prigimtis: atsakomybė galėjo kilti iš sutarčių (*contractus*) ir teisės pažeidimų (*delicta*).¹⁵ Šie du civilinės atsakomybės atsiradimo pagrindai yra pripažįstami ir šiuolaikinėse teisinėse sistemose. Ne išimtis ir Lietuvos Respublikos teisė. LR CK 6.245 str. nustatyta, kad civilinė atsakomybė yra dviejų rūšių: sutartinė, kuri atsiranda dėl to, kad neįvykdoma ar netinkamai įvykdoma sutartis ir deliktinė, kuri atsiranda dėl žalos, nesusijusios su sutartiniais santykiais, išskyrus įstatymuose nustatytus atvejus, kai deliktinė atsakomybė atsiranda ir dėl žalos, susijusios su sutartiniais santykiais.

Tam, kad asmeniui būtų pritaikyta civilinė atsakomybė kiekvienu atveju būtina nustatyti civilinės atsakomybės sąlygas: neteisėtus veiksmus, žalą, priežastinį ryšį tarp neteisėtų veiksmų ir kilusios žalos ir kaltę, išskyrus griežtos atsakomybės atvejus, kai atsakomybė kyla be kaltės. Tik nustačius visas civilinei atsakomybei kilti būtinas sąlygas t.y. tik nustačius būtinų juridinių faktų sudėtį, galime atsakovui taikyti civilinę atsakomybę, kaip prievolę atlyginti nukentėjusiam asmeniui jo patirtą žalą.

Tačiau gali susidaryti situacija, kai žala kyla ne tik dėl žalą padariusio asmens veiksmų, bet ir dėl aplinkybių, kurios nepriklauso žalą padariusio asmens rizikos sferai pvz. žala gali kilti dėl nenugalimos jėgos, trečiojo asmens veiksmų ar net pačio nukentėjusiojo asmens veiksmų. Tokiu atveju, pritaikius civilinę atsakomybę ir įpareigojus asmenį atlyginti kilusią žalą, būtų pažeisti ne tik žala padariusio asmens interesai ir bendrieji teisės principai, bet ir neužtikrinta civilinės atsakomybės paskirtis, taip pat būtų sutrikdyta žalą padariusio asmens ir nukentėjusiojo asmens interesų pusiausvyra. Tokiu atveju, net ir nustačius visas civilinei atsakomybei kilti būtinas sąlygas, asmuo gali būti atleidžiamas nuo civilinės atsakomybės taikymo. Atsižvelgiant į tai, teisės aktai nustato civilinę atsakomybę šalinančias arba ją ribojančias sąlygas, kurių pagrindu civilinė atsakomybė neatsiranda arba žalą sukėlęs asmuo yra visiškai arba iš dalies nuo jos atleidžiamas.

LR CK 6.253 straipsnis reglamentuoja civilinės atsakomybės netaikymą ir atleidimą nuo civilinės atsakomybės. Nei šiame, nei kituose LR Civilinio kodekso straipsniuose nėra patekta nei civilinės atsakomybės netaikymo, nei atleidimo nuo civilinės atsakomybės sąvoka. Įstatymų leidėjas reglamentuodamas civilinės atsakomybės netaikymo ir atleidimo nuo civilinės atsakomybės institutą apsiriboja tik aplinkybių, kurių pagrindu civilinė atsakomybė yra netaikoma arba asmuo yra nuo jos atleidžiamas, įtvirtinimu. Minėto straipsnio normų komentaras¹⁶ taip pat nepateikia civilinės atsakomybės netaikymo ir atleidimo nuo civilinės atsakomybės sąvokų reikšmės, tik itin lakoniškai aptaria jų santykį. V. Mikelėnas monografijoje

¹⁵ Nekrošius, I., Nekrošius, N., Vėlyvis, S. *Romėnų teisė*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 209.

¹⁶ Mikelėnas V., *supra* note 3, p. 350.

„Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai“¹⁷ nurodo, kad „Išanalizavus konkrečios bylos aplinkybes, gali paaiškėti, jog nėra vienos kurios būtinų civilinės atsakomybės sąlygų – neteisėtų veiksmų, kaltės ar priežastinio ryšio. Tokiais atvejais civilinė atsakomybė negalima, nes žalą sąlygojo ne atsakovo veiksmai ar neveikimas, o pašalinė priežastis (lot. novus actus; pranc. cause étrangere). Yra atvejų, kai netgi nustatčius, jog žala atsirado dėl atsakovo veiksmų, teismas atsakovą nuo civilinės atsakomybės atleidžia, jeigu jis pateikia įtikinamus žalos padarymo pateisinimo įrodymus (ang. justification) [...]“. Atsižvelgdami į tai, galime daryti išvadą, jog civilinės atsakomybės netaikymas – tai situacija kai asmeniui civilinė atsakomybė nekyla, nes nėra visų civilinei atsakomybei kilti būtinų sąlygų, o atleidimas nuo civilinės atsakomybės – tai situacija, kai asmeniui kyla civilinė atsakomybė, tačiau jis visiškai ar iš dalies yra nuo jos atleidžiamas, nes žala kilo arba padidėjo dėl nuo jo rizikos sferai nepriklausančių aplinkybių.

Atleidimo nuo civilinės atsakomybės ir civilinės atsakomybės netaikymo pagrindai yra įtvirtinti LR Civiliniame kodekse, kituose įstatymuose ir tarptautiniuose teisės aktuose, taip pat gali būti nustatyti ir bendru šalių susitarimu. Autorės nuomone, visus atleidimo nuo civilinės atsakomybės ir civilinės atsakomybės netaikymo pagrindus galima suskirstyti į tris grupes:

1. Pagal taikomos civilinės atsakomybės rūšį, civilinės atsakomybės netaikymo ir atleidimo nuo jos pagrindai skirstomi į:

- Civilinės atsakomybės netaikymo ir atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindai, taikomi sutartinės atsakomybės atveju;
- Civilinės atsakomybės netaikymo ir atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindai, taikomi deliktinės atsakomybės atveju.

2. Pagal atleidimo nuo civilinės atsakomybės apimtį:

- Visiškai atleidžiantys nuo civilinės atsakomybės taikymo;
- Iš dalies atleidžiantys nuo civilinės atsakomybės taikymo.

3. Pagal civilinės atsakomybės netaikymo ar atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindų įtvirtinimą:

- Bendrieji atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindai, įtvirtinti LR Civiliniame kodekse;
- Specialieji atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindai, įtvirtinti LR Civiliniame kodekse, kituose įstatymuose ir tarptautiniuose teisės aktuose;
- Sutartyje numatyti atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindai.

Bendraisiais atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindais laikomi visi LR CK 6.253 str. ir LR CK 6.282 str. 1 d. nurodyti pagrindai: **Nenugalima jėga** – tai neišvengiamos ir

¹⁷ Mikelėnas, V., *supra* note 5, p. 248.

skolininko nekontroliuojamos bei nepašalinamos aplinkybės, kurios nebuvo ir negalėjo būti numatytos (LR CK 6.253 str. 2 d.); **Valstybės veiksmai** - tai privalomi ir nenumatyti valstybės institucijų veiksmai (aktai), dėl kurių įvykdyti prievolę neįmanoma ir kurių šalys neturėjo teisės ginčyti (LR CK 6.253 str. 3 d.); **Trečiojo asmens veikla** - tai asmens, už kurį nei kreditorius, nei skolininkas neatsako, veiksmai (veikimas, neveikimas), dėl kurių atsirado nuostolių (LR CK 6.253 str. 4 d.); **Nukentėjusio asmens veiksmai** – veiksmai, dėl kurių kaltas pats nukentėjęs asmuo ir dėl kurių jam atsirado ar padidėjo nuostoliai. Tai gali būti nukentėjusio asmens sutikimas, kad jam būtų padaryta žalos, arba rizikos prisiėmimas (LR CK 6.253 str. 5 d.); **Būtinasis reikalingumas** – tai veiksmai, kuriais asmuo priverstas padaryti žalos dėl to, kad siekia pašalinti jam pačiam, kitiems asmenims ar jų teisėms, visuomenės ar valstybės interesams gresiantį pavojų, išvengdamas gresiančios didesnės žalos atsiradimo žalą patyrusiam ar kitam asmeniui, jeigu žalos padarymas tomis aplinkybėmis buvo vienintelis būdas išvengti didesnės žalos. (LR CK 6.253 str. 6 d.); **Būtinoji gintis** – tai veiksmai, kuriais siekiama gintis arba ginti kitą asmenį, nuosavybę, būsto neliečiamybę, kitas teises, visuomenės ar valstybės interesus nuo pradėto ar tiesiogiai gresiančio neteisėto pavojingo kėsینimosi, jeigu jais nebuvo peržengtos būtiniosios ginties ribos (LR CK 6.253 str. 7 d.); **Savigyna** – tai asmens veiksmai, kuriais jis teisėtai priverstinai įgyvendina savo teisę, kai neįmanoma laiku gauti kompetentingų valstybės institucijų pagalbos, o nesiėmus savigynos priemonių teisės įgyvendinimas taptų negalimas arba iš esmės pasunkėtų. (LR CK 6.253 str. 8 d.). Prie LR CK 6.253 str. išvardintų bendrųjų atleidimo nuo civilinės atsakomybės ir civilinės atsakomybės netaikymo pagrindų priskirtinas ir LR CK 6.282 str. 1 d. įtvirtintas **nukentėjusiojo asmens kaltės** pagrindas. Šis pagrindas suprantamas kaip paties asmens didelis neatsargumas, kuris padeda žalai atsirasti arba jai padidėti. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentare¹⁸ nurodoma, kad LR CK 6.282 str. 1 d. yra bendroji norma, taikoma visais žalos atlyginimo atvejais, išskyrus įstatymo numatytas išimtis. Atsižvelgiant į tai, nukentėjusiojo asmens kaltės pagrindas, negali būti priskirtas prie specialiųjų atleidimo nuo civilinės atsakomybės ar civilinės atsakomybės netaikymo pagrindų ir turi būti laikomas bendroju pagrindu, kaip ir visi kiti pagrindai, nurodyti LR CK 6.253 str.

Specialiaisiais atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindais laikomi: gamintojo atleidimo nuo civilinės atsakomybės už žalą, sukeltą nekokybiškais produktais ir paslaugomis, pagrindai (LR CK 6.298 str. 1 d.); vežėjo atleidimo nuo civilinės atsakomybės taikymo pagrindai (Tarptautinio krovinių vežimo keliais sutarties konvencijos (CMR)¹⁹ 17 str. 4 d.); viešosios

¹⁸ Mikelėnas, V., *supra* note 3, p. 391.

¹⁹ 1965 Tarptautinio krovinių vežimo keliais sutarties konvencija (CMR). *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 107-2932.

informacijos rengėjo ir (ar) skleidėjo atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindai (Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo²⁰ 54 str. 1 d.) ir kt.

Sutartyje numatyti pagrindai – pagrindai, kuriuos abipusiu sutarimu nustato šalys ir kurie neprieštaruoja imperatyvioms įstatymo nuostatomis (LR CK 6.252 str.).

Visi, tiek sutartyje, tiek teisės aktuose nustatyti pagrindai yra svarbūs sprendžiant civilinės atsakomybės taikymo klausimą. Net ir tuo atveju, kai yra nustatomos visos civilinei atsakomybei kilti būtinos sąlygos, būtina patikrinti ar neegzistuoja sąlygos, kurios visiškai ar iš dalies pašalina civilinę atsakomybę. Atsakovas, įrodęs vieną iš civilinės atsakomybės netaikymo ar atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindų, gali apsiginti nuo jam pareikšto reikalavimo atlyginti žalą, todėl civilinės atsakomybės netaikymo ir atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindai yra laikomi ir gynybos nuo pareikšto ieškinio būdais.

1.2. Civilinės atsakomybės netaikymo ir atleidimo nuo civilinės atsakomybės santykis

LR CK 6.253 str. 1 d. vartojamos dvi sąvokos: civilinės atsakomybės netaikymas ir atleidimas nuo civilinės atsakomybės. Kaip jau minėta, įstatymų leidėjas nepateikia šių sąvokų reikšmės ir jų tarpusavio santykio, tik nurodo pagrindus, kuriems egzistuojant civilinė atsakomybė yra netaikoma arba žalą sukėlęs asmuo yra atleidžiamas nuo civilinės atsakomybės taikymo. Šie pagrindai yra tiesiog išvardinami, nenurodant kuriems pagrindams egzistuojant asmuo turi būti atleidžiamas nuo civilinės atsakomybės taikymo, o kuriems – civilinė atsakomybė apskritai neturi būti taikoma. Kadangi nėra aiškaus ir griežto civilinės atsakomybės netaikymo ir atleidimo nuo civilinės atsakomybės atribojimo, lieka neaišku, ar vienas iš LR CK 6.253 str. nurodomų pagrindų gali būti tik atleidimo nuo civilinės atsakomybės arba civilinės atsakomybės netaikymo pagrindų, ar jis gali būti tiek atleidimo nuo civilinės atsakomybės, tiek ir civilinės atsakomybės netaikymo pagrindų kartu.

Europos deliktų teisės principų (*angl. Principles of European Tort Law*)²¹, toliau vadinami PETL, 7:101 str. 1 d. taip pat, kaip ir LR CK yra nurodomi tik pagrindai, kuriems esant asmuo yra atleidžiamas nuo civilinės atsakomybės taikymo, tačiau nėra pateikta nei atleidimo nuo civilinės atsakomybės, nei civilinės atsakomybės netaikymo sąvoka. PETL 7:101 str. 2 d., nurodoma, kad ar atsakomybė bus pašalinta sprendžiama atsižvelgiant tiek į pagrindus, kuriems esant asmuo yra atleidžiamas nuo civilinės atsakomybės taikymo, tiek ir į civilinės atsakomybės sąlygas, o 7:101 str. 3 d. nurodoma, kad išimtiniais atvejais civilinė atsakomybė

²⁰ Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 71-1706.

²¹ European Group on Tort Law. *Principles of European Tort Law: Text and Commentary*. Wien: Springer-Verlag, 2005, p. 122.

gali būti sumažinta. PETL normų komentare²² nurodoma, kad tam tikrose situacijose sunku nustatyti ar civilinė atsakomybė turi būti taikoma pilna apimtimi ar netaikoma visiškai. Todėl yra reikalingas civilinės atsakomybės mažinimo pagrindas, kuris tokiose situacijose užtikrina tinkamą civilinės atsakomybės taikymą, ko neužtikrintų visiškas atleidimas nuo civilinės atsakomybės arba atsakomybės taikymas pilna apimtimi. Remiantis PETL normomis ir jų komentaru, galime teigti, kad PETL neišskiria civilinės atsakomybės netaikymo ir atleidimo nuo civilinės atsakomybės kaip dviejų atskirų pagrindų ir didesnę dėmesį skiria visiškam ir daliniui atleidimui nuo civilinės atsakomybės. Tai reiškia, kad civilinės atsakomybės netaikymas ir atleidimas nuo civilinės atsakomybės yra suprantamas kaip vienas pagrindas. Atsižvelgiant į tai, kad PETL buvo parengti Europos deliktų teisės grupės (angl. *European Group on Tort Law*), kuri apibendrina bendrosios ir kontinentinės teisės tradicijų deliktų teisės normas ir jų taikymą Europos valstybėse, galime teigti, kad daugelio užsienio valstybių deliktų teisėje nėra aiškiai ir griežtai atribojami atvejai, kai civilinė atsakomybė yra netaikoma ir atvejai, kai atsakovas yra atleidžiamas nuo civilinės atsakomybės taikymo, todėl plačiai nėra nagrinėjamas ir šių pagrindų tarpusavio santykis.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso šeštosios knygos komentaro autoriaus V. Mikelėno nuomone²³, civilinės atsakomybės netaikymo sąvoka yra platesnė ir apima visus, net LR CK 6.253 str. neminimus atvejus, kai asmens civilinė atsakomybė apskritai negali atsirasti. Pavyzdžiui civilinė atsakomybė neatsiranda jei nėra priežastinio ryšio, kaltės (kai ji siejama su kalte) ar kitų civilinės atsakomybės sąlygų. V. Mikelėno nuomone, atleidimas nuo civilinės atsakomybės apima tik atvejus, kai yra atitinkamos atsakomybės sąlygos, tačiau atsakovas įrodo esant vieną iš pagrindų, dėl kurių jis visiškai arba iš dalies gali būti atleistas nuo civilinės atsakomybės. Pavyzdžiui, atsakovas įrodo, kad dėl žalos atsiradimo yra kaltas ir pats nukentėjęsysis. Autorės nuomone, reikėtų sutikti su V. Mikelėno nuomone, nes remiantis ankščiau nustatytomis civilinės atsakomybės netaikymo ir atleidimo nuo civilinės atsakomybės sąvokomis, galime teigti, kad civilinės atsakomybės netaikymo sąvoka yra labai plati ir apima visus atvejus, kai nėra nustatomos visos civilinei atsakomybei kilti būtinos sąlygos. Civilinės atsakomybės netaikymo atveju civilinės atsakomybės taikymas yra negalimas, nes žalos atsiradimą sąlygoja ne atsakovo veiksmai ar neveikimas, bet jo rizikos sferai nepriklausanti aplinkybė. Dėl šios priežasties nėra nustatomos visos būtinosios civilinės atsakomybės sąlygos – dažniausiai priežastinis ryšys tarp atsakovo veiksmų ir kilusios žalos. Todėl civilinės atsakomybės netaikymas apima labai daug atveju, kai asmeniui civilinė atsakomybė nekyla ne tik dėl LR CK 6.253 ir kituose straipsniuose bei įstatymuose nurodytų pagrindų, bet ir visų kitų

²² *Ibid.*, p. 123.

²³ Mikelėnas, V., *supra* note 3, p. 350.

aplinkybių, dėl kurių egzistavimo negali būti nustatytos visos civilinei atsakomybei kilti būtinos sąlygos. Tuo tarpu atleidimas nuo civilinės atsakomybės galimas tik tada, kai atsakovui nustatomos visos civilinei atsakomybei kilti būtinos sąlygos, tačiau jis įrodo žalos padarymą pateisinančius pagrindus, numatytus įstatymuose arba sutartyje. Tokiu atveju atsakovas yra visiškai ar iš dalies atleidžiamas nuo civilinės atsakomybės taikymo. Todėl akivaizdu, kad civilinės atsakomybės netaikymo sąvoka yra platesnė už atleidimo nuo civilinės atsakomybės sąvoka. Taip pat, atkreiptinas dėmesys į tai, kad civilinės atsakomybės netaikymas pasižymi absoliutumu t.y. nustačius civilinės atsakomybės netaikymo pagrindą civilinė atsakomybė asmeniui yra visada netaikoma. Tuo tarpu atleidimo nuo civilinės atsakomybės atveju, galimas ne tik visiškas, bet ir dalinis atleidimas nuo civilinės atsakomybės taikymo. Pavyzdžiui, jeigu yra nustatoma, kad dėl žalos atsiradimo yra kaltas ne tik žalą sukėlęs asmuo, bet ir nukentėjęsysis, žalą padaręs asmuo gali būti atleidžiamas nuo prievolės atlyginti žalą visiškai, tuo atveju jeigu įrodo, kad žala atsirado ne tik dėl žalą padariusio asmens, bet ir dėl nukentėjusio asmens veiksmų. Tačiau tuo atveju, jeigu atsakovas įrodo tai, kad nukentėjęsysis tik prisidėjo prie žalos atsiradimo arba jos padidėjimo, žalą padaręs asmuo gali būti tik iš dalies atleistas nuo civilinės atsakomybės taikymo. Atleidimą nuo civilinės atsakomybės lyginant su civilinės atsakomybės netaikymu, atleidimas turėtų būti laikomas santykinis, o netaikymas – absoliučiu civilinę atsakomybę šalinančiu pagrindu.

Civilinės atsakomybės netaikymo ir atleidimo nuo civilinės atsakomybės santykis mažai nagrinėtas ne tik teisės doktrinoje, bet ir teismų praktikoje. Vienoje iš Lietuvos apeliacinio teismo nutarčių²⁴ galime rasti išaiškinimą, kad: „*Civilinės atsakomybės netaikymo sąvoka yra žymiai platesnė ir apima ne tik atleidimo nuo civilinės atsakomybės atvejus, bet ir tuos atvejus, kai nenustatomos visos būtinos sąlygos prievolę pažeidusio asmens civilinei atsakomybei atsirasti*“. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos teismų praktika yra itin negausi, galime teigti, kad kaip ir įstatymų leidėjas, teismai neskiria didelio dėmesio civilinės atsakomybės netaikymo ir atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindų griežtam atribojimui ir jų santykio nustatymui. Šiuo metu egzistuojanti teismų praktika patvirtina išvadą, kad civilinės atsakomybės netaikymas yra platesnė sąvoka už atleidimo nuo civilinės atsakomybės sąvoką ir apima visus atvejus kai nėra nustatomos būtinosios civilinei atsakomybei kilti civilinės atsakomybės sąlygos.

Nustačius, kad civilinės atsakomybės sąvoka yra platesnė už atleidimo nuo civilinės atsakomybės sąvoką ir apimanti visus atvejus kai nenustatomos visos būtinos sąlygos prievolę pažeidusio asmens civilinei atsakomybei kilti, vis dar lieka neaišku, ar viena ta pati įstatymuose numatyta aplinkybė gali būti tik atleidimo nuo civilinės atsakomybės arba civilinės atsakomybės

²⁴ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 22 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Naujoji švara“ v. UAB „Baltijos ažuolas“ (bylos Nr.2A-478/2008).

netaikymo pagrindu ar ji gali būti tiek atleidimo nuo civilinės atsakomybės, tiek ir civilinės atsakomybės netaikymo pagrindu kartu. LR CK 6.253 str. 1 d. numatyta, kad civilinė atsakomybė netaikoma, taip pat asmuo gali būti visiškai ar iš dalies atleistas nuo civilinės atsakomybės šiais pagrindais: dėl nenugalimos jėgos, valstybės veiksmų, trečiojo asmens veiksmų, nukentėjusio asmens veiksmų, būtinojo reikalingumo, būtinosios ginties, savigynos. Iš pateiktos teisės normos formuluotės galime spręsti, kad įstatymo leidėjas visus išvardintus pagrindus laiko tiek atleidimo nuo civilinės atsakomybės, tiek ir civilinės atsakomybės netaikymo pagrindais. Tai reikštų, kad vienas tas pats pagrindas gali būti tiek atleidimo nuo civilinės atsakomybės, tiek ir civilinės atsakomybės netaikymo pagrindu, tačiau neaišku, kuo remiantis turi būti nustatyta, kada tas pats pagrindas laikomas atleidimo nuo civilinės atsakomybės, o kada civilinės atsakomybės netaikymo pagrindu. V. Mikelėnas sprendamas klausimą ar vienas tas pats pagrindas gali būti ir civilinės atsakomybės netaikymo ir atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindu, atsakymą į probleminį klausimą pateikė nagrinėjant nenugalimos jėgos institutą. V. Mikelėno nuomone, nenugalima jėga gali būti ir civilinės atsakomybės netaikymo ir atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindu. V. Mikelėnas teigia, kad kartais ta pati aplinkybė gali turėti skirtingą reikšmę, pvz. tais atvejais, kai civilinė atsakomybė atsiranda tik esant kaltei, nenugalima jėga reiškia, jog civilinė atsakomybė visai neatsiranda; tais atvejais, kai civilinė atsakomybė atsiranda be kaltės, nenugalima jėga yra atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindu.²⁵ Tai reiškia, kad kai civilinė atsakomybė yra siejama su kalte, tačiau nėra įpareigoto asmens kaltės dėl sutartinių įsipareigojimų nevykdymo ar delikto padarymo, civilinė atsakomybė neatsiras. Todėl nenugalima jėga, jeigu ji sąlygojo sutarties pažeidimą ar delikto padarymą, bus pagrindas netaikyti civilinės atsakomybės, nes žala tokiu atveju atsirado dėl nenugalimos jėgos poveikio, o ne dėl įpareigoto asmens tyčios ar didelio neatsargumo. Tuo tarpu, kai įstatymas numato griežtą atsakomybę, t.y. atsakomybę be kaltės, nenugalima jėga gali būti laikoma atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindu. Jei civilinei atsakomybei atsirasti kaltė nėra būtina civilinės atsakomybės kylimo sąlyga, o asmuo nevykdydamas savo sutartinių prievolių ar nesilaikydamas pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai tokiais veiksmais sukėlė žalą kitam asmeniui, pareiškus ieškinį dėl nuostolių atlyginimo, atsakovas gali būti visiškai ar iš dalies atleistas nuo civilinės atsakomybės taikymo, jeigu įrodo, kad žala atsirado dėl nenugalimos jėgos.

Nagrinėjant nenugalimos jėgos institutą, buvo nustatyta, kad nenugalima jėga gali būti tiek atleidimo nuo civilinės atsakomybės taikymo, tiek ir civilinės atsakomybės netaikymo pagrindu, atsižvelgiant į tai, ar atsakomybė kyla su kalte ar be jos. Atsižvelgiant į pateiktą šio instituto analizę galėtume daryti išvadą, kad vienas iš civilinę atsakomybę šalinančių pagrindų

²⁵ Mikelėnas, V., *supra* note 5, p. 249.

gali būti tiek civilinės atsakomybės netaikymo, tiek ir atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindų, priklausomai nuo konkrečių aplinkybių. Tačiau iš tikrųjų taip nėra. Norint nustatyti ar konkretus civilinę atsakomybę šalinantis pagrindas yra tik civilinės atsakomybės netaikymo ar atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindas, ar gali būti tiek civilinės atsakomybės netaikymo tiek ir atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindų, būtina nagrinėti kiekvieno konkretaus pagrindo taikymo sąlygas ir ypatumus, pagal kuriuos būtų galima nustatyti ir šio pagrindo taikymo pasekmes. Tai, kad ne visi pagrindai gali būti kartu ir civilinės atsakomybės netaikymo ir atleidimo nuo jos pagrindai, įrodo baigiamajame darbe plačiai nagrinėjami rizikos prisiėmimo ir nukentėjusiojo kaltės pagrindai, kurių vienas yra laikomas civilinės atsakomybės netaikymo, o kitas atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindu ir abu negali būti laikomi tiek civilinės atsakomybės netaikymo tiek ir atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindais kartu.

Apibendrinami galime teigti, kad įstatymuose ar sutartyje nurodytų įpareigojimų nevykdymas ar netinkamas jų vykdymas, net ir nustačius visas civilinei atsakomybei kilti būtinas sąlygas, ne visuomet sąlygoja civilinės atsakomybės taikymą įpareigotam asmeniui. Sutarties ar įstatymo numatytų įsipareigojimų nesilaikymą gali nulemti įpareigoto asmens rizikos sferai nepriklausančios aplinkybės. Su šiomis aplinkybėmis įstatymų leidėjas sieja civilinės atsakomybės netaikymo ir atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindus. Civilinės atsakomybės netaikymo sąvoka yra platesnė už atleidimo nuo civilinės atsakomybės sąvoką ir apima visus atvejus, kai nėra nustatomos visos civilinei atsakomybei kilti būtinos sąlygos. Tuo tarpu atleidimas nuo civilinės atsakomybės suprantamas siauriau ir apima tik tuos atvejus, kai asmeniui yra nustatomos visos civilinei atsakomybei kilti būtinos sąlygos, tačiau jis nuo civilinės atsakomybės yra atleidžiamas įrodžius egzistuojant vieną iš atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindų. Vieni civilinę atsakomybę šalinantys pagrindai gali būti ir atleidimo nuo civilinės atsakomybės ir civilinės atsakomybės netaikymo pagrindais, priklausomai nuo byloje nustatytų aplinkybių ir egzistuojančių civilinės atsakomybės sąlygų, tuo tarpu kiti pagrindai gali būti tik civilinės atsakomybės netaikymo arba tik atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindais.

2. RIZIKOS PRISIĖMIMO IR NUKENTĖJUSIOJO KALTĖS TEISINĖ CHARAKTERISTIKA IR ŠIŲ APLINKYBIŲ ĮTAKA DELIKTINĖS ATSAKOMYBĖS TAIKYMUI

2.1. Rizikos prisiėmimas kaip civilinės atsakomybės netaikymo pagrindas

Rizikos prisiėmimas yra laikomas vienu iš civilinę atsakomybę šalinančių pagrindų daugelyje pasaulio valstybių. Šis pagrindas yra įtvirtintas ir LR CK 6.253 str. 5 d.: „Nukentėjusiojo asmens veiksmai – veiksmai, dėl kurių kaltas pats nukentėjęs asmuo ir dėl kurių jam atsirado ar padidėjo nuostoliai. Tai gali būti nukentėjusiojo asmens sutikimas, kad jam būtų padaryta žalos, arba rizikos prisiėmimas“. Siekiant patvirtinti baigiamojo darbo ginamąjį teiginį ir nustatyti nukentėjusiojo kaltės ir rizikos prisiėmimo, kaip deliktinę atsakomybę šalinančių pagrindų tarpusavio santykį, tikslinga nagrinėti rizikos prisiėmimo sąvoką, jos taikymo ypatumus, bei sąlygas, kurioms egzistuojant deliktinė atsakomybė nėra taikoma. Toks nagrinėjimas leis lengviau suvokti rizikos prisiėmimo, kaip pagrindo netaikyti deliktinės atsakomybės esmę, palyginti šį pagrindą su nukentėjusiojo kalte ir nustatyti šių pagrindų tarpusavio santykį.

2.1.1. Volenti non fit injuria principas

Principas *Volenti non fit injuria* (liet. sutikimas nesukelia žalos) buvo žinomas jau romėnų teisėje, anksčiau nei šeštame amžiuje.²⁶ Ansgar Ohly nagrinėdamas rizikos prisiėmimo, kaip civilinės atsakomybės netaikymo pagrindą, knygoje „*Volenti non fit injuria*” – *die Einwilligung im Privatrecht*²⁷ nurodė, jog: „Posakis *Volenti non fit injuria* yra performuluotas Ulpiano Digestuose nurodytas principas *nulla injuria est, quae in volentem fiat*“, kuris išvertus iš lotynų kalbos reiškia, kad: „Nėra žalos, jeigu ji kyla sutikus“. Pirmoji byla, kurioje buvo paminėtas *Volenti non fit injuria* posakis, buvo nagrinėjama Anglijoje keturiolikto amžiaus pradžioje, o septynioliktame amžiuje posakis *Volenti non fit injuria* jau buvo pripažįstamas teisės principu²⁸.

²⁶ Dubber, M., Hörnle, T., *The Oxford Handbook of Criminal Law*. Oxford: Oxford University Press, 2014, p. 642.

²⁷ Ohly, A. *Volenti non fit injuria* – *die Einwilligung im Privatrecht*, [interaktyvus]. Tübingen, 2002, [žiūrėta 2015-10-07]. <https://books.google.lt/books?id=w1Gs9XYKxTIC&printsec=frontcover&hl=lt&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false>.

²⁸ Dubber, M., Hörnle, T. *Op cit*, p. 642.

Teisės terminų žodyne Black's Law Dictionary²⁹ nurodyta, kad *Volenti non fit injuria* principas reiškia, kad jeigu asmuo žinodamas ir suvokdamas pavojingą situaciją savanoriškai joje atsiduria ir jo veiksmuose nėra nerūpestingumo, jis yra laikomas prisiėmusiu žalos atsiradimo riziką ir negali reikalauti jos atlyginimo. Carol Tan nuomone, *Volenti non fit injuria* principas yra dažnai vadinamas savanorišku rizikos prisiėmimu³⁰. Teismas gali nustatyti, kad ieškovas savanoriškai sutiko su tokiu elgesiu, kuris gali sukelti žalą: pacientas paprastai turi aiškiai išreikšti sutikimą operacijai, o boksininkas paprastai sutinka būti sumuštas, neperžengiant nustatytų sporto taisyklių ribų. Autorės nuomone, tai reiškia, kad abiem atvejais asmuo suvokia žalos atsiradimo riziką ir su ja sutinka, todėl *Volenti non fit injuria* principas yra laikomas rizikos prisiėmimo sinonimu. Minėtame teisės terminų žodyne Black's Law Dictionary yra apibrėžta ne tik principo *Volenti non fit injuria* sąvoka, bet ir rizikos prisiėmimo sąvoka. Apibrėžiant rizikos prisiėmimo sąvoka nurodyta, kad rizikos prisiėmimo doktrina, dar žinoma kaip *Volenti non fit injuria*, reiškia, kad ieškovas negali reikalauti atlyginti žalą, su kurios atsiradimu jis sutiko t.y. asmuo negali reikalauti žalos atlyginimo jeigu jis žinodamas ir suvokdamas pavojingą situaciją joje savanoriškai atsiduria ir dėl to patiria žalos³¹. Žodyne taip pat yra išskirtos ir *Volenti non fit injuria* gynybos sąlygos: 1) Ieškovas turi žinių apie faktus, kurie sukuria padėties pavojingumą; 2) Jis suvokia, kad padėtis yra pavojinga 3) Jis supranta pavojaus pobūdį ir laipsnį; 4) Jis savanoriškai atsidūrė pavojingoje padėtyje³². Atsižvelgiant į pateiktas *Volenti non fit injuria* ir rizikos prisiėmimo sąvokas, galime teigti, kad abi jos turi būti suprantamos, kaip asmens savanoriškas rizikos prisiėmimas dėl žalos atsiradimo. Sutikimas prisiimti riziką gali būti aiškiai išreikštas arba numanomas. Jis gali būti suprantamas iš pareikšto sutikimo arba riziką prisiėmusio asmens veiksmų. Numanomas rizikos prisiėmimas turi būti aiškiai suprantamas iš nukentėjusiojo asmens veiksmų, kurie parodo, kad asmuo savanoriškai prisiėmė žalos atsiradimo riziką³³.

LR CK 6.253 str. 1 d. įtvirtinta galimybė sprendžiant civilinės atsakomybės netaikymo klausimą atsižvelgti ir į asmens, kuris reikalauja atlyginti patirtą žalą, elgesį. Tai yra į nukentėjusiojo asmens veiksmus. LR CK 6.253 str. 5 d. yra įtvirtinta nukentėjusiojo asmens veiksmų sąvoka ir šių veiksmų formos. Nukentėjusiojo asmens veiksmais laikomi veiksmai, dėl kurių kaltas pats nukentėjęs asmuo ir dėl kurių jam atsirado ar padidėjo nuostoliai. Tai gali būti nukentėjusio asmens sutikimas, kad jam būtų padaryta žalos, arba rizikos prisiėmimas. Priešingai, nei nurodyta ankščiau, Lietuvoje rizikos prisiėmimas ir sutikimas yra laikomi skirtingomis nukentėjusiojo asmens veiksmų formomis, kai tuo tarpu ankščiau minėtuose

²⁹ *Black's Law Dictionary*. 6 leidimas. St. Paul, Minn: West Publishing Co, 1990, p. 1088.

³⁰ Cane, P., Conaghan, J. *The New Oxford Companion of Law*. Oxford: Oxford University Press, 2008, p. 1229.

³¹ *Black's Law Dictionary*, *op cit*, p. 82.

³² *Ibid*.

³³ Gerven, W., Lever, J., Larouche, P. *supra note* 11, p.728/1.

žodynuose, sutikimas yra laikomas rizikos prisiėmimo dalimi ir viena iš rizikos prisiėmimo taikymo sąlygų. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentare nurodyta, kad „*Jeigu žala atsirado dėl paties nukentėjusiojo veiksmų, tai nėra arba priežastinio žalos ir veiksmų ryšio, arba atsakovo kaltės. Komentuojamoje normoje nurodoma, kad nukentėjusiojo elgesys, dėl kurio jam padaroma žalos, gali būti dviejų rūšių. Pirma, nukentėjusysis suvokdamas, jog jam gali būti padaryta žalos, sutinka, kad šios būtų padaryta. [...] Antra, asmuo daugiau ar mažiau suvokdamas, kad jo elgesys gali būti žalingas jam pačiam, neatsisako tam tikrų veiksmų, manydamas, jog žalos jam pavyks išvengti t.y. prisiima žalos atsiradimo riziką*“³⁴. Lyginant LR CK normų komentare pateiktus išaiškinimus, matome, kad iš esmės tiek vienu, tiek kitu atveju, asmuo savanoriškai sutinka prisiimti žalos atsiradimo riziką, manydamas, kad jos pavyks išvengti. Tiek jau klasikiniu sutikimo pavyzdžiu tapęs paciento sutikimas su operacijos atlikimu, tiek ir rizikos prisiėmimo pavyzdys, kai asmuo prisiima žalos atsiradimo riziką užsiimdamas pavojingu sportu, reiškia, kad asmuo savanoriškai prisiima žalos atsiradimo riziką ir atsisako teisės pareikšti ieškinį dėl kilusios žalos atlyginimo. Todėl atsižvelgiant į aukščiau pateiktas rizikos prisiėmimo sąvokas ir principo *Volenti non fit injuria* aiškinimą, sutikimas galėtų būti laikomas vienu iš rizikos prisiėmimo atvejų, nors įstatymų leidėjas juos išskiria kaip du atskirus pagrindus ir Lietuvoje jie yra laikomi skirtingomis nukentėjusiojo asmens veiksmų formomis.

Atsižvelgiant į tai, kad rizikos prisiėmimas yra suvokiamas kaip asmens savanoriškas dalyvavimas pavojingoje situacijoje, suvokiant galimą žalos atsiradimo riziką ir tikintis, kad jos pavyks išvengti, ieškovo kaltė šiuo atveju nėra nustatinėjama. Nustatant rizikos prisiėmimą turi būti įrodinėjama ne nukentėjusiojo kaltė, o nukentėjusiojo rizikos prisiėmimo faktas. Taip yra todėl, kad norint taikyti rizikos prisiėmimo pagrindą, svarbu nustatyti ir įrodyti ne nukentėjusiojo kaltę, o veikimą savo rizika. Rizikos prisiėmimu asmuo nesiekia tyčia sukelti žalos, tačiau suvokia padėties pavojingumą ir žalos atsiradimo galimybę, dėl ko atsakovui negali kilti atsakomybė ir pareiga atlyginti žalą, su kurios atsiradimu ieškovas savanoriškai sutiko. Atsižvelgiant į tai, teigtina, kad LR CK 6.253 str. 5 d. įtvirtinta nukentėjusiojo asmens veiksmų sąvoka, netinkamai apibrėžia rizikos prisiėmimą kaip kaltus pačio nukentėjusiojo asmens veiksmus, dėl kurių jam atsirado ar padidėjo nuostoliai, nes šiuo atveju nukentėjusiojo asmens veiksmai turi būti apibrėžiami ne per kaltę, o per veikimą savo rizika. Kaltės klausimas sprendžiamas taikant ne rizikos prisiėmimo, bet nukentėjusiojo kaltės pagrindo taikymo klausimą. Todėl teigtina, kad LR CK 6.253 str. įtvirtintas nukentėjusiojo asmens veiksmų apibrėžimas, siejant šiuos veiksmus su rizikos prisiėmimu, yra netinkamas ir klaidinantis, nes gali sukelti problemų sprendžiant rizikos prisiėmimo ir nukentėjusiojo kaltės pagrindų atribojimo ir taikymo klausimą.

³⁴ Mikelėnas, V., *supra* note 3, p. 352.

Lietuvos Respublikos teismų praktikoje nerandame bylų, kuriose teismas rizikos prisiėmimą įvardintų kaip *Volenti non fit injuria* principą. Bylose, kuriose teismai nagrinėja civilinės atsakomybės netaikymą nukentėjusiojo asmens veiksmų pagrindu, yra vartojamos rizikos prisiėmimo ir sutikimo sąvokos. Pažymėtina, kad Lietuvos Aukščiausiojo teismo praktika dėl deliktinės atsakomybės netaikymo rizikos prisiėmimo pagrindu yra itin negausi. Vienoje Lietuvos Aukščiausiojo teismo nagrinėtoje byloje buvo sprendžiamas naktinio klubo atsakomybės klausimas, kai vykstant studentų išleistuvių vakarui, ieškovas iškrito pro antrame naktinio klubo aukšte esančią evakuacijos angą, nors siekiant užtikrinti lankytojų saugumą, atsakovas privalėjo imtis visų priemonių, kad lankytojai prie šios angos negalėtų patekti. Tiek pirmosios, tiek apeliacinės instancijos teismas nusprendė, kad atsakovas elgėsi neapdairiai ir neatsakingai, todėl jam kyla deliktinė atsakomybė ir jis privalo atlyginti ieškovui kilusią žalą. Bylai pasiekus kasacinės instancijos teismą, Lietuvos Aukščiausiojo teismo teisėjų kolegija nusprendė, kad nagrinėjamoje byloje reikalinga įvertinti ir paties nukentėjusiojo vaidmenį įvykio, kai jis buvo sužalotas, metu. Ieškovo neblaivumas įvykio metu gali būti vertinamas kaip paties ieškovo didesnės rizikos prisiėmimas patenkant į jo sveikatai pavojingą padėtį. Dėl to pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai *ex officio* turėjo patikrinti nukentėjusiojo asmens veiksmus ribojančius civilinę atsakomybę CK 6.253 straipsnio 5 dalies ir 6.282 straipsnio 1 dalies kontekste³⁵. Kitoje byloje, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas sprendė žalos, kuri atsirado viešai paskelbus apie darbo užmokesčio mokėjimą „vokeliuose“, klausimą. Šioje byloje teismas padarė išvadą, jog: „Teismas, išanalizavęs visas nukentėjusiojo rizikos prisiėmimo faktui nustatyti reikšmingas aplinkybes, pagrįstai pripažino, kad kasatorė, sąmoningai sutikdama su darbo užmokesčio dalies be apskaitos dokumentų mokėjimu bei priimdama jai tokiu būdu mokamą darbo užmokesčio dalį, konkludentiniais veiksmais patvirtino, jog prisiima negatyvių padarinių, galimų patenkant į tokią situaciją, riziką, todėl padarė teisingą išvadą, kad atsakovo civilinė atsakomybė už ieškovės nurodytus emocinius išgyvenimus ir nepatogumus, gaunant dalį atlyginimo be apskaitos dokumentų, negali atsirasti“³⁶. Atsižvelgdami į teismų praktiką, galime teigti, kad Lietuvos teismai rizikos prisiėmimą laiko civilinės atsakomybės netaikymo pagrindu, nes minėtoje byloje teismas nurodė, jog prisiėmus riziką civilinė atsakomybė negali kilti. Tai reiškia, kad tokiu atveju nėra nustatomos visos civilinei atsakomybei kilti būtinosios sąlygos, kas sąlygoja civilinės atsakomybės netaikymą, o ne atleidimą nuo civilinės atsakomybės. Iš viso to, galime daryti išvadą, kad rizikos prisiėmimas turėtų būti suprantamas kaip realaus žalos atsiradimo pavojaus įvertinimas ir apsisprendimas laisva valia elgtis tam tikru būdu, numatant

³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje *D.P. v. UAB „Amžiaus pasaka“* (bylos Nr. 3K-3-509/2004).

³⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje *D.B. v. AB „Krekenavos agrofirma“* (bylos Nr. 3K-3-544/2009).

žalos atsiradimo riziką, tačiau neatsisakant tokio elgesio. Rizikos prisiėmimu asmuo nesiekia tyčia sukelti žalos, tačiau suvokia padėties pavojingumą ir žalos atsiradimo galimybę, dėl ko atsakovui negali kilti atsakomybė ir pareiga atlyginti žalą, su kurios atsiradimu ieškovas savanoriškai sutiko.

Europos deliktų teisės principų 7:101 str. 1 d. d) punkte nurodyta, kad žalos padarymas gali nelemti civilinės atsakomybės taikymo asmeniui, jeigu pats nukentėjęs sutiko su žalos padarymu (angl. *The consent of the victim*) arba prisiėmė žalos atsiradimo riziką (angl. *Assumed the risk of being harmed*)³⁷. PETL normų komentare, komentuojant minėtą punktą, nurodoma, jog šioje dalyje yra reglamentuojamas ne tik *Volenti non fit injuria* principas, bet ir kitos su tuo susijusios sąvokos³⁸. Komentare nurodoma, kad šis punktas reglamentuoja keletą galimų situacijų, viena iš jų - situacija kai ieškovas yra informuotas apie žalos atsiradimo riziką, tačiau nepaisant to jis savanoriškai, laisva valia, šią riziką prisiima. Kita galima situacija, kai ieškovas siekia žalos atsiradimo, tokiu būdu sutikdamas su šios žalos atsiradimu. Taip pat, gali susidaryti situacija, kai ieškovas nesutinka patirti žalos, tačiau nepaisant to pritaria žalingam atsakovo elgesiui. Visais atvejais, svarbu, kad egzistuotų priežastinis ryšys tarp prisiimtos rizikos ir kilusios žalos³⁹. Atsižvelgdami į pateiktą PETL 7:101 str. 1 d. d) punkto komentarą, galime teigti, kad Europos šalių deliktų teisėje rizikos prisiėmimu yra laikomi trys pagrindiniai atvejai: 1) Asmuo, informuotas apie žalos atsiradimo riziką, ją savanoriškai prisiima. Tai galėtų būti laikomas dalyvavimas rizikingame sporte pvz. bokso varžybose; 2) Asmuo siekia žalos atsiradimo, todėl prisiima ir jos kilimo riziką. Tai galėtų būti laikoma situacija, kai asmuo kerta važiuojamąją kelio dalį, degant draudžiamam šviesoforo signalui; 3) Asmuo nesutinka patirti žalos, tačiau neprieštarauja žalingam atsakovo elgesiui. Tai galėtų būti laikoma situacija, kai asmuo sutinka skristi su girtu pilotu.

Europos civilinio kodekso studijų grupės (angl. *Study Group on a European Civil Code*) ir Europos bendrijos privatinės teisės tyrimo grupės (angl. *Research Group on EC Private Law*) parengtuose Europos privatinės teisės principuose, apibrėžimuose ir pavyzdinėse taisyklėse (angl. *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law*), sutrumpintai vadinamuose Bendros principų sistemos projektu (angl. *Draft Common Frame of Reference*) arba DCFR, taip pat reglamentuojamas rizikos prisiėmimo pagrindas. DCFR 6 knygos 5:101 str. 1 d. nurodyta, kad asmeniui gali nekilti atsakomybė, jeigu teisiškai reikšmingą žalą patyręs asmuo buvo davęs aišką sutikimą šios žalos atsiradimu ir buvo galima pagrįstai tikėtis, jog jis

³⁷ European Group on Tort Law, *supra note 21*, p. 122.

³⁸ *Ibid*, p. 126.

³⁹ *Ibid*.

aiškiai suprato savo sutikimo pasekmes⁴⁰. Šio straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad tas pats galioja ir tada, kai žalą patyręs asmuo, žinodamas apie žalos atsiradimo riziką, savanoriškai ją prisiima ir sutinka su jos atsiradimu. Atsižvelgiant į DCFR 5:101 str. įtvirtintas nuostatas, galime teigti, kad šiame *soft law* šaltinyje, kaip ir LR CK bei PETL yra išskiriami du pagrindai: sutikimas ir rizikos prisiėmimas. DCFR 5:101 str. 2 d. komentare nurodoma, kad veikimas savo rizika yra bendroji taisyklė, pagal kurią asmuo negali reikalauti žalos atlyginimo jeigu jis suvokdamas žalos atsiradimo riziką savanoriškai ją prisiėmė. Tai dažniausiai pasireiškia užsiimant kovos menais ar rizikingu sportu, tačiau veikimas savo rizika gali būti nustatytas ir sprendžiant atsakomybės klausimą dėl įvykusio eismo įvykio, atsakomybės už gyvūnų padarytą žalą ir kita. Kai yra nustatomas rizikos prisiėmimas, jis pašalina atsakomybę, todėl nukentėjusio asmens nerūpestingumo klausimas nėra sprendžiamas⁴¹. Tai reiškia, kad pagal DCFR rizikos prisiėmimas kaip ir Lietuvoje, bei PETL principuose yra laikomas tik civilinės atsakomybės netaikymo pagrindu ir negali būti atleidimo nuo civilinės atsakomybės arba jos mažinimo pagrindu.

Anglijoje *Volenti non fit injuria* principas reiškia, kad jeigu ieškovas sutiko su tokiu elgesiu, kuris jam sukėlė žalą, jis tokiu sutikimu praranda teisę į kilusios žalos atlyginimą. Atsakovas tokiu atveju privalo įrodyti ne tik tai, kad ieškovas sutiko su žalos atsiradimo rizika, bet taip pat ir tai, kad jis atsisakė teisės į šios žalos atlyginimą. Šis gynybos pagrindas Anglijoje daugiausiai naudojamas žalos atlyginimo byloje, kuriose ieškovui kilo žala gelbstint kitą asmenį, taip pat būnant automobilio ar lėktuvo keleiviu ar dalyvaujant sporto renginiuose⁴². Anglijos teisėje sutikimas ir rizikos prisiėmimas ne visada išskiriami, kaip atskiros nukentėjusio asmens veiksmų formos. Nors Anglijos teismų praktika nėra nuosekli, *Volenti non fit injuria* principas dažniausiai vartojamas sprendžiant atsakomybės klausimą dėl netyčia padaryto teisės pažeidimo, o sutikimas – dėl tyčinio teisės pažeidimo⁴³. Toks *Volenti non fit injuria* principo aiškinimas ir šios doktrinos taikymas buvo suformuotas Anglijos teismų praktikoje. Apeliacinis teismas 1959 metų byloje *Baker v TE Hopkins & Son Ltd*⁴⁴, sprenddamas žalos atlyginimo klausimą dėl žalos, kilusios savanoriškai gelbėjant kitus asmenis, atlyginimo, sukūrė taisyklę: „*Kad būtų galima taikyti Volenti non fit injuria principą, privaloma, kad ieškovas savanoriškai, laisva valia, žinodamas apie grėšiančios žalos pobūdį ir laipsnį, netiesiogiai sutiktų ją patirti*“. Kitoje Apeliacinio teismo 1971 metais nagrinėtoje byloje *Nettleship v. Weston*⁴⁵, dėl žalos atlyginimo

⁴⁰ Bar Ch., Clive E., Schulte-Nölke H. ir kt. *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law*, Volume 4. Munich: European Law publishers GmbH, 2009, p. 3608.

⁴¹ *Ibid.*, p. 3613.

⁴² Gerven, W, Lever J., Larouche P., *supra note* 11, p. 728/3.

⁴³ *Ibid.*, p. 728/2.

⁴⁴ *Baker v TE Hopkins & Son Ltd.*, [1959], 1 WLR 966 (CA).

⁴⁵ *Nettleship v Weston*, [1971], Nr. 2 QB 691 (CA).

vairavimo instruktoriui, teismas nurodė, jog *Volenti non fit injuria* gynyba gali būti veiksminga tik prieš ieškovo, kuris aiškiai arba numanomai sutiko atsisakyti visų reikalavimų dėl kilusios žalos atlyginimo. Šioje byloje teismas nustatė dar vieną papildomą sąlygą: „*Neužtenka, kad ieškovas būtų tik aiškiai ar numanomai sutikęs su žalos atsiradimo rizika, yra reikalinga, kad toks jo sutikimas kartu reikštų ir teisės į šios žalos atlyginimo atsisakymą*“. Vėliau, 1991 metais Apeliacinis teismas *Morris v. Murray*⁴⁶ byloje nurodė, kad *Volenti non fit injuria* principas gali būti taikomas ir tuo atveju, kai ieškovas sąmoningai, laisva valia atsiduria akivaizdžiai pavojingoje situacijoje. Remiantis Anglijos teismų praktika, galime teigti, kad Anglijoje *Volenti non fit injuria* principas gali būti sėkmingai panaudotas kaip gynybos priemonė, kai ieškovas aiškiai arba numanomai sutinka su žalos atsiradimo rizika ir šiuo sutikimu atsisako teisės į žalos atlyginimą, taip pat tais atvejais, kai ieškovas savanoriškai atsiduria aiškiai pavojingoje situacijoje ir dėl to jam kyla žala.

Vokietijoje veikimas savo rizika (vok. *Handeln auf eigene Gefahr*) taip pat yra laikomas pagrindu netaikyti civilinės atsakomybės⁴⁷. Vokietijos Federalinis Aukščiausiasis Teismas 1961 metais nagrinėjo bylą, kurioje teisės vairuoti neturintis nepilnametis sukėlė eismo įvykį, kurio metu buvo sužaloti kartu su juo, savo noru važiuavę asmenys. Šioje byloje, teismas nurodė, jog ieškovas turi aiškiai suprasti prisiimamą riziką ir situacijos pavojingumą. Kiekvienu atveju, svarbu atsižvelgti į tai, ar ieškovas suprato situacijos pavojingumą, ar jis suvokė pavojaus neišvengiamumą ir ar pats nesukūrė pavojingos situacijos. Teismas byloje taip pat nurodė, kad jeigu yra nustatoma, kad asmuo veikė savo rizika, tai nereiškia, kad atsakovui visais atvejais turi būti netaikoma deliktinė atsakomybė. Tik tam tikrose situacijose galima teigti, kad yra ieškovo sutikimas dėl žalos atsiradimo (rizikingo sporto atveju), tačiau situacijoje, kai asmuo važiuoja su teisės vairuoti automobilį neturinčiu asmeniu, negalime teigti, kad jis išreiškia aišku sutikimą patirti žalą. Todėl tokiais atvejais, turi būti nagrinėjamas ir nerūpestingumo klausimas⁴⁸. Kitoje byloje, Vokietijos Federalinis Aukščiausiasis Teismas sprendė žalos atlyginimo klausimą, kai žalą sukėlė pasibaidęs žirgas, kurį ieškovas savanoriškai pasisiūlė sutramdyti. Teismas šioje byloje nurodė, kad ieškovas, kuris pats savo elgesiu patenka į rizikingą situaciją, negali reikalauti žalos atlyginimo. Šioje byloje nebuvo taikytas ir atsakomybės už gyvūno padarytą žalą institutas, nes ieškovas savo elgesiu pats prisiėmė žalos atsiradimo riziką ir savo veiksmais pateko į pavojingą situaciją⁴⁹. DCFR komentare nurodoma, kad Vokietijoje rizikos prisiėmimas gali būti laikomas ir numanomumu sutikimu⁵⁰. Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad Vokietijoje žalą padariusiam asmeniui gali būti netaikoma deliktinė atsakomybė, kai jis prisiėmė žalos atsiradimo

⁴⁶ *Morris v Murray*, [1991], Nr. 2 QB 6 (CA).

⁴⁷ Gerven, W, Lever, J., Larouche, P., *supra note* 11, p. 728/15.

⁴⁸ BGH 05.11.1074 – VI ZR 100/73.

⁴⁹ BGH 13.11.1973 - VI ZR 152/72.

⁵⁰ Bar Ch., Clive E., Schulte-Nölke H. ir kt., *supra note* 40, p. 3623.

riziką, aiškiai suvokdamas situacijos pavojingumą ir neišvengiamumą arba pats sukūrė pavojingą situaciją, kuri sukėlė jam žalą.

Prancūzijos teisėje, panašiai kaip ir Lietuvoje, nukentėjusiojo sutikimas (pranc. *le consentement de la victime*) yra skiriamas nuo rizikos prisiėmimo (pranc. *l'acceptation des risques*). Nukentėjusiojo sutikimui, kaip gynybos priemonei, svarbu, ar teisės pažeidimas yra susijęs su žala turtui ar kitiems ekonominiams interesams ar su žala asmens kūno neliečiamumui ar jo privatumui. Pirmu atveju, teisės pažeidėjas gali būti atleistas nuo atsakomybės taikymo, jeigu teisių turėtojas išreiškė aiškų ar numanomą sutikimą. Kitu atveju, ieškovo sutikimas bus laikomas galiojančiu tik tiek, kiek tai nepažeis teisės aktų, reglamentuojančių asmens kūno vientisumą ir jo privatumą, reikalavimų. Prancūzijos teisėje rizikos prisiėmimas, bendru atveju, neatleidžia teisės pažeidėjo nuo atsakomybės. Tai reiškia, kad Prancūzijoje rizikos prisiėmimas nėra laikomas savarankišku atleidimo nuo atsakomybės pagrindu. Nepaisant to, rizikos prisiėmimas yra svarbus elementas nustatant tiek ieškovo, tiek atsakovo kaltę⁵¹. Prancūzijoje, kaip ir Anglijoje, bei Vokietijoje, rizikos prisiėmimo klausimas dažniausiai sprendžiamas žalos, kilusios dėl asmens dalyvavimo rizikingame sporte, atlyginimo byloje. Priešingai nei Anglijos teisėje, kur rizikos prisiėmimo klausimas dažnai sprendžiamas vadinamose „Gelbėtojų byloje“, Prancūzijos teismai atleidžia asmenį nuo civilinės atsakomybės taikymo tokiose byloje labai išimtiniais atvejais. Kasacinis teismas 1969 metais nagrinėtoje byloje, kur buvo sprendžiamas klausimas dėl žalos, kilusios savanoriškai gelbstint kitą asmenį, atlyginimo, nurodė, jog „Rizikos prisiėmimo pagrindas negali būti taikomas prieš asmenis, kurie pavojingoje situacijoje gelbėja kitą asmenį, išskyrus tuos atvejus, kai asmenį gelbstintis asmuo pats sukuria pavojingą situaciją ir dėl to patiria žalos“⁵².

Atsižvelgdami į tai kas išdėstyta, galime daryti išvadą, kad daugelyje valstybių rizikos prisiėmimas dažniausiai taikomas byloje, kuriose sprendžiamas klausimas dėl žalos, kilusios užsiimant konkurenciniu sportu, atlyginimo. Tam, kad būtų tinkamai atskleistas rizikos prisiėmimo, kaip pagrindo netaikyti deliktinės atsakomybės taikymas praktikoje, toliau darbe bus nagrinėjamos panašių faktinių aplinkybių bylos, kurias sprendė Anglijos, Vokietijos ir Prancūzijos teismai ir bus pateikiamas rizikos prisiėmimo, kaip pagrindo netaikyti civilinės atsakomybės už žalą, atsiradusią užsiimant konkurenciniu sportu, teisinis vertinimas minėtose valstybėse.

Anglijos Apeliaciniame teisme buvo nagrinėjama byla *Condon v. Basi*, kurioje buvo nustatyta, kad ieškovas ir atsakovas žaidė priešingose futbolo komandose. Rungtynių metu, atsakovas prasižengdamas prieš ieškovą t.y. pažeisdamas futbolo žaidimo nustatytas taisykles,

⁵¹ Gerven, W, Lever, J., Larouche, P. *supra note* 11, p. 729/1.

⁵² Cass. Crim, 25 June 1969, D. 1969.Jur.688.

šiam sunkiai sužalojo koją. Pirmosios instancijos teismas, šioje situacijoje netaikė rizikos prisiėmimo, kaip pagrindo netaikyti deliktinės atsakomybės. Apeliacinis teismas sutiko su pirmosios instancijos teismo sprendimu ir nurodė, kad sprendžiant konkurencinio sporto dalyvių patirtos žalos atlyginimo klausimą svarbūs yra du aspektai: 1) Rūpestingumo pareigos egzistavimas: pareiga laikytis sporto taisyklių ir prisiimti riziką dėl rūpestingumo pareigos (pagal nustatytas sporto taisykles) pažeidimo priklauso atsakovui; 2) Deliktinės atsakomybės netaikymas: ieškovas bus laikomas prisiėmęs žalos atsiradimo riziką, jeigu žala jam kyla, nors atsakovas nepažeidė sporto taisyklių, elgėsi protingai ir pagrįstai. Atsižvelgiant į tai, laikytina, kad atsakovui atsakomybė už padarytą žalą užsiimant konkurenciniu sportu, kyla tada, kai atsakovas pažeidžia rūpestingumo pareigą ir pažeidžia sporto taisykles arba tuo atveju, kai jis veikia taip, kad nebūtų galima tikėtis, jog ieškovas su tokiu atsakovo elgesiu sutiko⁵³. Apeliacinis teismas šioje byloje atsisakė taikyti rizikos prisiėmimą, kaip deliktinės atsakomybės netaikymo pagrindą, nurodydamas, kad šioje situacijoje atsakovas buvo akivaizdžiai kaltas dėl kilusios žalos, jis peržengė sporto taisyklių nustatytas ribas ir veikė nepagrįstai, todėl negali būti atleistas nuo deliktinės atsakomybės taikymo. Remiantis pateiktos bylos analize, galime daryti išvadą, kad Anglijoje, žalos, patirtos konkurenciniame sporte, atlyginimo bylose, sprendžiant atleidimo nuo deliktinės atsakomybės klausimą yra vertinama ar nebuvo pažeistos sporto nustatytos taisykles ir rūpestingumo pareiga. Tuo atveju, jeigu atsakovas, atsižvelgiant į visas reikšmingas aplinkybes, veikė pagrįstai, neperžengė sporto nustatytų taisyklių ribų ir laikėsi rūpestingumo pareigos, jam gali būti netaikoma deliktinė atsakomybė, nes ieškovas būtų laikomas prisiėmęs žalos atsiradimo riziką. Tuo atveju, jeigu atsakovas peržengia sporto taisyklių nustatytas ribas, veikia nepagrįstai ir nesilaiko rūpestingumo pareigos reikalavimo, jam taikoma deliktinė atsakomybė ir jis atsako pilna apimtimi. Tai reiškia, kad konkurencinio sporto atvejais, ieškovas laikomas prisiėmusiu normalią riziką – tokią, kuri atitinka sporto taisykles ir pareigą elgtis rūpestingai.

Vokietijos Federalinis Aukščiausiasis teismas nagrinėjo bylą, kurioje buvo sprendžiamas žalos, kilusios futbolo rungtynių metu, atlyginimo klausimą. Atsakovas, žaisdamas priešingoje futbolo komandoje nei ieškovas, rungtynių metų gindamas savo komandos vartus, puolė ieškovą ir sulaužė jam koją. Dėl kojos lūžio ligoninėje jam buvo nustatyta sepsio liga. Ieškovas nurodė, kad atsakovas sąmoningai spyrė jam į koją, kad sustabdytų ieškovo ataką, o atsakovas nurodė, kad jis spyrė į kamuolį, tačiau per klaidą pataikė ieškovui į koją. Tiek pirmos, tiek apeliacinės instancijos teismas atmetė ieškovo ieškinį. Kasacinės instancijos teismas (Vokietijoje kasacija vadinama revizija) sutiko su žemesnių instancijų teismo sprendimu ir nurodė, kad asmuo, dalyvaudamas konkurenciniame sporte, sutinka su konkrečiau sporto

⁵³ *Condon v. Basi*, [1985], 2 ALL ER 453 (CA).

žaidimo taisyklėmis, jas pripažįsta ir atsisako pretenzijų į patirtos žalos atlyginimą jeigu ji kyla neperžengiant sutartų sporto žaidimo taisyklių. Futbolas – konkurencinis sportas, kuriame konkuruoja dvi komandos ir yra neįmanoma išvengti fizinio kontakto ir traumų kovoje dėl kamuolio. Žaidėjai užsiimdami konkurenciniu sportu privalo suvokti didelę traumų tikimybę ir tikėtis, kad jiems nebus pareikšti ieškiniai dėl rungtynių metu patirtos žalos atlyginimo, nes atsakovas ieškovo pozicijoje gali atsidurti bet kada t.y. tiek ieškovas, tiek atsakovas kartu yra ir potencialus teisės pažeidėjas ir potencialus nukentėjęsysis. Būtų neteisinga reikalauti iš žaidėjų prisiimti tokią riziką, kad kilus žalai žaidimo metu, būtų privaloma atlyginti gydymo ir vaistų išlaidas, atlyginti neturtinę žalą ir pan. Ieškovas, dalyvaudamas konkurenciniame sporte, prisiima žalos ir dėl jos kylančių nenumatytų komplikacijų atsiradimo riziką. Nustačius, kad žala asmeniui kilo užsiimant konkurenciniu sportu, atsakovui deliktinė atsakomybė nėra taikoma rizikos prisiėmimo pagrindu⁵⁴. Vokietijoje dalyvavimas sportinėje kovoje *per se* reiškia rizikos prisiėmimą. Sportinė kova apima ne tik bokso rungtynes, kuriose pagrįsti sužalojimai yra itin dažni ir pateisinama, bet ir konkurencinį sportą: futbolą, krepšinį, tinklinį ir pan.⁵⁵ Atsižvelgdami į išdėstytą, galime daryti išvadą, kad Vokietijoje konkurenciniame sporte patirta žala yra atlyginama tik labai retais ir išskirtiniais atvejais. Bendru atveju, sportininkai laikomi prisiėmę žalos atsiradimo riziką ir turi suvokti, kad yra didelė tikimybė patirti žalą, nes konkurencinis sportas dažnai pasižymi fiziniu kontaktu. Tuo atveju, jeigu atsakovas sukelia žalą ieškovui žaidimo metu, net ir pažeidžiant žaidimo taisykles, jam deliktinė atsakomybė nėra taikoma. Tuo atveju, jeigu atsakovas tyčia sužaloja ieškovą, akivaizdžiai neleistinomis priemonėmis pažeidžia sporto žaidimo taisykles, jam atsakomybė turėtų kilti pagal bendrą taisyklę.

Prancūzijos kasaciniame teisme buvo nagrinėjama byla *Malherbe v. Amar*. Ieškovas su atsakovu turnyre žaidė skvošo žaidimą. Atsakovas su rakete pataikė ieškovui į veidą ir jį sužalojo. Teismai atmetė ieškovo ieškinį. Kasacinis teismas nurodė, kad skvočas yra greitas ir intensyvus konkurencinis sportas tarp dviejų žaidėjų. Jis žaidžiamas taip pat pagal nustatytas šio žaidimo taisykles. Tokiais atvejais, sprendžiant žalos atlyginimo klausimą, svarbu nustatyti, ar asmuo veikė pagal nustatytas sporto taisykles. Laikoma, kad žaidėjai prisiima normalią žalos atsiradimo riziką, tačiau neprisiima nenormalios rizikos (agresijos, nesąžiningumo, taisyklių pažeidimo)⁵⁶. Prancūzijos teismai skiria dvi kaltės rūšis, kurios pasireiškia sporte: 1) „*Sporto kaltė*“ – tai nustatytų sporto žaidimo taisyklių pažeidimas; 2) „*Kaltė per se*“ – tyčinis, agresyvus, nesąžiningas elgesys. Jeigu yra nustatoma sporto kaltė, atsakovui yra netaikoma deliktinė

⁵⁴ NKW 1975, 109 (cituota iš Gerven, W, Lever, J., Larouche, P. *Tort Law* (Common Law of Europe Casebooks). Oxford: Portland (Or.): Hart Publishing, 2003, p.728/20 – 728/22).

⁵⁵ Elfring, K., *Haftung des Sportlers für regelwidriges Verhalten*, Jurawelt, 2006, p. 3.

⁵⁶ Bull. Civ. 1987.II.32 (cituota iš Gerven, W, Lever, J., Larouche, P. *Tort Law* (Common Law of Europe Casebooks). Oxford: Portland (Or.): Hart Publishing, 2003, p.729/5 – 729/6).

atsakomybė, tačiau jeigu yra nustatoma kaltė *per se*, atsakomybė kyla pilna apimtimi⁵⁷. Atsižvelgiant į tai, galime daryti išvadą, jog Prancūzijos teisėje yra nustatyta taisyklė, kad užsiimant konkurenciniu sportu patirta žala nėra atlyginama, jeigu atsakovas neperžengė normalios rizikos ribų ir neveikė tyčia norėdamas sužaloti priešininką.

Lyginant Anglijos, Vokietijos ir Prancūzijos teisėje taikomą rizikos prisiėmimo pagrindą, sporte patirtos žalos atlyginimo atvejais, galime teigti, kad visose valstybėse svarbu atsižvelgti į tai, ar atsakovas nepažeidė nustatytų žaidimo taisyklių. Jeigu įprastos žaidimo taisyklės yra pažeidžiamos Prancūzijos ir Anglijos teisėje nėra taikomas rizikos prisiėmimo, kaip deliktinės atsakomybės netaikymo pagrindas ir atsakomybė kyla pilna apimtimi. Tuo tarpu Vokietijoje net sporto žaidimo taisyklių pažeidimas nereiškia, kad ieškovas neprisiėmė rizikos žalai atsirasti, nes Vokietijoje sporto žaidimo metu atsiradusi žala atlyginama labai retais ir išskirtiniais atvejais. Šiuo atveju, aiškiausiai žalos atlyginimas konkurenciniame sporte, yra nustatytas Prancūzijoje, išskiriant „sporto kaltę“, kurią nustačius atsakovas atleidžiamas nuo deliktinės atsakomybės taikymo, ir kaltė *per se*, kurią nustačius atsakovas atsako pilna apimtimi.

Atsižvelgdami į tai kas išdėstyta, galime teigti, kad *Volenti non fit injuria* principas, dar vadinamas rizikos prisiėmimu, reiškia, kad asmuo negali reikalauti žalos, su kurios atsiradimu jis sutiko, atlyginimo t.y. asmuo negali reikalauti žalos atlyginimo jeigu jis žinodamas pavojingą situaciją joje savanoriškai atsiduria ir dėl to patiria žalos. Tam, kad *Volenti non fit injuria* principas būtų pripažintas tinkama gynybos priemone, jis turi atitikti šias sąlygas: 1) Ieškovas turėjo žinių apie faktus, kurie sukuria padėties pavojingumą; 2) Jis suvokė, kad padėtis yra pavojinga 3) Jis suprato pavojaus pobūdį ir laipsnį; 4) Jis savanoriškai atsidūrė pavojingoje padėtyje. Taigi rizikos prisiėmimo taikymo sąlygos yra: savanoriškumas, informuotumas ir sąmoningumas. Tiek Lietuvos Respublikos teisėje, tiek *soft law* šaltiniuose bei Anglijos, Vokietijos ir Prancūzijos teisėje yra pripažįstama, kad nustačius rizikos prisiėmimo pagrindą, deliktinė atsakomybė yra netaikoma. Tai reiškia, kad nėra nustatomos visos deliktinei atsakomybei kilti būtinosios sąlygos ir dėl to, konstatavus rizikos prisiėmimo pagrindą, yra pašalinama viena iš atsakovo deliktinės atsakomybės sąlygų. Atsižvelgiant į tai, kad rizikos prisiėmimu yra išplečiamos teisėtumo ribos t.y. išplečiamas sąrašas veiksmų, kurie konkrečioje situacijoje neturi būti laikomi neteisėtais, dažniausiai atsakovui nėra nustatomi neteisėti veiksmai, kaip viena iš civilinei atsakomybei kilti būtinų sąlygų.

2.1.2. Rizikos prisiėmimo taikymo sąlygos

⁵⁷ Gerven, W, Lever, J., Larouche, P. *supra note* 11, p. 729/6.

Apibrėžiant principo *Volenti non fit injuria* (dar vadinamo rizikos prisiėmimu) sąvoką buvo nurodyta, kad teisės terminų žodyne *Black's Law Dictionary* yra išskiriamos šios principo taikymo sąlygos: 1) Ieškovas turi žinių apie faktus, kurie sukuria padėties pavojingumą; 2) Jis suvokia, kad padėtis yra pavojinga 3) Jis supranta pavojaus pobūdį ir laipsnį; 4) Jis savanoriškai atsidūrė pavojingoje padėtyje⁵⁸. V. Mikelėnas monografijoje „*Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*“ nurodo, kad: „*Žalos atsiradimo rizikos prisiėmimas pripažįstamas atleidimo* (turėtų būti naudojama netaikymo sąvoka aut. pastaba) *nuo civilinės atsakomybės pagrindu, jeigu nukentėjusysis aiškiai ir laisva valia išreiškė savo sutikimą ir suvokė rizikos apimtį bei jos realizavimosi galimybę*“⁵⁹. PETL 7:101 str. 1 d. d) normos komentare, taip pat nurodoma, kad rizikos prisiėmimo pagrindas yra taikomas tuo atveju, kai ieškovas žinodamas apie riziką, savanoriškai, laisva valia ją prisiima⁶⁰. DCFR normų komentare nurodoma, kad ieškovas laisva valia, savanoriškai prisiima jam žinomą riziką⁶¹. Apibendrinant visas pateiktas rizikos prisiėmimo sąvokas ir jų aiškinimą, galime išskirti tris rizikos prisiėmimo taikymo sąlygas: ieškovo savanoriškumą, informuotumą ir sąmoningumą. Tam, kad būtų tinkamai atskleistas kiekvienos rizikos prisiėmimo taikymo sąlygos turinys, toliau nagrinėsime kiekvieną taikymo sąlygą atskirai.

Savanoriškumas. Dabartinės lietuvių kalbos žodyne yra pateikta savanorio sąvoka – tai asmuo, kuris savo noru, neverčiamas imasi kokio nors darbo⁶². Rizikos prisiėmimo savanoriškumas reiškia, kad ieškovas turi būti savanoriškai prisiėmęs žalos atsiradimo riziką arba suvokdamas situacijos pavojingumą, savanoriškai šioje situacijoje atsidurti. Taip pat, savanoriškumas gali pasireikšti ir tuo, kad asmuo pats savanoriškai sukuria pavojingą situaciją ir dėl to patiria žalos. DCFR normų komentare, nurodyta, kad viena svarbiausių rizikos prisiėmimo sąlygų yra laikoma tai, ar asmuo, kuris patyrė žalą, buvo savanoriškai prisiėmęs žalos atsiradimo riziką⁶³. Tam, kad būtų pripažinta, jog ieškovas savanoriškai prisiėmė žalos atsiradimo riziką, reikalinga, kad ieškovas ją būtų prisiėmęs laisva valia. Anglijos apeliacinis teismas byloje *Bowater v Rowley Regis Corp* nurodė, kad ieškovas bus laikomas savanoriškai prisiėmęs riziką, jeigu jis turėjo teisę rinktis ir ši teisė buvo pagrįsta, ne tik visų rizikos prisiėmimo aplinkybių žinojimu, bet ir suvokimu, kad jis tai daro laisva valia ir niekas jo neverčia to daryti⁶⁴. Sunkumų gali kilti norint nustatyti gelbėtojų savanoriškumą. Tuo atveju, kai asmuo nebūdamas profesionaliu gelbėtoju, gelbėdamas kitą asmenį patiria žalos, jo savanoriškumas gana

⁵⁸ *Black's Law Dictionary, supra note 29*, p. 82

⁵⁹ Mikelėnas, V., *supra note 5*, p. 267.

⁶⁰ *European Group on Tort Law, supra note 21*, p. 126.

⁶¹ Bar Ch., Clive E., Schulte-Nölke H. ir kt., *supra note 40*, p. 3463.

⁶² Dabartinės lietuvių kalbos žodynas [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-10-13]. <<http://dz.lki.lt/get/54025/>>

⁶³ Bar Ch., Clive E., Schulte-Nölke H. ir kt., *op cit.*

⁶⁴ Michael, A. Jones, *Textbook on Torts*. Oxford: Oxford University Press, 2003, p. 592.

akivaizdus. Tačiau kaip yra tuo atveju, kai profesionalus gelbėtojas gelbėja žmogų? Savanoriškumo nebuvimas galėtų būti pagrįstas tuo, kad gelbėtojas ne savanoriškai gelbėja kitą asmenį, bet vykdo teisinę, socialinę ir moralinę prievolę ir todėl jo veiksmai nėra visiškai savanoriški⁶⁵. Autorės nuomone, profesionalaus, taip pat kaip ir neprofesionalaus, gelbėtojo veiksmai turi būti suprantami kaip savanoriški, nes neprofesionalus gelbėtojas puldamas gelbėti kitą asmenį, akivaizdžiai parodo rizikos prisiėmimo savanoriškumą, o profesionalus gelbėtojas savanoriškumą išreiškia tapdamas gelbėtoju ir prisiėmdamas visas, iš šios veiklos kylančias rizikas. DCFR normų komentare, siekiant iliustruoti savanoriškumą, kaip vieną iš rizikos prisiėmimo taikymo sąlygų yra pateiktos pavyzdinės situacijos, kuriose nėra tenkinama savanoriškumo sąlyga, todėl nėra nustatomas ir rizikos prisiėmimo pagrindas: nėra savanoriškai prisiėmtos žalos atsiradimo rizikos tokiu atveju, kai futbolo rungtynių metu vienas žaidėjas stipriai sužaloja priešininką, nors tuo metu šie žaidėjai nekovojo dėl kamuolio ir žaidimo epicentras buvo kitoje žaidimo vietoje. Taip pat savanorišku rizikos prisiėmimu nelaikoma ir tokia situacija, kai asmuo patiria žalą, nes sėdasi į transporto priemonę žinodamas, kad vairuotojas turi tik laikiną teisę vairuoti transporto priemonę⁶⁶. Savanoriškumo sąlyga taip pat reiškia ir tai, kad ieškovas privalo prisiimti atsakomybę už savo veiksmais sukeltą žalą sau. Anglijos apeliacinis teismas 1995 metais nagrinėjo bylą *Barrett v Ministry of Defence*. Šioje byloje buvo nustatyta, kad ginkluotojų pajėgų karys mirė būdamas neblaivus ir užspringęs savo skrandžio turiniu. Teismas šioje byloje nusprendė, kad kario darbdavys nėra atsakingas už kario mirtį, nes jis nepažeidė rūpestingumo pareigos, todėl jam negali būti taikoma atsakomybė pilna apimtimi. Teismas nurodė, kad ginkluotojų pajėgų karys savanoriškai pateko į tokią situaciją ir yra kaltas dėl atsiradusios žalos, todėl jo darbdaviui deliktinė atsakomybė neturi būti taikoma⁶⁷. Atsižvelgdami į nurodytą, galime daryti išvadą, kad savanoriškumas, kaip viena iš rizikos prisiėmimo pagrindo taikymo sąlygų, yra suprantamas kaip asmens laisva valia priimtas sprendimas prisiimti žalos atsiradimo riziką arba sukurti ir/arba atsidurti rizikingoje situacijoje ir taip patirti žalos.

Informuotumas. Sprendžiant deliktinės atsakomybės netaikymo klausimą rizikos prisiėmimo pagrindu, svarbu nustatyti ne tik tai, ar ieškovas savanoriškai sutiko prisiimti žalos atsiradimo riziką, bet ir tai, ar ieškovas buvo informuotas ir žinojo visas reikšmingas aplinkybes, susijusias su prisiimama žalos atsiradimo rizika. DCFR komentare, komentuojant DCFR 6 knygos 5:101 str. 2 d. nurodyta, kad siekiant pritaikyti rizikos prisiėmimo pagrindą, būtina nustatyti, ar žalą patyręs asmuo žinojo kokios rūšies žalą prisiima t. y. nėra svarbu ar asmuo žinojo kokio masto žala jam gresia, tačiau svarbu, ar žalą patyręs asmuo žinojo, kad jam gresia

⁶⁵ *Ibid*, p. 593.

⁶⁶ *Ibid*, p. 3464.

⁶⁷ *Barrett v. Ministry of Defence* [1995] 3 ALL ER 86 (CA).

kūno sužalojimas, materialinė žala ar tik grynai ekonominio pobūdžio žala⁶⁸. Siekiant iliustruoti pateiktą DCFR normos komentarą, yra pateikiama praktinė situacija: Regatos būriavimo metu, įvyksta susidūrimas, dėl kurio miršta vienas iš įgulos narių. Šioje situacijoje negali būti sprendžiamas deliktinės atsakomybės netaikymo klausimas rizikos prisiėmimo pagrindu, nes įgulos narys, buvo prisiėmęs normalią riziką, tačiau jokiais būdais negalima teigti, jog jis, sutikdamas tapti įgulos nariu kartu prisiėmė ir gyvybės netekimo riziką⁶⁹. Iš pateikto pavyzdžio, matome, kad asmuo buvo prisiėmęs žalos atsiradimo riziką (pvz. būti sužalotas), tačiau jis neturėjo žinių apie tai, kad būriuojant regatą gali netekti gyvybės, todėl nebuvo prisiėmęs šios rizikos. Priešingai nei nurodo DCFR normų komentaro autoriai, J. Cooke teigia, kad tam, jog deliktinė atsakomybė būtų netaikoma rizikos prisiėmimo pagrindu, žalą patyręs asmuo privalo turėti žinių ne tik apie prisiimtą žalą atsiradimo riziką, bet ir apie jos mastą. Vertinimas ar žalą patyręs asmuo turėjo žinių apie prisiimamą riziką yra subjektyvus. Tuo atveju jeigu asmuo turėjo būti informuotas apie prisiimamos žalą atsiradimo riziką, tačiau nebuvo, negalima taikyti rizikos prisiėmimo pagrindo ir netaikyti deliktinės atsakomybės atsakovui. Sunkumų kelia situacijos, kai žalą atsiradimo metu, ieškovas yra apsvaigęs nuo alkoholinių gėrimų. Tokiu atveju, jeigu yra nustatoma, kad ieškovas buvo toks girtas, kad negalėjo įvertinti padėties pavojingumo, jis neturėtų būti laikomas prisiėmusiu šios žalą atsiradimo riziką⁷⁰. Autorės nuomone, reikėtų pritarti J. Cooke nuomonei, nes priešingu atveju susidarytų situacija, kai asmuo žinotų ir suvoktų jog prisiima riziką susižaloti, tačiau jam būtų neišku kokio masto riziką susižaloti jis prisiima. Taip pat, asmuo galėtų turėti žinių apie galimą finansinių nuostolių atsiradimą ir manyti, kad prisiimama rizika tik menkiems nuostoliams patirti. Tuo atveju, jeigu šis asmuo patirtų itin didelių finansinių nuostolių, būtų neteisinga ir nesąžininga teigti, kad jis buvo prisiėmęs šių nuostolių atsiradimo riziką. Atsižvelgiant į tai, manytina, kad žalą patyręs asmuo turi būti informuotas ir žinoti ne tik apie galimos žalą pobūdį, bet ir apie jos mastą (aišku, jeigu tai yra įmanoma). Ieškovo informuotumas, kaip viena iš rizikos prisiėmimo pagrindo taikymo sąlygų reiškia ne tik tai, kad ieškovas būtų informuotas ir turėtų žinių apie prisiimamos žalą atsiradimo riziką, bet taip pat, svarbu, kad žalą patyręs asmuo būtų įvertinęs ir supratęs galimos žalą pobūdį ir mastą⁷¹. Atsižvelgiant į išdėstytą, galime daryti išvadą, jog ieškovo informuotumas, kaip rizikos prisiėmimo pagrindo taikymo sąlyga, turi atitikti šiuos reikalavimus: ieškovas turi būti informuotas ir turėti žinių apie prisiimamos žalą atsiradimo rizikos pobūdį ir laipsnį, taip pat turi būti įvertinęs žalą atsiradimą ir jos pasekmes bei tai suvokti.

⁶⁸ Bar Ch., Clive E., Schulte-Nölke H. ir kt., *supra note* 40, p. 3463.

⁶⁹ *Ibid.*,

⁷⁰ Cooke, J., *supra note* 6, p. 204.

⁷¹ Fleming J., *Assumption of Risk*. The Yale Law Journal, Nr.2, Volume 61. Yale, 1952, p. 146.

Sąmoningumas. Sprendžiant deliktinės atsakomybės netaikymo rizikos prisiėmimo pagrindu klausimą, svarbu nustatyti ne tik tai ar asmuo savanoriškai prisiėmė žalos atsiradimo riziką, apie kurią jis buvo informuotas ir suvokė jos pobūdį ir mastą, bet ir tai, ar tas asmuo riziką prisiėmė sąmoningai. Tokiu atveju nustatant trečiają rizikos prisiėmimo sąlygą, svarbu, atsižvelgti į ieškovo amžių, išsimokslinimą, patirtį, socialinius įgūdžius, psichinę būklę ir pan. Jeigu yra nustatoma, kad asmuo tam tikroje situacijoje nebuvo sąmoningas, rizikos prisiėmimas kaip pagrindas netaikyti deliktinės atsakomybės negali būti taikomas. Jeigu yra nustatoma nors viena iš minėtų aplinkybių, tai reiškia, kad asmuo nežinojo ir nesuprato, nes negalėjo žinoti ir suprasti prisiimamos rizikos. Anglijos teismų nagrinėtoje byloje *Murray v. Harringay Arena Ltd.* Buvo spęstas mažamečio rizikos prisiėmimo klausimas. Šešių metų berniukas, stebėdamas ledo ritulio rungtynes, buvo sužalotas su ledo rituliu, kuris pataikė mažamečiui į akį. Atsižvelgiant į tai, kad mažametis ledo ritulio aikštėje buvo kartu su savo tėvu, buvo remtasi rizikos prisiėmimo pagrindu. Teismas nusprendė, kad šioje situacijoje rizikos prisiėmimo, kaip pagrindo netaikyti civilinę atsakomybę, taikymas yra neleistinas. Mažametis negali tinkamai įvertinti žalos atsiradimo rizikos ir juo labiau savanoriškai su ja sutikti⁷². Mikelėno nuomone, rizikos prisiėmimo atveju negalima laikyti ir tų situacijų, kai nukentėjusysis buvo priverstas pasirinkti rizikos prisiėmimą dėl atsakovo neteisėtų veiksmų ar kitokios pašalinės priežasties. Antai, ekonominis spaudimas visada yra pripažįstamas pašaline jėga, reiškiančia, jog rizikos prisiėmimo doktrina negali būti taikoma⁷³. Atsižvelgiant į išdėstytą, galime daryti išvadą, kad rizikos prisiėmimas kaip pagrindas netaikyti deliktinės atsakomybės, negali būti taikomas tuo atveju, kai nustatoma, jog asmuo negalėjo sąmoningai priimti žalos atsiradimo rizikos. Tokiais atvejais svarbu įvertinti ieškovo amžių, išsilavinimą, psichinę būklę, sveikatą, socialinius įgūdžius ir kitas reikšmingas aplinkybes.

Apibendrinant, galime teigti, kad norint taikyti rizikos prisiėmimo doktriną ir atleisti atsakovą nuo deliktinės atsakomybės taikymo, privaloma nustatyti visas rizikos prisiėmimo taikymo sąlygas. Pirmoji sąlyga – savanoriškumas. Ji reiškia, kad asmuo turi savanoriškai, laisva valia prisiimti riziką dėl galimos žalos atsiradimo. Savanoriškumu taip pat pripažįstama situacija, kai asmuo pats sukuria pavojingą situaciją ir dalyvaudamas joje patiria žalą. Antroji rizikos prisiėmimo taikymo sąlyga – informuotumas. Ieškovas turi būti informuotas apie galima žalos atsiradimą, taip pat žinoti šios žalos pobūdį ir mastą ir būti įvertinęs ir suvokęs žalos atsiradimo pasekmes. Trečioji sąlyga – sąmoningumas. Ši sąlyga reikalauja, kad žalą patyręs asmuo būtų sąmoningai sutikęs su žalos prisiėmimo rizika.

⁷² Witting Ch., *Street on Torts*, 14 leidimas [interaktyvus]. Oxford: Oxford University Press, 2015, p. 199. [žiūrėta 2015-10-18]. <<https://books.google.lt/books?id=nbG6BwAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=Street+on+Torts&hl=lt&sa=X&ved=0CB8Q6wEwAGoVChMIt-Xn86KTyQIVxLsPCh1yiAcz#v=onepage&q&f=false>>.

⁷³ Mikelėnas, V., *supra note 5*, p. 268.

2.1.3. Sutikimas ir jo reikšmė deliktinės atsakomybės taikymui

LR CK 6.253 str. 5 d. nurodyta, kad nukentėjusiojo veiksmai, dėl kurių jam atsirado ar padidėjo nuostoliai, yra nukentėjusiojo sutikimas arba rizikos prisiėmimas. Kaip jau minėta, įstatymų leidėjas šiuos pagrindus laiko savarankiškais nukentėjusiojo veiksmų formomis. Užsienio literatūroje, nagrinėjant rizikos prisiėmimo doktriną, sutikimas dažnai nagrinėjamas kartu su rizikos prisiėmimo atvejais, kaip rizikos prisiėmimo doktrinos sudedamoji dalis. Antros darbo dalies pirmame poskyryje nagrinėjant rizikos prisiėmimo sąvoką, buvo nurodyta, kad rizikos prisiėmimo doktrina reiškia, kad ieškovas negali reikalauti žalos atlyginimo, jeigu su jos atsiradimu jis sutiko t.y. asmuo negali reikalauti žalos atlyginimo jeigu jis žinodamas ir suvokdamas pavojingą situaciją joje savanoriškai atsiduria ir dėl to patiria žalos. Iš pateiktos sąvokos, matome, kad rizikos prisiėmimo konstatavimui yra svarbus sutikimas t.y. asmuo sutinka prisiimti žalos atsiradimo riziką. Dėl šios priežasties tampa neaišku, ar sutikimas turi būti laikomas atskiru civilinės atsakomybės netaikymo pagrindu (viena iš nukentėjusiojo asmens veiksmų forma) ar jis turi būti laikomas rizikos prisiėmimo dalimi.

LR CK 6. 253 str. 5 d. nėra pateikta sutikimo sąvoka. Šioje dalyje tik nurodoma, kad sutikimas neturi prieštarauti imperatyvioms teisės normoms, viešajai tvarkai, gerai moralei, sąžiningumo, protingumo ir teisingumo kriterijams. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentare, nurodoma, jog: „*Nukentėjusysis, suvokdamas, kad jam gali būti padaryta žalos, sutinka, kad šios būtų padaryta. Toks sutikimas gali būti aiškiais išreikštas arba numanomas*“⁷⁴. Atsižvelgdami į LR CK 6. 253 str. 5 d. formuluotę ir jos komentarą, galime teigti, kad Lietuvoje sutikimas yra savarankiška nukentėjusiojo asmens veiksmų forma, o ne rizikos prisiėmimo dalis.

PETL 7:101 str. 1 d. d) punkte sutikimas ir rizikos prisiėmimas taip pat yra nurodomi kaip savarankiški pagrindai, nes tarp jų yra panaudotas žodelis „ar“. DCFR 6 knygos 5:101 str., reglamentuojantis sutikimą ir veikimą savo rizika, taip pat padalintas į dvi dalis: pirmoje dalyje nurodomas sutikimas, kaip civilinės atsakomybės netaikymo pagrindas, antroje – rizikos prisiėmimas⁷⁵. Atsižvelgiant į tai, galime daryti išvadą, kad sutikimas ir rizikos prisiėmimas *soft law* šaltiniuose taip pat laikomas atskirais pagrindais. DCFR normų komentare nurodoma, kad tai savarankiški pagrindai: rizikos prisiėmimo atveju, riziką prisiimantis asmuo žino apie grėšiantį pavojų ir jam pritaria, tačiau tikisi, kad jo pavyks išvengti. Tuo tarpu sutikimas turi būti

⁷⁴ Mikelėnas, V., *supra note 3*, p. 352.

⁷⁵ Bar Ch., Clive E., Schulte-Nölke H. ir kt., *supra note 40*, p. 3459.

aiškinamas kaip, sutikimas ne su prisiimama rizika, bet sutikimas su žalos atsiradimu. Tokiu atveju, dažniausiai, abi šalys gali numatyti žalos atsiradimą⁷⁶.

V. Mikelėno nuomone, rizikos prisiėmimas ir sutikimas taip pat turėtų būti laikomi atskirais pagrindais. V. Mikelėnas nurodo, jog „*Žinomi du atvejai: [...] Pirmasis, kai pats nukentėjusysis tiesiogiai prašo padaryti jam žalą pvz. [...] asmuo, norintis išvengti tarnybos kariuomenėje, prašo jam peršauti koją. Tokiu atveju esminis atsakovo veiksmų požymis yra žalos padarymas, nukentėjusiajam aiškiai reikalaujant padaryti jam žalą. Antrasis, kai nukentėjusysis, gerai suprasdamas jam gresiantį pavojų, neatsisako savo ketinimų ir patiria žalą, pvz. asmuo, nors ir suprasdamas didelę riziką, žvejojdamas vis tiek naudoja elektros energiją, ir elektros srovės yra nutrenkiamas. [...] Tik pirmuoju atveju galime kalbėti apie aiškų, neabejotiną nukentėjusiojo sutikimą, norą, kad jam būtų padaryta žala. [...] Antruoju atveju yra kalbama tik apie rizikos prisiėmimą sau“⁷⁷.*

Atsižvelgdami į išdėstytą, galime teigti, kad rizikos prisiėmimas ir sutikimas yra savarankiškos nukentėjusiojo asmens veiksmų formos. Sutikimas – tai nukentėjusiojo asmens sutikimas su žalos atsiradimu, o rizikos prisiėmimas – tai suvokimas, kad nukentėjusiojo veiksmai gali būti žalingi jam pačiam ir šių veiksmų neatsisakymas, tikintis, kad žalos pavyks išvengti. Sutikimu būtų laikomas nukentėjusiojo asmens puolimas po traukinio ratais, kai yra akivaizdu, kad žalos kilimo tikimybė yra labai didelė ir yra sutinkama su jos atsiradimu. Rizikos prisiėmimo atveju laikytinas asmens bėgimas važiuojamąja kelio dalimi, degant draudžiamam šviesoforo signalui, kai asmuo suvokia, jog jo elgesys yra rizikingas, tačiau tiki, kad žalos pavyks išvengti.

Tam, kad sutikimas būtų pripažintas tinkamu, neužtenka, kad asmuo tik sutiktų su žalos atsiradimu, reikalinga, kad jis dar būtų informuotas apie galimos žalos atsiradimą. Taip pat sutikimas turi neprieštarauti viešajai tvarkai ir gerai moralei⁷⁸. Sutikimui iš esmės taikomos tokios pat taikymo sąlygos kaip ir rizikos prisiėmimui. Tinkamu sutikimu nebus laikomi tokie atvejai, kai asmuo, kuris išreiškia sutikimą, nėra sveiko proto, yra stipriai apsvaigęs, nesulaukęs tinkamo amžiaus arba konkrečioje situacijoje negali būti laikomas tinkamos būsenos duoti tinkamą sutikimą. Taip pat, sutikimas bus laikomas negaliojančiu jeigu asmuo nebus tinkamai informuotas apie tai, ką kita šalis planuoja atlikti ir kokias pasekmes tai gali sukelti. Sutikimas taip pat bus negaliojantis, jeigu jis prieštaraus teisės normų reikalavimams ir bus nesuderinamas su teisinės valstybės vertybėmis⁷⁹.

⁷⁶ *Ibid.*, p. 3561.

⁷⁷ Mikelėnas, V., *supra note 5*, p. 265.

⁷⁸ Spindler, G., Rieckers O. *Tort Law in Germany, The Netherlands: Kluwer Law International BV*, 2001, p. 107

⁷⁹ Bar Ch., Clive E., Schulte-Nölke H. ir kt., *supra note 40*, p. 3462.

Vienas dažniausiai pasitaikančių sutikimo atvejų praktikoje yra paciento sutikimas gydymui. Paciento sutikimas yra suprantamas kaip savanoriškas sutikimas operacijai, vaistų vartojimui ar diagnostiniams testams⁸⁰. Tam, kad paciento sutikimas turėtų teisinę reikšmę t.y. būtų galiojantis jis turi atitikti keturias sąlygas: 1) sutikimas turi būti duotas laisva valia; 2) jis turi būti duotas prieš tai gavus visapusišką informaciją apie siūlomų medicinos procedūrų esmę; 3) sutikimas turi būti duotas veiksnus, pilnamečio ar kitais pagrindais galinčio pareikšti teisės požiūriu reikšmingą valia asmens 4) sutikimas duotas teisėtai ir įmanomai medicinos procedūrai⁸¹. Jungtinių Amerikos Valstijų, kaip valstybės, kurioje sveikatos teisė yra labiausiai išplėtotą bei efektyvi žmogaus teisių apsaugos srityje⁸², ir Lietuvos teismų praktikoje pripažįstama, kad pacientui prieš sutinkant atlikti medicininės procedūras, turi būti nurodomos visos galimos pasekmės. Kanzaso Aukščiausiasis Teismas *Natanson v. Kline* byloje nurodė, kad gydytojo pareiga reikalauja tinkamo, pasiūlyto ar rekomenduoto gydymo informacijos atskleidimo bei tinkamo pavojingų padarinių, kurie yra jam žinomi, nors ir retai pasitaikantys gydymo procese, atskleidimo⁸³. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje iš nagrinėtų bylų, nurodė, kad: „*Paciento sutikimas dėl jo gydymo laikytinas tinkamu, jeigu jis buvo tinkamai supažindintas su gydymo metodikomis ir pasirinkimo galimybėmis*“⁸⁴. Tam, kad sutikimas galiojotų, svarbu pacientą informuoti ne tik apie galimas pasekmes, bet ir apie nesutikimo atlikti tam tikrų medicininių procedūrų pasekmes (*Truman v. Thomas*)⁸⁵. Tam, kad sutikimas būtų laikomas tinkamu, gydytojas privalo informuoti pacientą ir apie kitas gydymo galimybes, kitus taikomus metodus, bei gydymą kitose gydymo įstaigose (*Johnson v. Kokermoor*)⁸⁶. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra nurodęs, kad: „[...] argumentai, kad jis Nuss plokštelių operacijos atlikimo metu neturėjo, jų negavo iš Valstybinės ligonių kasos ir niekada nenaudojo ankstesnėje krūtinkaulio fiksavimo plastikos praktikoje, yra nepagrįsti, nepašalina jo, kaip sveikatos priežiūros įstaigos, pareigos teikti kokybiškas, informuotas ir šiuolaikinio mokslo pasiekimus atitinkančias medicinos paslaugas“⁸⁷. Atsižvelgiant į visa tai, galime teigti, kad paciento sutikimas bus laikomas tinkamu ir galiojančiu, kai pacientas bus išsamiai informuotas apie jam numatomas

⁸⁰Gruodytė, E, Pratkienė, L. *Informuoto paciento sutikimo doktrinos samprata ir svarba sveikatos priežiūroje* [interaktyvus]. Kaunas: Vytauto didžiojo universitetas, 2013. [žiūrėta 2015-10-22] <[http://teisesapzvalga.vdu.lt/2013/1\(10\)/4/](http://teisesapzvalga.vdu.lt/2013/1(10)/4/)>.

⁸¹Kabišaitis, A., *Paciento informuotas sutikimas: teoriniai ir praktiniai aspektai*, Teisė. Vilnius, 2004, p. 64.

⁸²Op cit., p. 146.

⁸³*Natanson v. Kline*, 186 Kan 393, P2d 1093 (1960).

⁸⁴Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. gegužės 25 d. nutartis civilinėje byloje *Lietuvos sveikatos mokslų universiteto ligoninė VŠĮ Kauno klinikos v. LR Sveikatos apsaugos ministerija* (bylos Nr. 3K-3-236/2010).

⁸⁵*Truman v. Thomas*, 165, Cal., Rptr. 308, (1980).

⁸⁶*Johnson v. Kokermoor*, 199 Wis. 2d 615, 545 n. E 2d 495, (1996).

⁸⁷Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. liepos 30 d. nutartis civilinėje byloje *A. Z. v. VŠĮ Klaipėdos universitetinė ligoninė* (bylos Nr. 3K-3-342/2010).

atlikti medicininės procedūras, apie jų galima šalutinį poveikį, taip pat apie kitus galimus taikyti gydymo metodus ir priemones.

Apibendrinami visa tai kas išdėstyta, galime daryti išvadą, kad rizikos prisiėmimas ir sutikimas yra giminingos ir labai artimos viena kitai nukentėjusiojo asmens veiksmų formos: dažniausia jos yra reglamentuojamos kartu, nurodant vienodas arba labai artimas šių pagrindų taikymo sąlygas ir pasekmes. Tačiau šios formos turėtų būti laikomos savarankiškoms, o ne viena kurios nors dalimi, nes sutikimo pagrindas yra taikomas tais atvejais kai asmuo aiškiai sutinka patirti žalą, o rizikos prisiėmimas – kai asmuo sutinka prisiimti pavojingą riziką, tačiau žalos tikisi išvengti.

2.2. Nukentėjusiojo kaltė kaip atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindas

Nukentėjusiojo kaltė, kaip ir rizikos prisiėmimas, yra laikoma vienu iš civilinę atsakomybę šalinančių pagrindų daugelyje pasaulio valstybių. Lietuvoje šis pagrindas nėra įtvirtintas kartu su bendraisiais civilinės atsakomybės netaikymo arba atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindais ir yra reglamentuojamas kitame LR CK straipsnyje, tačiau kaip jau minėta pirmoje darbo dalyje, šis principas yra bendroji teisės norma, taikoma visais žalos atlyginimo atvejais, išskyrus įstatymo numatytas išimtis. LR CK 6.282 str. 1 d, numatyta, kad: „*Kai paties nukentėjusiojo asmens didelis neatsargumas padėjo žalai atsirasti arba jai padidėti, tai atsižvelgiant į nukentėjusiojo asmens kaltės dydį (o kai yra žalos padariusio asmens kaltės, - ir į jo kaltės dydį) žalos atlyginimas, jeigu įstatymai nenustato ko kita, gali būti sumažintas arba reikalavimas atlyginti žalą gali būti atmestas*“. Siekiant patvirtinti baigiamojo darbo ginamąjį teiginį ir nustatyti nukentėjusiojo kaltės ir rizikos prisiėmimo, kaip deliktinę atsakomybę šalinančių pagrindų, tarpusavio santykį, tikslinga nagrinėti kaltės sampratą, nukentėjusiojo kaltės ypatumus, bei sąlygas, kurioms esant, asmuo atleidžiamas nuo civilinės atsakomybės taikymo nukentėjusiojo kaltės pagrindu.

2.2.1. Kaltės samprata deliktinėje atsakomybėje

Kaltė yra viena iš keturių civilinės atsakomybės taikymo sąlygų. Be kaltės egzistuoja šios sąlygos: neteisėti veiksmai, žala ir priežastinis ryšys tarp neteisėtų veiksmų ir kilusios žalos. A. Norkūno nuomone, vienas iš pagrindinių teisinės atsakomybės taikymo principų yra tai, kad teisinė atsakomybė gali būti taikoma tik už kaltą veiką⁸⁸. Romėnų teisėje kaltė (lot. *culpa*) buvo

⁸⁸ Norkūnas, A., *Kaltė kaip civilinės atsakomybės pagrindas*. Jurisprudencija. 2002, 28(20), p.115.

suprantama kaip nesilaikymas teisės reikalaujamo elgesio. Digestuose sakoma: nėra kaltės, jeigu laikytasi visko, ko reikalaujama. Pagal sunkumo laipsnį kaltė skirstyta į kelias rūšis. Atsakomybė už prievolių pažeidimą priklausė nuo kaltės laipsnio (formas) ⁸⁹.

Lietuvoje kaltė, kaip civilinės atsakomybės sąlyga, reglamentuojama LR CK 6.248 str. Šio straipsnio 1 d. numatyta, kad civilinė atsakomybės atsiranda tais atvejais, jeigu įpareigotas asmuo kaltas, išskyrus įstatymų arba sutarties numatytus atvejus, kuriais civilinė atsakomybė atsiranda be kaltės. Tai reiškia, kad civilinė atsakomybė gali atsirasti ir be kaltės t. y. egzistuoja ir griežta atsakomybė. LR CK nepateikia griežtos atsakomybės sąvokos ir neįtvirtina vienoje normoje atveju, kada atsakomybė yra griežta t. y. kada ji kyla be kaltės. LR CK atskirose normose yra įtvirtinta, kad griežta atsakomybė kyla už didesnio pavojaus šaltinio padarytą žalą (LR CK 6.270 str.), už gyvūnų padarytą žalą (LR CK 6.267 str.) ir kt. Tai reiškia, kad kaltė šiuo atveju nėra viena iš deliktinės atsakomybės sąlygų, ir ieškovui reikia įrodyti tik neteisėtus veiksmus, žalą ir priežastinį ryšį tarp neteisėtų veiksmų ir atsiradusios žalos. LR CK 6.248 str. 3 d. įtvirtinta taisyklė, pagal kurią sprendžiama ar asmuo yra kaltas ar ne: laikoma, kad asmuo kaltas, jeigu atsižvelgiant į prievolės esmę bei kitas aplinkybes jis nebuvo tiek rūpestingas ir apdairus, kiek atitinkamomis sąlygomis buvo būtina. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaro autorius nurodo, kad: „[...] komentuojama norma įtvirtina objektyvią kaltės sampratą. Tai reiškia, kad atsakymas į klausimą, žalos padaręs asmuo yra kaltas ar ne, turi būti pateikiamas ne vertinant jo psichikos, psichologinę būklę, o jo elgesį remiantis apdairaus, rūpestingo, atidaus žmogaus (*bonus pater familias*) elgesio standartu. Jeigu apdairus, rūpestingas, atidus žmogus tokioje pat situacijoje būtų pasielgęs kitaip ir žalos išvengęs, žalos padaręs asmuo yra kaltas“ ⁹⁰. Pasak V. Mizaro nustatant kaltę, civilinės atsakomybės taikymo tikslais, yra lyginami du elgesio standartai: pirma, faktinis asmens elgesys konkrečioje situacijoje ir, antra, hipotetinis protingo, rūpestingo asmens objektyvus elgesio standartas: jeigu yra šių dviejų elgesio modelių neatitiktis, turi būti konstatuota kaltė ⁹¹. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra nurodęs, kad: „Kaltės klausimas yra teisės klausimas, kai svarstoma, kokių teisinių reikalavimų ir kokių teisiškai argumentuojamų pagrindų nesugebėjo įvykdyti skolininkas“ ⁹².

Įstatymų leidėjas LR CK 6.248 str. 2 d. išskiria dvi kaltės formas: tyčia ir neatsargumą. Pastarasis skirstomas į paprastą ir didelį ⁹³. S. Selelionytė – Drukteinienė ir A. Norkūnas išskiria

⁸⁹ Nekrošius, I., Nekrošius, N., Vėlyvis, S., *supra note* 15, p. 230.

⁹⁰ Mikelėnas, V., *supra note* 3, p. 340.

⁹¹ Mizaras, V., *Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos/ Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos, mokslinių straipsnių rinkinys*, Vilnius: Justitia, 2007, p. 54.

⁹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Baldenis“ v. UAB DK „PZU Lietuva“ (bylos Nr. 3K-3-153/2008).

⁹³ Ambrasienė, D., Baranauskas, E., Bublienė, D. ir kt., *supra note* 4, p. 189.

dar ir nedidelį neatsargumą⁹⁴, todėl galima teigti, kad neatsargumas yra trijų formų: didelis, paprastas ir nedidelis. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaro autorius mano, kad: „Tyčia yra laikomas toks asmens elgesys kai sąmoningai siekiama žalos arba sąmoningai leidžiama jai atsirasti“⁹⁵. S. Selelionytė – Drukteinienė ir A. Norkūnas nerūpestingumo formas apibrėžia taip: „Didelis neatsargumas – elgesys, pasireiškiantis veiksmis, kurių asmuo, laikydamasis bent minimalių atsargumo ir dėmesingumo reikalavimų, nebūtų daręs. Tai ne specialus žalos darymas, o dėmesingumo ir rūpestingumo ignoravimas. Paprastas neatsargumas - nekonkrečių bendrojo pobūdžio nurodymų elgtis atsargiai ir rūpestingai nevykdymas. [...] nedidelis neatsargumas – [...] sunkiai pastebimas suklydimas arba klaida“⁹⁶. Civilinei atsakomybei atsirasti kaltės forma paprastai neturi įtakos. Tačiau yra atveju, kai kaltės forma yra svarbi civilinės atsakomybės taikymui arba jos dydžio nustatymui. Pavyzdžiui, nustatant neturtinės žalos dydį yra atsižvelgiama į žalą padariusio asmens kaltę (LR CK 6.250 str. 2 d); sprendžiant griežtos atsakomybės klausimą, asmuo gali būti atleistas nuo civilinės atsakomybės taikymo, jeigu nukentėjęs asmuo veikia tyčia arba dideliu neatsargumu (LR CK 6.270 str. 1 d.) ir kt. Taip pat kaltės forma svarbi ir nagrinėjant nukentėjusiojo kaltės įtaką žalos atsiradimui (LR 6.282 str. 1 d.), todėl šis klausimas plačiau bus nagrinėjamas kitame antros darbo dalies poskyryje.

LR CK 6.248 str. 1 d. numatyta, kad skolininko kaltė yra preziumuojama. Tai reiškia, kad ieškovas šios civilinės atsakomybės sąlygos neprivalo įrodyti. Nesant kaltės privalo įrodyti atsakovas⁹⁷. Nagrinėjamai temai svarbu, kad priešingai nei skolininko kaltė, nukentėjusiojo kaltė nėra preziumuojama (LR CK 6.282 str.), todėl asmuo, kuris siekia, būti atleistas nuo deliktinės atsakomybės taikymo, privalo įrodyti nukentėjusiojo asmens kaltę.

PETL 4:101 str. nustato, kad asmuo yra kaltas, jeigu tyčia ar dėl neatsargumo pažeidžia reikiamo rūpestingumo standartą. PETL 4:102 str. yra įtvirtintas rūpestingo elgesio standartas, nurodant aplinkybes, į kurias atsižvelgtų protingas asmuo: į saugomo intereso prigimtį ir vertę, veiksmo pavojingumą, asmens profesionalumo lygį, galimybę numatyti žalą, bei santykį tarp nukentėjusiojo ir kaltininko. PETL įtvirtina nuostatą, kad vertinant asmens elgesį pagal numatytą standartą, turi būti atsižvelgiama į žalą sukėlusio asmens amžių, psichinius, fizinius bei ypatingus gebėjimus. Atsižvelgiant į šias PETL normas, galime teigti, kad PETL, taip pat kaip ir LR CK yra įtvirtinta taisyklė būti tiek rūpestingam ir apdairiam, kiek atitinkamomis sąlygomis yra būtina. Skirtingai nei LR CK, PETL nėra nustatyta kaltės prezumpcija (išskyrus tik vieną

⁹⁴ Selelionytė – Drukteinienė, S., Norkūnas, A., *Civilinės atsakomybės praktikumas*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, p. 62.

⁹⁵ Mikelėnas, V., *supra note 3*, p. 339.

⁹⁶ Selelionytė – Drukteinienė, S., Norkūnas, A., *op cit*, p. 62.

⁹⁷ Mikelėnas, V., *op cit*, p. 339.

atvejį dėl atsakomybės už žalą sukeltą bendrovei, naudojantis jos techninėmis priemonėmis (PETL 4:202 str.)), todėl kaltė nėra preziumuojama ir ją reikėtų įrodinėti.

DCFR nepateikia kaltės apibrėžimo, tačiau DCFR 6 knygos 3:101 str. ir 3:102 str. yra apibrėžtos dvi kaltės formos: tyčia, kuri konstatuojama, kai asmuo sukelia žalą, siekdamas šios žalos atsiradimo ir beveik neabejodamas, kad ši žala kils, ir neatsargumas, kuris yra pripažįstamas kai asmuo sukelia žalą tokiu elgesiu, kuris neatitinka atidumo ir rūpestingumo standarto, numatyto teisės aktuose ir kurio būtų galima tikėtis iš protingai rūpestingo asmens, esant tam tikroms aplinkybėms. Skirtingai nei LR CK ir PETL, DCFR nėra nustatyta kriterijų, į kuriuos reikia atsižvelgti, norint nustatyti ar asmens elgesys atitinka rūpestingo asmens standartą.

Apibendrinant galime teigti, kad kaltė yra viena iš civilinės atsakomybės sąlygų (išskyrus griežtos atsakomybės atvejus), kuri yra preziumuojama ir ieškovui jos nereikia įrodinėti. Kaltė gali pasireikšti tyčia arba neatsargumu, kuris gali būti didelis, paprastas ir nedidelis. Tai svarbu tiriamai temai, nes priešingai nei skolininko kaltė, nukentėjusiojo kaltė nėra preziumuojama ir ją reikia įrodyti. Taip pat, nagrinėjamai temai yra svarbios ir kaltės formos, nes siekiant išsiaiškinti ar konkrečiu atveju egzistuoja nukentėjusiojo kaltė, yra svarbu pirmiausia išsiaiškinti nukentėjusiojo kaltės formą ir jos ypatumus. Nukentėjusiojo asmens kaltė ir jos taikymo ypatumai bus nagrinėjami kitame baigiamojo darbo poskyryje.

2.2.2. Nukentėjusiojo kaltės taikymo sąlygos ir pasekmės

Nukentėjusiojo kaltės poveikis žalą padariusio asmens atsakomybės taikymui buvo žinomas jau romėnų teisės laikais. Pagrindiniai teiginiai dėl nukentėjusiojo asmens nerūpestingumo poveikio kito asmens atsakomybės taikymui, randami Justiniano darbuose⁹⁸. Vėliau šią doktriną daugiausiai plėtojo Anglijos teismai. 1809 metais nagrinėtoje byloje *Butterfield v Forrester*, buvo sprendžiamas nukentėjusiojo kaltės klausimas, kai ieškovas jodamas su žirgu susidūrė su kliūtimi, kurią atsakovas nerūpestingai paliko važiuojamojoje kelio dalyje. Buvo nustatyta, kad jeigu ieškovas būtų atidžiai rūpestingas, žalos būtų buvę galima išvengti, todėl byloje buvo pripažinta nukentėjusiojo kaltė ir atsakovas atleistas nuo atsakomybės taikymo⁹⁹. Nenustačius aiškių sąlygų, kada nukentėjusiojo kaltė yra laikoma atleidimo nuo atsakomybės taikymo pagrindu, teismams tapo sunku taikyti šį pagrindą¹⁰⁰. 1842 metais Anglijoje teismas nagrinėjo bylą *Davies v Mann*, kurioje buvo sprendžiamas žalos, kilusios

⁹⁸ Dongen, E. G. D. *Contributory Negligence: a Historical and Comparative Study*. [interaktyvus] Boston: Brill Nijhoff, 2014 [žiūrėta 2015-10-24]. <<https://books.google.lt/books?id=mhOJBAAAQBAJ&pg=PA7&dq=Contributory+Negligence:+a+Historical+and+Comparative+Study&hl=lt&sa=X&ved=0CCYQ6AE wAGoVChMIKWXzcGVyQIVgVsUCh2PTAIX#v=onepage&q&f=false>>.

⁹⁹ *Butterfield v. Forrester*, 11 East 60, 103 Eng. Rep. 926 (1809).

¹⁰⁰ Cooke, J., *supra note 6*, p. 205.

autoįvykyje, atlyginimo klausimas. Ieškovas automagistralėje nerūpestingai paliko savo asilą, o atsakovas važiuodamas didesniu nei leistina greičiu, susidūrė su ieškovo asilu ir jį mirtinai sužalojo. Teismas nusprendė, kad tuo atveju, jeigu atsakovas būtų važiuavęs leistinu greičiu, žalos būtų pavykę išvengti¹⁰¹. Teismas šioje byloje sukūrė paskutinio galimo šanso (angl. *Last clear chance*) doktriną, kuri reiškė, jog tuo atveju, jeigu atsakovas turėjo paskutinę galimybę išvengti žalos, tada atsakovas laikomas kaltu dėl kilusios žalos, net ir tuo atveju, jeigu būtų nustatyta nukentėjusiojo kaltė. Ši taisyklė neišsprendė visų sunkumų, su kuriais susidūrė teismai, taikydami nukentėjusiojo kaltės institutą, tačiau tai buvo pagrindas vėliau atsiradusiai žalos paskirstymo taisyklei¹⁰².

Pažymėtina, kad iš pradžių daugelyje teisės sistemų buvo laikomasi taisyklės „*Viskas arba nieko*“, kas reiškė, jog deliktinė atsakomybė teisės pažeidėjui galėjo būti taikoma pilna apimtimi - „*Viskas*“ arba nuo jos teisės pažeidėjas galėjo būti visiškai atleidžiamas - „*Nieko*“. Jungtinėse Amerikos valstijose buvo atsisakyta šios taisyklės ir ji buvo pakeista į visišką arba dalinį atleidimą nuo civilinės atsakomybės ir civilinės atsakomybės netaikymą¹⁰³. Vėliau šią taisyklę perėmė daugelis pasaulio valstybių.

Teisės terminų žodyne *Dictionary of Law*, nukentėjusiojo kaltės sąvoka (angl. *Contributory negligence*) apibrėžiama kaip asmens nerūpestingumas užtikrinant savo saugumą. Žodyne nurodoma, kad gynyba šiuo pagrindu egzistuoja tada, kai įrodoma, jog žalą patyręs asmuo pažeidė pareigą rūpintis savimi¹⁰⁴. Kitame teisės terminų žodyne, taip pat nurodoma, kad nukentėjusiojo kalte yra laikomas asmens veikimas arba neveikimas, kuriuo pažeidžiama pareiga būti atidžiam ir rūpestingam, bei nesilaikoma pareigos saugoti save. Tokiu atveju, atsakovas gali gintis nukentėjusiojo asmens kaltės pagrindu kaip gynybos priemone¹⁰⁵.

Pažymėtina, kad žalą padariusio asmens kaltė ir nukentėjusiojo kaltė negali būti suprantama vienodai. Žalą padariusio asmens kaltė gali pasireikšti tiek tyčia, tiek neatsargumu, o nukentėjusiojo kaltė gali būti konstatuota tik tada, kai nukentėjusysis veikia ne tyčia, o neatsargumu. Tuo atveju, jeigu nukentėjusysis veikia tyčia, atsakovui nėra nustatomos visos deiktinei atsakomybei kilti būtinios sąlygos (dažniausiai kaltė ir neteisėti veiksmai) ir jam deliktinė atsakomybė nėra taikoma. Taip pat, kaip jau minėta, žalą padariusio asmens kaltė yra preziumuojama, o nukentėjusiojo kaltę atsakovas turi įrodyti t.y. ji nėra preziumuojama. Tačiau tiek žalą padariusio asmens, tiek ir nukentėjusiojo asmens kaltė, yra vertinama pagal vienodą apdairaus, rūpestingo ir atidaus žmogaus (lot. *bonus pater familias*) elgesio standartą.

¹⁰¹ *Davies v. Mann*, 152 Eng. Rep. 588 (1842).

¹⁰² Lunney, M. Oliphant, K. *Tort Law. Text and Materials*. 3 leidimas. Oxford: Oxford University Press, 2008, p.300.

¹⁰³ *European Group on Tort Law*, supra note 21, p.131.

¹⁰⁴ Curzon, L. B. *Dictionary of Law*, 6 leidimas. Cambridge: Pearson Education, 2002, p. 96.

¹⁰⁵ *Black's Law Dictionary*, supra note 29, p. 716 – 718.

LR CK 6.282 str. 1 d. įtvirtinta nuostata, kad: „*Kai paties nukentėjusio asmens didelis neatsargumas padėjo žalai atsirasti arba jai padidėti, tai atsižvelgiant į nukentėjusio asmens kaltės dydį (o kai yra žalos padariusio asmens kaltės, – ir į jo kaltės dydį) žalos atlyginimas, jeigu įstatymai nenustato ko kita, gali būti sumažintas arba reikalavimas atlyginti žalą gali būti atmetas*“. Tai reiškia, kad byloje nustačius nukentėjusiojo kaltės faktą, atsakovas gali būti visiškai arba iš dalies atleidžiamas nuo civilinės atsakomybės taikymo. Visiškas arba dalinis atleidimas nuo civilinės atsakomybės netaikomas tik įstatymo numatytais atvejais. LR CK LR CK 6.282 str. 2 d. nurodyta, jog: „*Į nukentėjusio asmens kaltę neatsižvelgiama išieškant dėl maitintojo gyvybės atėmimo atsiradusią žalą ir atlyginant laidojimo išlaidas*“. Todėl pagal bendrą taisyklę, mirusio asmens išlaikytiniai turi teisę gauti visos kilusios žalos atlyginimą, nepaisant to, ar prie žalos atsiradimo prisidėjo ir pats nukentėjęsysis. Sprendžiant civilinės atsakomybės taikymo klausimą, pareiga atsižvelgti į nukentėjusiojo asmens kaltę buvo įtvirtinta ir 1964 Civilinio kodekso 497 str.: „*Jeigu paties nukentėjusiojo didelis neatsargumas padėjo žalai atsirasti arba jai padidėti, tai priklausomai nuo nukentėjusiojo kaltės laipsnio (o esant padariusiojo žalą kaltei, – ir priklausomai nuo jo kaltės laipsnio) atlyginimas, jeigu TSRS įstatymas nenumato ko kita, turi būti sumažinamas arba reikalavimas atlyginti žalą turi būti atmetamas*“.¹⁰⁶ Atsižvelgdami į 1964 metų Civilinio kodekso 497 str. formuluotę, matome, kad ši norma buvo perkelta į šiuo metu galiojantį LR CK. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentare, komentuojant LR CK 6.282 str., nurodyta, jog „*Pagrindas sumažinti žalos atlyginimą arba visiškai atsisakyti ją atlyginti yra didelis nukentėjusiojo neatsargumas. Didelis neatsargumas – tai paprasčiausių, kiekvienam asmeniui suvokiamų atsargumo taisyklių ignoravimas, pavyzdžiui, transporto priemonės vairavimas apsvaigus nuo alkoholio, narkotikų ir pan. Ar neatsargumas gali būti kvalifikuojamas kaip didelis, priklauso nuo konkrečios bylos faktinių aplinkybių*“¹⁰⁷. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje iš nagrinėtų bylų nurodė, kad: „*Kasacinio teismo praktika patvirtina, kad protingo, rūpestingo ir atidaus elgesio standartas yra taikomas visiems asmenims, įskaitant ir potencialų nukentėjusį, taigi tuo atveju, kai žalos atsiranda ir dėl paties nukentėjusiojo elgesio, būtų neteisinga visą atsakomybę taikyti žalą padariusiam asmeniui*“¹⁰⁸. Lietuvos teismų praktika, didelį neatsargumą supranta kaip paprasčiausių atidumo ir rūpestingumo taisyklių nepaisymą¹⁰⁹, tačiau pabrėžia, jog civilinėje atsakomybėje pagal teisinę reikšmę tyčinei kaltės formai gali būti prilyginamas ir didelis neatsargumas. Lietuvos nacionalinėje teisėje tiesiogiai didelis neatsargumas nelaikomas tyčia,

¹⁰⁶ 1964 Civilinis kodeksas. *Vyriausybės žinios*, 1964, Nr. 19-138.

¹⁰⁷ Mikelėnas, V., *supra* note 3, p. 391.

¹⁰⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje *T. P. v. VĮ Anykščių miškų urėdija* (bylos Nr. 3K-3-133/2013).

¹⁰⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. kovo 10 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Rhenus svoris“ v. „Uno transport A/S“* (bylos Nr. 3K-3-127-378/2015).

bet teisiniai tyčinių veiksmų ir didelio neatsargumo padariniai neretai yra vienodi“¹¹⁰. Į nukentėjusiojo kaltę ir jos įtaką žalos atsiradimui ar jos padidėjimui, teismai atsižvelgia sprenddami ne tik turtinės, bet ir neturtinės žalos atlyginimo klausimą¹¹¹. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2011 metais nagrinėjo civilinę bylą, kurioje ieškovė reikalavo atlyginti turtinę ir neturtinę žalą. Byloje buvo nustatyta, kad atsakovė, vairuodama automobilį, pažeidė Kelių eismo taisykles, nesulėtino greičio, nesustojo ir nepraleido ieškovo, kuris išbėgo į gatvę per pėsčiųjų perėją, partrenkė jį ir sunkiai sužalojo. Teismas nurodė, jog nustatant neturtinės žalos dydį, turi būti atsižvelgta ir į nukentėjusio asmens, prisidėjusio prie žalos, elgesį. Šiuo atveju, ieškovas taip pat pažeidė Kelių eismo taisykles, staiga išbėgdamas į važiujamąją kelio dalį, nors tai ir buvo pėsčiųjų perėja. Šiais veiksmais ieškovas, kaip pėsčiasis ir eismo dalyvis, taip pat sukėlė grėsmę savo saugumui, nesiėmė visų būtinų atsargumo priemonių galimam susidūrimui su gatve važiuojančia transporto priemone išvengti, todėl, įbėgdamas į pėsčiųjų perėją, bet ne eidamas ja, sumažino ir (ar) visiškai prarado galimybę laiku pastebėti prie perėjos artėjantį ir (ar) į ją įvažiuojantį, nemažinantį greičio ir (ar) nestabdomą automobilį. Dėl šios priežasties neturtinė žala buvo sumažinta¹¹². Kitoje Lietuvos Aukščiausiojo teismo nagrinėtoje byloje, teismas nesutiko su atsakovo gynyba ir nepripažino ieškovo kaltės dėl kilusios žalos. Šioje byloje buvo nustatyta, kad kilus stipriam vėjui, gyvenamųjų namų kieme, už kurio priežiūrą buvo atsakinga savivaldybė, nulūžo medis, kuris užkrito ant ieškovės automobilio ir jį sudaužė. Atsakovas gindamasis nurodė, kad ieškovė automobilį paliko ne automobilių stovėjimo aikštelėje, bet ant vejų, po medžiais, todėl nebuvo pakankamai rūpestinga ir atidi, dėl ko atsakovas turi būti atleistas nuo deliktinės atsakomybės taikymo. Teismas nesutiko su atsakovo nuomone ir nurodė, jog žala kilo ne dėl ieškovės veiksmų, bet dėl atsakovo neveikimo, nes leidimas nupjauti medį buvo išduotas daugiau kaip prieš tris metus¹¹³. Atsižvelgiant į Lietuvos teismų praktiką, galime teigti, kad teismas, kiekvienu konkrečiu atveju, nustato ar egzistuoja ieškovo neatsargumas ir ar jis yra didelis. Apibendrinami galime daryti išvadą, kad Lietuvos teisėje nukentėjusiojo kaltė yra taikoma nustačius didelį nukentėjusiojo asmens nerūpestingumą t. y. aplinkybes, kad nukentėjusysis elgėsi neatidžiai ir nerūpestingai. Nustatant ar nukentėjusiojo veiksmai konkrečioje situacijoje gali būti laikomi dideliu neatsargumu, pagal visas konkrečios bylos aplinkybes, sprendžia teismas.

¹¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. balandžio 16 d. nutartis civilinėje byloje *UAB DK „PZU Lietuva“ v. UAB „Movidus transportas“* (bylos Nr. 3K-3-219/2014).

¹¹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. spalio 4 d. nutartis civilinėje byloje *J. M. ir G. M. v. UAB „Baltwood“* (bylos Nr. 3K-3-466/2013).

¹¹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje *G. J. v. J. M. J. ir UAB DK „PZU Lietuva“* (bylos Nr. 3K-3-171/2011).

¹¹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. liepos 26 d. nutartis civilinėje byloje *AB „Lietuvos draudimas“ v. UAB „Vilniaus zunda“ ir Vilniaus miesto savivaldybė* (bylos Nr. 3K-3-422/2013).

Europos deliktų teisės principuose taip pat įtvirtintas nukentėjusiojo asmens kaltės, kaip atleidimo nuo deliktinės atsakomybės, pagrindas. Pažymėtina, kad PETL šį pagrindą įvardija ne nukentėjusiojo kaltės, o nukentėjusiojo asmens elgesio ir veiklos pagrindu. Jam reglamentuoti yra skirtas PETL 8 skyrius. PETL 8:101 str. 1 d. nurodoma, jog asmuo gali būti atleistas nuo deliktinės atsakomybės taikymo, arba ji gali būti sumažinta, atsižvelgiant į nukentėjusiojo asmens kaltę ir į kitas aplinkybes, kurios svarbios nustatant atleidimą nuo deliktinės atsakomybės arba jos mažinimą¹¹⁴. PETL normų komentare nurodoma, kad šis straipsnis įtvirtina principą, kad nukentėjusiam asmeniui negali būti suteikta teisė gauti žalos, prie kurios atsiradimo ar jos padidėjimo, prisidėjo pats nukentėjusysis. Šis principas yra įtvirtintas daugelyje Europos valstybių, tačiau ne tik kaip deliktinės teisės, bet ir kaip kitų teisės sričių pvz. sutarčių teisės principas, kuris užtikrina tinkamą tiek nukentėjusiųjų asmenų, tiek žalą sukėlusiu asmenų teisių apsaugą¹¹⁵. Kaip jau minėta, PETL vadinamąjį nukentėjusiojo kaltės pagrindą, įvardija kaip nukentėjusiojo elgesio ir veiksmų pagrindą. Taip siekiama pabrėžti, kad nukentėjusiojo kaltė ir teisės pažeidėjo kaltė nėra tapačios sąvokos. PETL normų komentare nurodoma, jog asmuo savo atžvilgiu neturi tokios rūpestingumo pareigos, kaip kitų asmenų atžvilgiu. Tai reiškia, kad asmuo gali kelti žalą sau tol, kol nepažeidžiami kitų asmenų interesai¹¹⁶. Todėl akivaizdu, kad teisės pažeidėjo kaltė, kuri reiškia, kad reikia elgtis taip, kad nebūtų sukelta žalos kitiems asmenims ir nukentėjusiojo kaltė, kuri reiškia, kad sau galima daryti žalos tiek, kiek tai nepažeidžia kitų asmenų interesų, negali būti laikomos tapačiomis sąvokomis. PETL komentare yra išskiriamos trys nukentėjusiojo asmens elgesio ir veiksmų pagrindo taikymo sąlygos: 1) Nukentėjusysis suvokia, kad jo elgesys gali sukelti žalos jam pačiam, nors iš esmės tam tikras elgesys savaime nėra pavojingas; 2) Nukentėjusysis pažeidė pareigą saugoti savo saugumą; 3) Pareigos saugoti savo saugumą pažeidimas gali būti laikomas atleidimo nuo deliktinės atsakomybės arba jos mažinimo pagrindu t.y. turi būti susijęs priežastiniu ryšiu. Trečią sąlygą iliustruoja šis pavyzdys: Traukinys, kerta važiuojamąjį kelio dalį toje vietoje, kurioje eismas yra draudžiamas. Traukiniui kertant draudžiamą eismui kelio dalį, joje atsiduria asmuo A, kuris yra mirtinai sužalojamas. A įpėdiniai kreipiasi į teismą su reikalavimu atlyginti žalą iš bendrovės, kuriai priklausė traukinys. Teismas nusprendė, kad A pažeidė pareigą saugoti savo saugumą atsidurdamas draudžiamoje zonoje. Tai, kad traukinys pažeidė pareigą nekirsti kelio dalies draudžiamoje zonoje nedarė jokios įtakos žmonių saugumui, nes ten žmonių apskritai negalėjo būti. Todėl tik pačio nukentėjusiojo veiksmai, kuriais buvo pažeista pareiga saugoti save, sukėlė žalą, todėl bendrovė yra atleidžiama nuo atsakomybės¹¹⁷. Atsižvelgiant į išdėstytą, visas tris sąlygas galime

¹¹⁴ European Group on Tort Law, *supra note 21*, p. 130.

¹¹⁵ *Ibid.*, p. 131.

¹¹⁶ *Ibid.*, p. 133.

¹¹⁷ *Ibid.*

pavaizduoti praktinėje situacijoje: motociklininkui važiuojant su motociklu be apsauginio galvos šalmo, įvyksta transporto priemonių susidūrimas, kurio metu motociklininkas nukrenta nuo motociklo ir susižaloja galvą. Ši situacija puikiai iliustruoja nukentėjusiojo kaltės pagrindo taikymo sąlygas, nes: 1) Savaimė važiavimas be šalmo nėra pavojingas ir žalos keliantis elgesys, tačiau motociklininkas suvokia, kad esant tam tikroms aplinkybėms, važiuojant be šalmo, gali būti patirta žalos 2) Jis pažeidžia pareigą būti atidus ir rūpestingas sau t.y. pareigą saugoti savo saugumą 3) Galvos trauma yra susijusi priežastiniu ryšiu su nukentėjusiojo asmens elgesiu, nes jeigu motociklininkas būtų važiavęs su šalmu, būtų galima šios traumos išvengti. Sprendžiant nukentėjusiojo asmens kaltės taikymo pasekmes Europos deliktų teisės principuose nurodoma, kad visų pirma, turi būti nustatytas žalos, kurią patyrė nukentėjusysis, dydis ir tik tada jis gali būti mažinamas proporcingai nukentėjusiojo asmens kaltės daliai. Kiekvienu atveju yra atsižvelgiama tiek į nukentėjusiojo asmens, tiek ir į teisės pažeidėjo veiksmus, kuriais buvo sukelta žala ir įvertinus jų visumą yra nustatomas atlygintinos žalos mažinimo dydis. Tačiau tam tikrose situacijose, kurių faktinės aplinkybės iš esmės yra labai panašios arba identiškos pvz. keleivio patirta žala, jam važiuojant be saugos diržo, teismai linkę remtis suformuota praktika ir taikyti tokiose bylose nustatytą žalos atlyginimo dydį (pvz. atlyginama 50 proc. patirtos žalos, nes preziumuojama, kad tiek teisės pažeidėjas, tiek nukentėjusysis buvo vienodai kalti dėl kilusios žalos). Taip pat, svarbu nustatyti, ar teisės pažeidėjas neveikė tyčia. Jeigu teisės pažeidėjas veikia tyčia, jis negali būti atleistas nuo deliktinės atsakomybės taikymo, nebent jo atsakomybė gali būti sumažinta, tuo atveju, kai nukentėjusysis išprovokavo teisės pažeidėjo tyčinius veiksmus ¹¹⁸.

DCFR nukentėjusiojo kaltės pagrindas įtvirtintas šeštos knygos 5:102 str. Pirmoje šio straipsnio dalyje nurodoma, kad tais atvejais, kai nukentėjęs asmuo prisideda prie žalos atsiradimo, žalos atlyginimas gali būti sumažintas atsižvelgiant į nukentėjusiojo kaltės laipsnį. DCFR komentare nurodoma, kad šis straipsnis iš esmės yra pagrįstas „*veidrodiniu principu*“ tai reiškia, kad atlygintinos žalos dydis gali būti mažinamas jei nustatoma, kad teisės pažeidėjo ir nukentėjusiojo padėtis gali keistis tarpusavyje t. y., kad nukentėjusysis taip pat kartu yra ir teisės pažeidėjas, nes jis savo veiksmais taip pat prisideda prie žalos atsiradimo. DCFR 5:101 str. 2 d. a ir b punktai, skirti apsaugoti nukentėjusįjį nuo tų atvejų, kai nėra pakankamos ir reikšmingos nukentėjusiojo kaltės arba priežastinio ryšio tarp nukentėjusiojo veiksmų ir atsiradusios žalos, todėl tokiais atvejais būtų neteisinga mažinti ir patirtos žalos atlyginimo dydį. Šio straipsnio c punkte, atsižvelgiant į daugelio Europos valstybių praktiką, yra įtvirtinta didesnė apsauga nukentėjusiems eismo įvykiuose lyginant su tais, kurie prisiima riziką ir užsiima konkurenciniu sportu. Kaip jau nagrinėta, užsiimant konkurenciniu sportu, žala nukentėjusiajam dažniausiai

¹¹⁸ *Ibid*, p. 134.

nėra atlyginama t.y. teisės pažeidėjui deliktinė atsakomybė nėra taikoma. Priešingai nei konkurenciniame sporte, eismo įvykiuose, teisės pažeidėjui yra taikoma deliktinė atsakomybė, tačiau ji gali būti sumažinta. Sumažinimas priklauso nuo įvairių aplinkybių. Žalos atlyginimo sumažinimas iki nulio, galimas retais ir išimtiniais atvejais, kai nukentėjusiojo kaltė yra „milžiniška“ t.y. žala atsirado dėl pačio nukentėjusiojo kaltės¹¹⁹.

Atsižvelgiant į *soft law* šaltinius, galime daryti išvadą, kad nukentėjusiojo kaltės, kaip pagrindo netaikyti deliktinės atsakomybės, taikymo sąlygomis turėtume laikyti: 1) bendros pareigos būti atidžiam ir rūpestingam pažeidimas; 2) pareigos rūpintis savimi pažeidimas ir 3) reikšmingo tiek faktinio, tiek teisinio priežastinio ryšio tarp bendros pareigos būti atidžiam ir rūpestingam, bei pareigos rūpintis savimi pažeidimo ir kilusios žalos nustatymas. Šias nukentėjusiojo kaltės taikymo sąlygas J. Goudkamp įtvirtina dviejų pakopų nukentėjusiojo kaltės teste: Visų pirma reikia nustatyti, ar nukentėjusysis veikė kaip atidus ir protingas asmuo ir ar nepažeidė savo pačio saugumo. Pirmoje testo pakopoje svarbu įsitikinti, kad buvo pažeista ne tik bendroji rūpestingumo pareiga, bet ir nepaisyta savo paties saugumo. Jeigu yra nustatoma, kad ši pareiga buvo pažeista, galima pereiti prie antros testo pakopos. Antroje pakopoje, svarbu išsiaiškinti, ar pareigos tinkamai rūpintis savo saugumu pažeidimas yra susijęs priežastiniu ryšiu su kilusia žala t.y. ar pareigos pažeidimas sukėlė žalą arba prisidėjo prie jos padidėjimo. Jeigu nėra nustatomas reikšmingas priežastinis ryšys tarp pareigos pažeidimo ir atsiradusios žalos, negalime konstatuoti nukentėjusiojo kaltės¹²⁰.

Anglijoje, taip pat laikomasi tokio pat principo: tam, kad atsakovo gynyba būtų veiksminga ir jis būtų visiškai arba iš dalies atleistas nuo deliktinės atsakomybės taikymo, atsakovas privalo įrodyti, kad ieškovas pažeidė pareigą rūpintis savo saugumu ir šis pareigos pažeidimas buvo pagrindas žalai atsirasti arba jai padidėti. Tai reiškia, kad jeigu yra nustatoma, kad ieškovas patyrė 10 000 svarų nuostolių, tačiau 25 proc. nuostolių kilo dėl pačio ieškovo kaltės, iš atsakovo ieškovo naudai turėtų būti priteisiama tik 7 500 svarų suma¹²¹. Tačiau, J. Cooke nuomone, taip buvo ne visada. Ankščiau, nustačius nukentėjusiojo kaltę, Anglijos teismai netaikydavo deliktinės atsakomybės žalą sukėlusiam asmeniui t.y. nukentėjusiojo kaltės pagrindas sukeldavo tokias pat pasekmes kaip ir rizikos prisiėmimo pagrindas. Dėl šios priežasties Didžiosios Britanijos parlamentas 1945 metais priėmė Teisės reformos (Nukentėjusiojo neatsargumo) įstatymą (ang. *Law Reform (Contributory Negligence) Act*), kuris leido teisėjams paskirstyti atsakomybę už kilusią žalą tarp ieškovo ir atsakovo, kai atsakovo kaltė prisidėjo prie žalos atsiradimo ar jos padidėjimo. Šiame įstatyme numatyta, kad jeigu žala

¹¹⁹ Bar Ch., Clive E., Schulte-Nölke H. ir kt., *supra note 40*, p. 3475.

¹²⁰ Goudkamp, J. *Rethinking Contributory Negligence*. Oxford Legal Studies Research Paper Nr. 40/2014. Oxford: Oxford University Press, 2014, p. 4.

¹²¹ Cooke, J., *supra note 6*, p. 205.

atsirado tiek dėl žalą padariusio asmens, tiek dėl nukentėjusiojo asmens veiksmų, teismas turi teisę sumažinti žalos atlyginimą iki tokio lygio, kiek ieškovo kaltė prisidėjo prie žalos atsiradimo ir kiek teismas mano, kad tai yra sąžininga ir teisinga¹²². Kaip jau nurodyta, norint taikyti nukentėjusiojo asmens kaltės pagrindą, būtina nustatyti pareigos rūpintis savimi pažeidimą ir priežastinį ryšį tarp šios pareigos pažeidimo ir žalos atsiradimo. Ieškovo pareiga būti rūpestingu iš esmės yra suprantama taip pat, kaip ir atsakovo bendro pobūdžio pareiga elgtis atidžiai ir rūpestingai, tačiau tai kiekvienu atveju turi būti nustatoma kiekvienoje byloje, išsiaiškinus visas bylai reikšmingas aplinkybes. Yra aišku, kad tam tikrose situacijose galima aiškiai numatyti, kad kiti nesilaikys pareigos būti atidžiais ir rūpestingais pvz. transporto priemonės vairuotojas gali numatyti, kad už ledus pardavinėjančio autobuso gali būti vaikų, kurie gali bet kuriuo metu išbėgti į važiujamąją kelio dalį, tačiau tai nereiškia, kad vairuotojas turi numatyti, kad visi pėstieji elgsis kaip „medžiojami triušiai“ t.y. bet kada išbėgs į važiujamąją kelio dalį. Dėl šios priežasties kiekvienu atveju turi būti atsižvelgiama į konkrečias aplinkybes¹²³. Nukentėjusysis privalo suvokti, kad tam tikri jo veiksmai ar neveikimas gali daryti įtaką žalos atsiradimui ir aišku, jos atlyginimo mažinimui. Pvz. motociklininkas, kuris nedėvi šalmo, nedaro pažeidimo kitų eismo dalyvių interesams, tačiau turi suvokti, kad patekus į eismo įvykį ir patyrus traumą, kurios buvo galima išvengti dėvint apsauginį šalną, patirta žala gali būti sumažinta atsakovo naudai. Tai reiškia, kad kiekvienas privalo numatyti, kad tam tikri veiksmai gali sukelti žalos sau pačiam, nors tokie veiksmai savaime nekeltų žalos kam nors kitam¹²⁴. Apibendrinant galime teigti, kad Anglijoje, galiojant įstatymui, kuris reglamentuoja nukentėjusiojo kaltės pagrindą, yra išskiriamos dvi pagrindinės šio principo taikymo sąlygos: 1) pareigos rūpintis savo saugumu pažeidimas; 2) priežastinis ryšys tarp nukentėjusiojo kaltės ir žalos atsiradimo ar jos padidėjimo. Taip pat nukentėjusysis turi numatyti, kad tam tikri jo veiksmai gali sukelti žalą jam pačiam, nors tie veiksmai savaime nekeltų žalos aplinkiniams. Nukentėjusiojo kaltės taikymo atveju, atsakomybė yra mažinama atsižvelgiant į nukentėjusiojo kaltės laipsnį ir įtaką žalos atsiradimui.

Vokietijos civilinio kodekso (vok. *Bürgerliches Gesetzbuch*, sutrumpintai *BGB*) 254 str. įtvirtinta nuostata, kad kai nukentėjusiojo asmens kaltė padėjo žalai atsirasti, atsakomybė už nuostolius bei priteistinos kompensacijos dydis priklauso nuo aplinkybių, konkrečiai, kokia apimtimi žala yra sąlygota vienos arba kitos šalies¹²⁵. Ši norma yra įtvirtinta šalia bendrosios pareigos atlyginti žalą. Nukentėjusiojo kaltė (vok. *Mitverschulden*) yra svarbi sprendžiant atleidimo nuo deliktinės atsakomybės klausimą ir deliktinės atsakomybės sumažinimo klausimą. Nukentėjusiojo kaltės pagrindas turi didelę praktinę reikšmę Vokietijoje: beveik 80 proc. visų

¹²² Magnus, U, Martín-Casals, M., Boom, W.H. ir kt., *supra note 8*, p. 57.

¹²³ *Ibid*, p. 62.

¹²⁴ Cooke, J., *supra note 6*, p. 207.

¹²⁵ Vokietijos civilinis kodeksas (*Bürgerliches Gesetzbuch*) [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-10-26]<http://www.gesetz-e-im-internet.de/englisch_bgb/>.

transporto priemonių eismo įvykių yra susiję su nukentėjusiojo kalte¹²⁶. Tai reiškia, kad Vokietijoje, kaip ir Anglijoje, bei Lietuvoje, nukentėjusiojo kaltė yra laikoma atleidimo nuo deliktinės atsakomybės, o ne deliktinės atsakomybės netaikymo pagrindu. Vokietijoje yra išskiriamos trys nukentėjusiojo asmens kaip atleidimo nuo civilinės atsakomybės taikymo sąlygos: 1) Nukentėjusiojo kaltė turi būti susijusi su atsiradusia žala priežastiniu ryšiu; 2) Nukentėjusysis turi būti neįspėjęs teisės pažeidėjo apie galimai kilsiančią didelę žalą (nukentėjusiojo veiksmai *ex ante*); 3) Nukentėjęs asmuo nesiėmė priemonių išvengti žalos arba ją sumažinti (nukentėjusiojo veiksmai *ex post*)¹²⁷. Bet kokiu atveju, tam, kad būtų galima taikyti nukentėjusiojo asmens kaltės pagrindą, turi būti nustatyta, kad nukentėjęs asmuo nepaisė pareigos rūpintis savimi. Šios pareigos pažeidimas dažniausiai konstatuojamas motociklininkų, kurie važiuoja be apsauginių šalmų, bylose, taip pat transporto priemonių keleivių, kurie važiuoja neužsisegę saugos diržų, bylose ir pan. Bylose, kuriose yra nustatomas nukentėjusiojo kaltės pagrindas, yra aiškinamasi ir teisės pažeidėjo bei nukentėjusiojo kaltės formos: sprendžiant žalos atlyginimo, jo mažinimo ar atleidimo nuo deliktinės atsakomybės klausimus, žalą sukėlusio asmens kaltės forma neturi didelės įtakos nei žalos sumažinimui, nei atleidimui nuo jos taikymo. Žalą sukėlusio asmens kaltės forma nesvarbi ir tais atvejais, kai žalos padarymą išprovokuoja pats nukentėjusysis. Tuo atveju, jeigu nukentėjusysis veikia tyčia, deliktinė atsakomybė yra netaikoma. Jeigu abu tiek žalos sukėlėjas, tiek nukentėjusysis veikia neatsargiai arba abu veikia tyčine kaltės forma, žala yra dalinama pusiau ir ieškoviui yra priteisiama pusė prašomos žalos atlyginimo. Vokietijoje, kaip ir Anglijoje bei Lietuvoje, sprendžiant nukentėjusiojo asmens kaltės klausimą galimos šios nukentėjusiojo kaltės pagrindo taikymo pasekmės: 1) Dažniausiai žalos atlyginimas yra mažinamas atsižvelgiant į nukentėjusiojo asmens kaltės įtaką žalos atsiradimui, tai reiškia, kad atsakovas yra iš dalies atleidžiamas nuo deliktinės atsakomybės taikymo; 2) Atsakovas gali būti visiškai atleistas nuo deliktinės atsakomybės taikymo arba 3) Atsakovui atsakomybė gali būti taikoma pilna apimtimi, jeigu nenustatoma nukentėjusiojo kaltės įtaka žalos atsiradimui ar jos padidėjimui. Kaip matome, nukentėjusiojo kaltė, kaip pagrindas visiškai ar iš dalies atleisti teisės pažeidėją nuo deliktinės atsakomybės taikymo, yra taikomas dažniausiai bylose, kuriose sprendžiamas žalos, kilusios eismo įvykio metu, atlyginimas. Tačiau nukentėjusiojo kaltė, gali pasireikšti ir kitais atvejais pvz. pramoginiame sporte (nereikia maišyti su konkurenciniu sportu, kur, kaip jau išsiaiškinome praėjusiame darbo skyriuje, yra taikomas rizikos prisiėmimo pagrindas ir deliktinė atsakomybė nėra taikoma). Vokietijos Federalinis Aukščiausiasis Teismas sprendė *Bally v. Rosti* bylą, kurioje nustatė, jog ieškovas slidėmis leidosi šlaitu, prarado slidžių kontrolę ir trenkėsi į kitą slidininką,

¹²⁶ Magnus, U, Martín-Casals, M., Boom, W.H. ir kt., *supra note 8*, p.75.

¹²⁷ *Ibid.*, p. 76.

kuris tuo metu buvo be slidžių, tik stovėjo atsukęs nugarą į trasą ir gerėjosi vaizdu. Smūgis buvo labai stiprus ir antrajam slidininkui buvo sulaužyta koja, dėl ko ligoninėje kilo dar ir komplikacijų. Antrasis slidininkas kreipėsi į teismą prašydamas priteisti patirtą žalą iš pirmojo slidininko. Teismas nustatė, jog atsakovas yra kaltas dėl kilusios žalos, tačiau pabrėžė, kad teismas gali sumažinti priteistų nuostolių dydį arba apskritai jų nepriteisti, tuo atveju, jeigu aplinkybės, už kurias yra atsakingas nukentėjęs asmuo, turėjo įtakos žalos atsiradimui arba jos padidėjimui, arba kitaip pablogino atsakovo padėtį. Šiuo atveju, ieškovas stovėjo trasos pakraštyje, atsukęs nugarą į trasą. Ieškovas privalėjo suvokti, kad jis stovi pavojingoje vietoje, kurioje buvo pavojus slidininkams susidurti. Dėl šios priežasties ieškovas pažeidė pareigą saugoti savo saugumą ir yra iš dalies atsakingas dėl įvykusio susidūrimo, nors pripažintina, kad jo kaltė yra mažesnė nei atsakovo¹²⁸. Teismas sumažino žalos atlyginimo dydį 50 proc. Apibendrinant galime teigti, kad Vokietijoje nukentėjusiojo kaltės taikymo sąlygomis laikomos šios: 1) Priežastinis ryšys tarp nukentėjusiojo kaltės ir atsiradusios žalos; 2) ieškovas nėra įspėjęs atsakovo apie galimai kiliančią didelę žalą; 3) ieškovas nesiėmė veiksmų išvengti žalos arba jos padidėjimo. Šio pagrindo taikymo pasekmės: 1) atsakomybės mažinimas atsižvelgiant į nukentėjusiojo kaltės įtaką žalos atsiradimui; 2) visiškas atleidimas nuo deliktinės atsakomybės taikymo, kai nukentėjusiojo kaltė buvo pagrindas žalai atsirasti 3) deliktinės atsakomybės taikymas pilna apimtimi, kai nukentėjusiojo kaltė buvo nežymi ir nedarė arba darė tik minimalią įtaką žalos atsiradimui.

Prancūzijoje nėra teisiškai reglamentuota nukentėjusiojo kaltė kaip atleidimo nuo deliktinės atsakomybės taikymo pagrindas. Galbūt tai yra susiję su tuo, kad Prancūzijos teisė laikosi generalinio delikto principo, kuris yra įtvirtintas Prancūzijos civilinio kodekso 1382 str.: „*Kiekvienas asmens veiksmas, kuris sukelia žalą kitam, įpareigoja tą, dėl kieno kaltės tai įvyko, ją atlyginti*“¹²⁹. Tačiau tai nereiškia, kad Prancūzijoje nukentėjusiojo kaltės pagrindas nėra pripažįstamas. Teismų praktikoje yra įtvirtinta taisyklė, kad asmuo negali būti atsakingas už žalą, kuri kilo ne dėl jo, o dėl nukentėjusiojo asmens kaltės, kuris elgdamasis neatsargiai neišvengė žalos atsiradimo. Prancūzijos teismai laikosi taisyklės, kad nustačius, jog žala kilo ne tik dėl žalą padariusio, bet ir dėl nukentėjusiojo asmens veiksmų, žalos atlyginimas turi būti mažinamas atsižvelgiant į nukentėjusiojo asmens kaltę¹³⁰. Prancūzijos kasacinis teismas byloje *Lemaire v. Declerq* nurodė, kad nukentėjusiojo kaltės faktas negali lemti visiško atleidimo nuo deliktinės atsakomybės taikymo¹³¹. Šioje byloje, taip pat buvo nurodyta, kad nukentėjusiojo kaltės pagrindas gali būti taikomas ir tuo atveju, jeigu žala kilo vaikui, kuris turėjo ir galėjo suprasti

¹²⁸ *Baily v. Rosti*, 1956, BGE 82 II 25.

¹²⁹ Prancūzijos civilinis kodeksas (*Code civil*) [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-10-27] <http://www.lexinter.net/ENGLISH/civil_code.htm>.

¹³⁰ Looschelders, D., supra note 7, p. 79.

¹³¹ Cass. Ass. Plen. 9 May 1984.

savo elgesio pasekmes. Prancūzijoje yra pripažįstama, kad tiek atsakomybės su kalte, tiek ir griežtos atsakomybės atveju, asmuo gali būti atleidžiamas *force majeure* pagrindu. Taip pat yra ir su nukentėjusiojo kaltės pagrindu – nustačius šį pagrindą, asmuo gali būti visiškai arba iš dalies atleistas nuo deliktinės atsakomybės taikymo. Nustatant atleidimo dydį, svarbu atsižvelgti į abiejų šalių kaltės formą. Kuo kaltės forma sunkesnė, tuo lengviau daryti prielaidą, kad asmuo turi prisiimti didesnę žalos atlyginimo dalį¹³². Tai reiškia, kad kaip ir Vokietijoje bei Anglijoje, viena iš nukentėjusiojo asmens kaltės taikymo sąlygų yra laikoma priežastinis ryšys tarp nukentėjusiojo kaltės ir kilusios žalos. Priešingai nei Anglijoje ir Vokietijoje, Prancūzijoje nurodoma, kad nukentėjusiajam negalima primesti pareigos stengtis sumažinti žalą, kurią sukelia atsakovas. Tačiau tiek teismų praktika, tiek teisės mokslininkai laikosi nuomonės, kad tai negali būti sutapatinama su tomis situacijomis kai nukentėjusysis lengvai gali išvengti atsirandančios žalos, tačiau dėl savo neatsargių veiksmų, jos neišvengia. Tokiu atveju turi būti konstatuojama nukentėjusiojo kaltė ir žalos atlyginimas mažinamas atsižvelgiant į šios kaltės dydį¹³³. Tai reiškia, kad nukentėjusiojo asmens kaltės kaip atleidimo nuo deliktinės atsakomybės pagrindo taikymo sąlygos yra: 1) Priežastinis ryšys tarp nukentėjusiojo kaltės ir žalos atsiradimo 2) nukentėjusiojo asmens nerūpestingumas siekiant išvengti kylančios žalos. Šio pagrindo taikymo pasekmės yra tokios pat kaip ir Lietuvoje, Anglijoje ir Vokietijoje – asmuo yra visiškai arba iš dalies atleidžiamas nuo deliktinės atsakomybės taikymo t.y. mažinamas žalos atlyginimo dydis.

Nagrinėjant rizikos prisiėmimą, kaip deliktinės atsakomybės netaikymo pagrindą, nurodėme, jog dažniausiai rizikos prisiėmimo faktas yra sprendžiamas bylose, kuriose nagrinėjamas žalos, patirtos rizikingame sporte, atlyginimo klausimas. Tuo tarpu nukentėjusiojo kaltės pagrindas dažniausiai nagrinėjamas žalos, patirtos eismo įvykio metu, atlyginimo bylose. Dažniausiai tai būna susiję su tuo, kad ieškovas važiuoja didesniu nei leistinas greičiu, arba nedėvi apsauginio galvos šalmo arba nesėgi saugos diržo. Tam, kad būtų aišku, kaip nukentėjusiojo kaltė, kaip pagrindas atleisti nuo deliktinės atsakomybės, yra taikoma praktikoje, išnagrinėsime panašių faktinių aplinkybių atvejus ir pateiksime vertinimą, kaip jie buvo arba būtų sprendžiami Lietuvoje, Anglijoje, Vokietijoje ir Prancūzijoje.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2013 metų spalio 30 d. priėmė sprendimą byloje, kurioje buvo sprendžiamas eismo įvykio dalyvių neteisėtų veiksmų, kaip vienos iš būtinųjų deliktinės atsakomybės sąlygų, klausimas¹³⁴. Šioje byloje buvo nustatyta, kad ieškovas įvažiavo į sankryžą degant žaliajam šviesoforo signalui, tačiau užkirto kelią kitai transporto priemonei, kuri jau buvo įvažiavusi į sankryžą, ir norėjo pabaigti manevrą t.y. išvažiuoti iš sankryžos. Dėl šios

¹³² Bar Ch., Clive E., Schulte-Nölke H. ir kt., *supra note 40*, p. 3481.

¹³³ *Ibid.*, p. 3488.

¹³⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. spalio 30 d. nutartis civilinėje byloje *D. J. v. R. C.* (bylos Nr. 3K-3-525/2013).

priežasties, transporto priemonės susidūre ir buvo apgadinti tiek ieškovo, tiek ir atsakovo automobiliai. Pirmosios instancijos teismas atmetė ieškovo reikalavimą, nes nenustatė visų deliktinei atsakomybei kilti būtinų sąlygų, Apeliacinės instancijos teismas konstatavo, kad: „Nagrinėjamos bylos atveju, faktinis priežastinis ryšys tarp ieškovo, vairavusio automobilį, elgesio ir kilusių padarinių – akivaizdus. Jeigu ieškovas būtų taip pat pakankamai atidus (Kelių eismo taisyklių 53 punktas), šalių transporto priemonių susidūrimas nebūtų įvykęs, nes byloje įrodyta, kad atsakovės automobilis buvo sankryžoje, kai degant žaliajam šviesoforo signalui pajudėjo ieškovo automobilis, o pagal Kelių eismo taisyklių 202 punktą draudžiama įvažiuoti į važiujamųjų dalių sankirtą, jeigu joje ar už jos yra kliūtis, kuri priverstų vairuotoją sustoti sankryžoje ir trukdyti kitų transporto priemonių eismą. Ieškovas, prieš įvažiuodamas į sankryžą, privalėjo matyti atsakovės automobilį, todėl jo veiksmai – pakankama priežastis nuostoliams kilti. Paties nukentėjusio asmens didelis neatsargumas padėjo žalai padidėti“¹³⁵. Dėl šios priežasties atlygintinos žalos dydis buvo sumažintas 50 proc. Kasacinės instancijos teismas nesutiko su apeliacinės instancijos sprendimu ir paliko galioti pirmosios instancijos teismo sprendimą, nes apeliacinės instancijos teismas netinkamai pritaikė materialiąsias teisės normas, nes atsakovė į sankryžą įvažiavo jau mirkšiojant žaliajam šviesoforo signalui, todėl ieškovo elgesys negali būti laikomas neatsargiu ir dėl jo sumažintas priteistinos žalos dydis. Atsižvelgiant į šiuos teismų sprendimus, galime teigti, jog tuo atveju jeigu atsakovė į sankryžą būtų įvažiavusi degant žaliajam šviesoforo signalui, o ne jam mirkšiojant, ieškovo prašomas žalos atlyginimo dydis būtų sumažintas pusiau, pripažįstant nukentėjusiojo kaltės pagrindą.

Nukentėjusiojo kaltės pagrindo taikymą Anglijos ir Vokietijos praktikoje, nagrinėsime pagal šias situacijas: Pirmą, automobilio vairuotojas, kuris nepastebėjo raudono šviesoforo signalo, trenkėsi į motociklininką, kuris važiavo didesniu nei leistinas greičiu, ir jį sunkiai sužalojo. Antra, situacija išlieka tokia pat, tik motociklininkas sužalojamas todėl, kad nors ir važiavo leistinu greičiu, tačiau nedėvėjo apsauginio šalmo.

Anglijoje sprendžiant tokią bylą, pirmiausiai yra nustatoma atsakovo kaltė ir jos forma, vėliau nustatoma ieškovo kaltė ir jos forma. Pagal tai kiekvienu atveju yra apskaičiuojamas atlygintinos žalos dydis t.y. reikalaujami atlyginti nuostoliai yra mažinami atsižvelgiant į nukentėjusiojo kaltę. Pirmoje situacijoje yra aiški nukentėjusiojo kaltė, nes tuo atveju, jeigu ieškovas būtų važiavęs leistinu greičiu, jis būtų galėjęs pamatyti atsakovą ir išvengti susidūrimo. Važiavimas didesniu nei leistina greičiu nėra laikomas nukentėjusiojo kalte visais atvejais, tačiau šiuo atveju, artėjant prie sankryžos, leistino greičio viršijimas suponuoja nukentėjusiojo kaltę. Manoma, kad tokiu atveju, atlygintinos žalos dydis būtų sumažintas ne mažiau kaip 50 proc.¹³⁶

¹³⁵ *Ibid.*

¹³⁶ Magnus, U, Martín-Casals, M., Boom, W.H. ir kt., *supra note 8*, p. 70.

Antru atveju, šalmo nedėvėjimas nedaro didelės įtakos avarijos kilimui, tačiau tai gali daryti įtaką tuo atveju, jeigu avarijos metu, ieškovas patiria galvos traumą. Tokiu atveju, atlygintinos žalos dydis turėtų būti sumažintas 15 – 25 proc. priklausomai nuo to, ar buvo galima išvengti arba sumažinti atsiradusią žalą¹³⁷.

Vokietijoje yra nusistovėjusi praktika, kad į leistino greičio pažeidimus atsižvelgiama tik tuo atveju, kai greičio viršijimas prisidėjo prie žalos atsiradimo. Dažniausiai pakanka 20 proc. viršyti leistiną greitį, kad byloje būtų pripažinta nukentėjusiojo kaltė¹³⁸. Viename iš teismo sprendimų, buvo nurodyti trys svarbūs faktai, susiję su leistino greičio viršijimu: 1) Viršijant leistiną greitį ilgėja transporto priemonės stabdymo kelias; 2) Net ir didžiausiu leistinu greičiu važiuoti be pažeidimų sugeba tik labai gerus vairavimo įgūdžius turintys vairuotojai; 3) Leistino greičio viršijimas yra viena iš dažniausių eismo įvykių priežasčių; Šiuo atveju, ieškovo greitis buvo svarbus faktorius žalos atsiradimui, nes ieškovas važiuodamas tokiu greičiu nesugebėjo pastebėti atsakovo, todėl akivaizdu, kad turėtų būti taikomas nukentėjusiojo kaltės pagrindas. Antroje situacijoje, žalos atlyginimas turėtų būti padalintas abiem šalims, priklausomai nuo to, ar žala kilo dėl to, kad ieškovas buvo be galvos šalmo. Jeigu ieškovo nesugebėjimas dėvėti šalmo, nors tai yra privaloma, prisidėjo prie žalos kylimo, žalos atlyginimas mažinamas atitinkamai pagal šalmo nedėvėjimo įtaką žalos atsiradimui¹³⁹.

Prancūzijos Kasacinis teismas nagrinėjo bylą *Coulon v. Gleize*¹⁴⁰, kurioje buvo nustatyta, kad susidūrus dviems automobiliams, buvo mirtinai sužalota moteris, kuri nedėvėjo saugos diržo. Mirusios moters vyras ir dukra reikalavo atlyginti patirtą žalą iš atsakovo. Apeliacinės instancijos teismas sumažino atlygintinos žalos dydį atsižvelgdamas į nukentėjusiosios kaltę. Kasacinės instancijos teismas nurodė, kad eismo įvykiuose patirtos žalos atlyginimas gali būti sumažinamas arba atsakovas gali būti atleistas nuo deliktinės atsakomybės taikymo, jeigu žala kilo arba padidėjo ne tik dėl jo, bet ir dėl trečiųjų asmenų veiksmų. Dėl to, kad žuvusi moteris nesegėjo saugos diržo, buvo patirta tik galvos ir veido trauma, kai moteris transporto priemonių susidūrimo metu trenkė galvą į priekinį automobilio stiklą, tačiau šioje situacijoje, saugos diržo nesegėjimas nebuvo vienintelė arba svarbiausia žalos atsiradimo priežastimi. Todėl atlygintinos žalos dydis turi būti sumažintas tiek, kiek žala kilo dėl neužsisegto saugos diržo. Tai reiškia, kad tokiu atveju, kaip ir Lietuvoje, Vokietijoje ir Anglijoje, žala yra mažinama atsižvelgiant į nukentėjusiojo asmens kaltės įtaką – šiuo atveju, pareigos segėti saugos diržą, pažeidimą.

Apibendrinant, galime teigti, kad nustatant nukentėjusiojo kaltę, būtent, didelį jo neatsargumą, nukentėjusiojo elgesys yra vertinamas pagal rūpestingo, atidaus žmogaus (*bonus*

¹³⁷ *Ibid.*

¹³⁸ *Ibid.*, p. 93.

¹³⁹ *Ibid.*, p. 94.

¹⁴⁰ Cass. civ. 2e, 10 October 1985.

pater familias) elgesio standartą. Tuo atveju, jeigu yra nustatoma, kad asmuo tam tikroje situacijoje nesielgė kaip rūpestingas ir atidus žmogus, yra konstatuojamas didelis jo neatsargumas. Konstatavus didelį neatsargumą, taip pat, svarbu nustatyti ar šis yra susijęs priežastiniu ryšiu su kilusia žala. Ir tik tuo atveju jeigu nukentėjusiojo didelis neatsargumas yra susijęs priežastiniu ryšiu su kilusia žala, galima atsakovą atleisti nuo deliktinės atsakomybės taikymo, nukentėjusiojo asmens kaltės pagrindu. Lyginant Lietuvos, Anglijos, Vokietijos ir Prancūzijos teisinį reglamentavimą ir teismų praktiką, susijusią su nukentėjusiojo kalte, kaip pagrindu atleisti asmenį nuo deliktinės atsakomybės taikymo svarbu išskirti tai, jog: 1) Kontinentinės teisės valstybės t.y. Lietuva, Vokietija ir Prancūzija šį pagrindą vadina „Nukentėjusiojo kaltė“ (Vok. *Mitverschulden*; pranc. *la faute de la victime*), o bendrosios teisės tradicijos šalyje – Anglijoje yra naudojama „Nukentėjusiojo neatsargumo“ (angl. *Contributory negligence*) sąvoka. Tačiau jos abi turėtų būti suprantamos vienodai ir laikomos sinonimais; 2) Lietuvoje, Vokietijoje ir Anglijoje nukentėjusiojo kaltė kaip pagrindas atleidžiantis nuo civilinės atsakomybės taikymo yra įtvirtintas įstatyminėse normose, o Prancūzijoje šis pagrindas yra taikomas teismų praktikoje nustatytais sąlygomis; 3) Lietuvoje, Anglijoje ir Vokietijoje nukentėjusiojo kaltės pagrindas negali būti taikomas, jeigu žala kilo vaikui, o Prancūzijoje gali, jeigu vaikas suvokė savo elgesio pasekmes; 4) Visos valstybės sutinka, kad svarbiausia šio pagrindo taikymo sąlyga – priežastinis ryšys tarp nukentėjusiojo kaltės ir atsiradusios žalos. Vokietijoje ir Anglijoje svarbu nustatyti ir tai, ar ieškovas pažeidė pareigą rūpintis savo saugumu, o Lietuvoje ar jis nepažeidė pareigą būti atidžiu ir rūpestingu; 5) Nukentėjusiojo kaltės taikymo pasekmės visose valstybėse vienodos – asmuo yra visiškai arba iš dalies atleidžiamas nuo deliktinės atsakomybės taikymo.

2.2.3. Žalos atlyginimas, taikant nukentėjusiojo asmens kaltės pagrindą

Kaip jau nustatėme praėjusiame baigiamojo darbo poskyryje, nukentėjusiojo kaltės pagrindo taikymo pasekmėmis laikomas visiškai arba dalinis atleidimas nuo deliktinės atsakomybės taikymo. Tuo atveju kai byloje sprendžiamas žalos atlyginimo klausimas ir kartu nagrinėjama nukentėjusiojo asmens kaltės įtaka žalos atsiradimui, atsakomybė gali būti: 1) Taikoma pilna apimtimi t.y. atlyginama visa kilusi žala; 2) Taikoma iš dalies t.y. kilusios žalos dydis mažinamas atsižvelgiant į nukentėjusiojo asmens kaltę; 3) Atleidžiama nuo atsakomybės t.y. kilusi žala neatlyginama.

Pirmu atveju, kai yra atlyginama visa kilusi žala, atsakovui yra nustatomos visos atsakomybei kilti būtinosios civilinės atsakomybės sąlygos ir nėra pripažįstama, kad nukentėjusiojo asmens kaltė yra susijusi priežastiniu ryšiu su kilusia žala. Tai reiškia, kad

atsakovas neįrodo, jog ieškovo kaltė darė įtaką žalos atsiradimui arba jos padidėjimui (nes kaip jau minėta, nukentėjusiojo kaltė nėra preziumuojama, todėl ją turi įrodyti atsakovas). Kauno apygardos teismas 2015-02-24 nagrinėjo bylą, kurioje ieškovas reikalavo atlyginti žalą, kuri kilo dėl atsakovo smurtinių veiksmų, dėl kurių jis baudžiamajoje byloje buvo pripažintas kaltu. Atsakovas rėmėsi nukentėjusiojo didelio neatsargumo pagrindu, nurodydamas, kad ieškovas savo elgesiu išprovokavo žalą jam padarymą. Teismas nurodė, kad: „[...] *provokuojantis nukentėjusiojo elgesys, kaip teismo atsakomybę lengvinanti aplinkybė, buvo įvertina baudžiamajame procese, paskiriant bausmę atsakovui ir kad tokie nukentėjusiojo veiksmai, atsižvelgiant į paties nuteistojo veiksmus, jų pobūdį ir sukėlusiais pasekmes (sunkų nukentėjusiojo sveikatos sužalojimą), negalėtų būti vertinami kaip nukentėjusio asmens didelis neatsargumas. Žala nukentėjusiam asmeniui atsirado ne dėl jo paties kokių nors neteisėtų veiksmų, o dėl atsakovo neteisėtų ir nusikalstamų veiksmų. Net ir nukentėjusio asmens tam tikras provokuojantis elgesys jokia būdu neturėjo ir negalėjo iššaukti tokio agresyvaus atsakovo elgesio, sukėlusio itin sunkias pasekmes – nukentėjusio asmens sunkų sveikatos sutrikdymą*“¹⁴¹. Todėl teismas šioje byloje tenkino ieškovo ieškinį t.y. taikė visišką žalą atlyginimą.

Antru atveju, byloje yra nustatomos visos atsakovo civilinei atsakomybei kilti būtiniosios sąlygos, tačiau kartu yra nustatoma ir ieškovo kaltė bei priežastinis ryšys tarp ieškovo veiksmų ir kilusios žalos, todėl atsakovas yra iš dalies atleidžiamas nuo deliktinės atsakomybės taikymo t.y. kilusi žala yra atlyginama proporcingai atsižvelgiant į nukentėjusiojo asmens kaltę. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas sprendė bylą, kurioje buvo nustatyta, jog atsakovas su automobiliu partrenkė ieškovą, kuris kirto važiuojamąjį kelio dalį leistinoje vietoje t.y. pėsčiųjų perėjoje ir sunkiai jį sužalojo. Kartu buvo nustatyta ir tai, jog ieškovas staiga išbėgo į pėsčiųjų perėją, elgėsi nerūpestingai, sukėlė grėsmę savo saugumui ir nesiėmė jokių priemonių žalai išvengti. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas motyvuojamoje nutarties dalyje nurodė, kad: „[...] *jeigu žala atsiranda ir dėl paties nukentėjusiojo elgesio – tyčios ar didelio neatsargumo – būtų neteisinga visą atsakomybę taikyti tik žalos padariusiam asmeniui, nes protingo, rūpestingo, apdairaus ir atidaus elgesio standartas taikomas visiems asmenims, taip pat ir nukentėjusiajam (CK 6.264 straipsnio 1 dalis). Dėl to, nustatant neturtinės žalos dydį, turi būti atsižvelgta ir į nukentėjusio asmens, prisidėjusio prie žalos, elgesį. [...] Sprendžiant priteistinos turtinės žalos (nuostolių) klausimą paprastai padarytos žalos dydis yra aiškus, galimas objektyviai įvertinti, apskaičiuoti, išreikšti pinigais, išskyrus tuos atvejus, kai žalos priteisimo metu ji dar neatsiradusi, bet yra reali jos atsiradimo tikimybė (CK 6.249 straipsnio 3 dalis). Dėl to, nustatant turtinės žalos dydį, po to jis gali būti proporcingai mažinamas atsižvelgiant į nukentėjusiojo kaltę (mišri kaltė) (CK*

¹⁴¹ Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. vasario 24 d. nutartis civilinėje byloje *Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Kauno skyrius v. A.Z.* (bylos Nr. 2A-187-230/2015).

6.248 straipsnio 4 dalis, 6.253 straipsnio 5 dalis, 6.282 straipsnis)“¹⁴². Todėl tokiu atveju yra atlyginama tik dalis kilusios žalos, nes atsakovas negali būti atsakingas už žalą, kuri kilo dėl ieškovo veiksmų.

Trečiu atveju, atsakovas yra visiškai atleidžiamas nuo deliktinės atsakomybės taikymo, nes nors ir yra nustatomos visos būtinosios deliktinei atsakomybei kilti sąlygos, ieškovo veiksmų įtaka žalos atsiradimui yra ženkliai didesnė nei atsakovo, ir galima teigti, kad pačio ieškovo nerūpestingumas nulėmė žalos atsiradimą. Lietuvos teismai nagrinėjo bylą, kurioje buvo nustatyta, kad atsakovo darbuotojas sukdamas į kairę išvažiavo į priešpriešinę eismo juostą ir, nepraleisdamas priešinga kryptimi tiesiai važiuojančio ieškovo vairuojamo automobilio, susidūrė su juo. Įvykio metu buvo sunkiai sutrikdyta ieškovo sveikata (muštinės -plėštinės žaizdos veide, daugybiniai veido kaulų lūžiai, akies sumušimas, dešinės akies optinio nervo pažeidimas ir kt.). Pirmos instancijos teismas pažymėjo jog: „Teismas pripažino, kad viena sąlygų eismo įvykio padariniams atsirasti buvo trečiojo asmens V. M. veiksmai, tačiau ieškovui padarytus sužalojimus, jų sunkumą lėmė jo paties neatsakingi veiksmai, veikimas savo rizika. Ieškovo veiksmus – transporto priemonės vairavimą, neturint teisių ir leistiną greitį viršijant du kartus, vertino kaip kaltus veiksmus, dėl kurių jam pačiam atsirado sunkių sveikatos padarinių. Teismas pripažino, kad nagrinėjamu atveju ieškovo kaltė – ypač didelis neatsargumas, nes paprastai kiekvienas asmuo supranta, jog vairuoti transporto priemonę, neturint vairuotojo pažymėjimo ir du kartus viršijant leistiną greitį, draudžiama“¹⁴³. Pirmosios instancijos teismo sprendimą palaikė ir apeliacinės instancijos teismas, o Lietuvos Aukščiausiasis Teismas bylą nagrinėti iš naujo perdavė apeliacinės instancijos teismui, tačiau pirmosios instancijos teismo sprendimas puikiai iliustruoja galimą nukentėjusiojo kaltės taikymo pasekmę – visišką atleidimą nuo deliktinės atsakomybės taikymo.

Žala gali būti atlyginama tiek tiesioginiam nukentėjusiajam, tiek ir kitiems asmenims pvz. nukentėjusiojo išlaikytiniams. LR CK 6.282 str. 2 d. nurodyta, kad į nukentėjusio asmens kaltę neatsižvelgiama išieškant dėl maitintojo gyvybės atėmimo atsiradusią žalą ir atlyginant laidojimo išlaidas. Tai reiškia, kad žala padaryta fizinio asmens gyvybės atėmimu, atlyginama kitiems asmenims t.y. nukentėjusysis šiuo atveju yra ne žuvusysis, o jo išlaikytiniai. Tačiau šią normą reikia taikyti vadovaujantis protingumo, sąžiningumo ir teisingumo principais. Pavyzdžiui, jeigu žuvusysis buvo neblaivus ir mirtis jį ištiko iš dalies ir dėl to, žalos atlyginimas gali būti mažinamas¹⁴⁴. PETL komentare nurodoma, kad antrinių nukentėjusiųjų prašymas atlyginti žalą taip pat gali būti sumažintas arba teisės pažeidėjas gali būti atleistas nuo

¹⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje G. J. v. J. M. J. ir UAB DK „PZU Lietuva“ (bylos Nr. 3K-3-171/2011).

¹⁴³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje T. P. v. VĮ Anykščių miškų urėdija (bylos Nr. 3K-3-133/2013).

¹⁴⁴ Mikelėnas, V., *supra* note 3, p. 391.

atsakomybės taikymo, jeigu pirminio nukentėjusiojo kaltė prisidėjo prie žalos atsiradimo. Tai yra grindžiama tuo, kad antrinių nukentėjusiųjų reikalavimas yra išvestinis iš pirminio nukentėjusiojo reikalavimo, todėl atsakovas negali atsidurti nei geresnėje, nei blogesnėje padėtyje ¹⁴⁵.

Sprendžiant žalos atlyginimo klausimą, svarbu atsižvelgti ir į tai, ar atsakomybė kyla su kalte ar be kaltės. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje iš nagrinėtų bylų yra nurodęs, jog: „Pagal CK 6.270 straipsnio 1 dalį nukentėjusio asmens tyčia ar didelis neatsargumas šalina didesnio pavojaus šaltinio valdytojo civilinę atsakomybę. Tai reiškia, kad už žalą, kuriai atsirasti turėjo įtakos nukentėjusiojo tyčia ar didelis neatsargumas, žalos sukėlėjas nebus atsakingas, o nukentėjusiajam teks visos įvykusio delikto išlaidos“ ¹⁴⁶. Tai reiškia, kad griežtosios atsakomybės atveju nustačius nukentėjusiojo kaltę, atsakovas yra visiškai atleidžiamas nuo deliktinės atsakomybės taikymo.

Apibendrinant galime teigti, jog žalos atlyginimo dydis priklauso ne tik nuo žalos padariusio asmens, bet ir nuo nukentėjusiojo asmens veiksmų. Tuo atveju, jeigu yra nustatoma, kad nukentėjusiojo asmens didelis neatsargumas yra susijęs priežastiniu ryšiu su kilusia žala, žalos atlyginimas gali būti sumažintas proporcingai nukentėjusiojo asmens kaltei. Jeigu nustatoma, kad nukentėjusiojo didelis neatsargumas lėmė žalos atsiradimą, atsakovas yra atleidžiamas nuo deliktinės atsakomybės taikymo, ir priešingai, jeigu yra nustatoma, jog nukentėjusiojo asmens neatsargumas tik labai nežymiai prisidėjo prie žalos atsiradimo, atsakovui deliktinė atsakomybė taikoma pilna apimtimi. Tai, ar nukentėjusiojo neatsargumas buvo didelis, priklauso nuo konkrečios bylos aplinkybių. Žala, nustačius nukentėjusiojo asmens kaltę, gali būti atlyginta tiek pirminiam nukentėjusiajam, tiek ir antriniam nukentėjusiajam pvz. pirminio nukentėjusiojo išlaikytiniams, taip pat, sprendžiant žalos atlyginimo klausimą turi būti atsižvelgta ir į tai, ar sprendžiamas griežtos atsakomybės ar atsakomybės su kalte klausimas.

¹⁴⁵ European Group on Tort Law, *supra note 21*, p. 137.

¹⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. lapkričio 18 d. nutartis civilinėje byloje *J. L. v. UADB „ERGO Lietuva“ ir UAB „Druskininkų vandentiekis“* (bylos Nr. 3K-3-446/2011).

3. RIZIKOS PRISIĖMIMO IR NUKENTĖJUSIOJO KALTĖS, KAIP PAGRINDŲ ŠALINANČIŲ DELIKTINĘ ATSAKOMYBĘ, SANTYKIS

Išnagrinėjus rizikos prisiėmimą, kaip deliktinės atsakomybės netaikymo pagrindą, ir nukentėjusiojo kaltę, kaip atleidimo nuo deliktinės atsakomybės pagrindą ir nustatius šių pagrindų taikymo sąlygas bei taikymo pasekmes, galime nustatyti ir šių pagrindų santykį. Autorės nuomone, rizikos prisiėmimas ir nukentėjusiojo kalte yra savarankiški deliktinė atsakomybę šalinantys pagrindai, turintys kiekvienam jų būdingas taikymo sąlygas bei lemiantys skirtingas pasekmes. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaro autorius, komentuodamas LR CK 6.253 str. 5 d. (kurioje įtvirtintas rizikos prisiėmimo pagrindas), nurodo, jog: „*Komentuojamą normą reikia skirti nuo nukentėjusiojo neatsargumo, numatyto LR CK 6.282 straipsnyje. Neatsargumo faktas nustatomas taikant objektyvumo kriterijų. Todėl tokiu atveju dėl žalos atsiradimo kaltė yra mišri – ir atsakovo, ir ieškovo. Tuo tarpu komentuojama norma reglamentuoja atvejus, kai nukentėjusysis laisva valia pateko į jam pavojingą padėtį t.y. taikomas subjektyvumo kriterijus, nes atsižvelgiama į nukentėjusiojo galimybę adekvačiai suvokti padėties pavojingumą*“¹⁴⁷. Subjektyvus kriterijus yra suvokiamas kaip nukentėjusiojo galimybė adekvačiai suvokti padėties pavojingumą ir aiškiai, laisva valia išreikšti savo poziciją – sutikti su žalos jam darymu, leisti žalai atsirasti arba manyti, kad žalos bus išvengta, nors ir esant pavojui¹⁴⁸. Objektyvus kriterijus, kaip jau minėta, suprantamas kaip asmens veiksmų vertinimas pagal *bonus pater familias* principą - jeigu apdairus, rūpestingas, atidus žmogus tokioje pat situacijoje būtų pasielgęs kitaip ir žalos išvengęs, žalos padaręs asmuo turi būti laikomas kaltu ir dėl to, sprendžiant žalos atlyginimo klausimą, turi būti atsižvelgta ir į nukentėjusiojo asmens veiksmus. Tai, kad rizikos prisiėmimo ir nukentėjusiojo kaltės nustatymo atveju, nukentėjusiojo asmens veiksmai turi būti vertinami subjektyviai ir objektyviai kriterijumi, pripažįstama ir teismų praktikoje. Lietuvos apeliacinis teismas yra nurodęs, jog: „*Neatsargumo faktas nustatomas taikant objektyvumo kriterijų, todėl tokiu atveju kaltė dėl žalos atsiradimo yra mišri – ir kaltininko, ir nukentėjusiojo. Tuo tarpu CK 6.253 straipsnio 5 dalis reglamentuoja atvejus, kai nukentėjusysis laisva valia pateko į jam pavojingą padėtį, t. y. taikomas subjektyvumo kriterijus, nes atsižvelgiama į nukentėjusiojo galimybę adekvačiai suvokti padėties pavojingumą*“¹⁴⁹. Tai, kad rizikos prisiėmimas ir nukentėjusiojo kaltė skiriasi nukentėjusiojo asmens veiksmų vertinimo kriterijais t.y. subjektyviai ir objektyviai, pripažįstama ir užsienio šalyse. Autorių kolektyvo knygoje „*Basic Tort Law – Cases, Statutes and Problems*“ nurodoma, kad rizikos

¹⁴⁷ Mikelėnas, V., *supra note 3*, p. 352.

¹⁴⁸ Selelionytė – Drukteinienė, S., Norkūnas, A., *supra note 90*, p. 74.

¹⁴⁹ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje M. Č., M. Č. ir A. Č. v. UAB (duomenys neskelbiami) ir E. S. (bylos Nr. 2A-326/2010).

prisiėmimas ir nukentėjusiojo kaltė yra skirtingi pagrindai. Rizikos prisiėmimas yra grindžiamas subjektyviu požiūriu, o nukentėjusiojo kaltė – objektyviu. Rizikos prisiėmimo pagrindas skiriasi nuo nukentėjusiojo kaltės tuo, kad rizikos prisiėmimo atveju, ieškovas turi faktinių žinių apie pavojų, todėl jis gali suvokti žalos atsiradimo tikimybę ir situacijos pavojingumą. Esminis šių pagrindų skirtumas yra tas, kad rizikos prisiėmimo atveju, asmuo laisva valia pakliūna į pavojingą situaciją, todėl spręsti nerūpestingumo klausimo šioje situacijoje nėra reikalo, kai tuo tarpu nukentėjusiojo kaltės atveju, nerūpestingumo klausimas yra pats svarbiausias¹⁵⁰. Nustatant nukentėjusiojo kaltės pagrindą, visais atvejais yra sprendžiama ar ieškovas nepažeidė pareigos būti atidžiu ir rūpestingu. Šios pareigos pažeidimo klausimas, negali būti sprendžiamas rizikos prisiėmimo atveju, nes asmuo žinodamas prisiimamą riziką ir padėties pavojingumą, sąmoningai ir laisva valia prisiima žalos atsiradimo riziką¹⁵¹. Šie du pagrindai yra panašūs, nes abu jie kyla dėl pačio nukentėjusiojo veiksmų. Tačiau rizikos prisiėmimo atveju, ieškovas neturi teisės gauti visos žalos atlyginimo, nes jis savanoriškai sutinka su žinomu pavojumi, o nukentėjusiojo kaltės atveju, ieškovas negali gauti viso žalos atlyginimo, nes jis esant tam tikroms aplinkybėms veikė nepagrįstai t.y. pažeidė apdairaus ir rūpestingo žmogaus standartą¹⁵². Siekiant atskirti šiuos du pagrindus, svarbu, nustatyti, ar situacija atitinka subjektyvumo kriterijų t.y. žinojimą apie prisiimamą riziką ir jos įvertinimą. Jeigu šis kriterijus yra nustatomas byloje, taikomas rizikos prisiėmimo pagrindas, jeigu ne – aiškinamasi ar ieškovo veiksmuose nebuvo nerūpestingumo t.y. ar atsakovas negali būti atleistas nuo deliktinės atsakomybės taikymo nukentėjusiojo kaltės pagrindu¹⁵³. Manoma, kad ieškovas negali būti laikomas kaltu, jeigu jis pagrįstai atsidūrė pavojingoje situacijoje, tačiau ieškovas bus laikomas prisiėmusiu riziką, jeigu jis pagrįstai, bet savanoriškai atsidūrė pavojingoje situacijoje. Tai reiškia, kad šių pagrindų skirtumas yra savanoriškas pasirinkimas ir pagrįstas pasirinkimas, kurie yra nepriklausomi vienas nuo kito ir sukelia skirtingas pasekmes¹⁵⁴. Nėra lengva nustatyti rizikos prisiėmimo ir nukentėjusiojo kaltės pagrindų skirtumus, ypač tarp nukentėjusiojo kaltės ir numanomo rizikos prisiėmimo. Paprastai, skirtumas tarp šių pagrindų yra grindžiamas tuo, kad rizikos prisiėmimas reikalauja žinių apie prisiimamą riziką, savanoriško ir apgalvoto sutikimo, o nukentėjusiojo kaltės pagrindas reikalauja nukrypimo nuo protingo ir rūpestingo žmogaus standarto, kai šis atsiranda dėl asmens

¹⁵⁰ Been V., Chemerinsky E. Epstein R. *Basic Tort Law – Cases, Statutes and Problems*. New York: Aspen Publishers, 2007, p. 333.

¹⁵¹ Francis H. Bohlen, *Assumption of Risk I*. Harvard Law Review, Vol. 20, Nr. 1. [interaktyvus] 1906, p. 14 [žiūrėta 2015-11-05] <<http://www.jstor.org/stable/1322882>>.

¹⁵² Bacigal, R., J., *Distinctions Between Assumption of Risk and Contributory Negligence*. 23 Wash. & Lee Law Review, Nr. 91. [interaktyvus]. 1966, p. 95 [žiūrėta 2015-11-05] <<http://scholarlycommons.law.wlu.edu/wlulr/vol23/iss1/7>>.

¹⁵³ *Ibid.*

¹⁵⁴ *Ibid.*

neatsargumo¹⁵⁵. Thomas Lundmarks taip pat pritaria nuomonei, kad vienas iš šių pagrindų atskyrimo kriterijų yra objektyvus ir subjektyvus kriterijus. Jo nuomone, rizikos prisiėmimas nustatomas taikant subjektyvųjį kriterijų – asmens savanorišką patekimą į tam tikrą pavojingą situaciją, o nukentėjusiojo kaltės pagrindą – taikant objektyvųjį kriterijų – kai protingo ir atidaus asmens standartas yra lyginamas su ieškovo elgesiu¹⁵⁶. Atsižvelgiant į visa tai kas išdėstyta, galime daryti išvadą, kad viena iš rizikos prisiėmimo ir nukentėjusiojo kaltės pagrindų atskyrimo sąlygų yra kriterijus, pagal kurį vertinami nukentėjusiojo asmens veiksmai. Subjektyviuoju kriterijumi vertinami nukentėjusiojo veiksmai esant rizikos prisiėmimo pagrindui, nes šiuo atveju, asmuo savanoriškai, suprasdamas situacijos pavojingumą, prisiima žalos atsiradimo riziką. Tuo tarpu esant nukentėjusiojo kaltės pagrindui, nukentėjusiojo asmens veiksmai vertinami objektyviuoju kriterijumi, kai nukentėjusiojo asmens elgesys yra vertinamas pagal rūpestingo ir atidaus (*bonus pater familias*) žmogaus standartą: aiškinamasi ar atidus ir rūpestingas asmuo, tokioje pat situacijoje būtų pasielgęs taip pat kaip nukentėjęs asmuo, ar nukentėjusysis pažeidė pareigą elgtis atidžiai ir rūpestingai ir turi prisiimti dalį žalos atlyginimo.

Antra sąlyga, kuri padeda atskirti rizikos prisiėmimo ir nukentėjusiojo kaltės pagrindus – šių pagrindų taikymo sąlygos. Antroje darbo dalyje nustatėme, kad rizikos prisiėmimo sąlygos yra šios: savanoriškumas, informuotumas ir sąmoningumas. Tai reiškia, kad jeigu yra nustatoma, jog ieškovas žinodamas apie galimą riziką, savanoriškai, laisva valia ją prisiima arba savanoriškai atsiduria pavojingoje situacijoje ir dėl to patiria žalos, yra pripažįstama, kad jis prisiėmė žalos atsiradimo riziką ir dėl to kilusi žala jam nėra atlyginama. Tuo tarpu nukentėjusiojo kaltės pagrindo taikymo sąlygomis pripažįstama pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai pažeidimas, kuris vertinamas pagal tai ar asmuo elgėsi taip, kaip tokioje pat situacijoje elgtųsi atidus ir rūpestingas asmuo (*bonus pater familias*) ir priežastinio ryšio, tarp nukentėjusiojo kaltės ir atsiradusios žalos, egzistavimas. Nustačius, kad asmuo pažeidė bendrąją pareigą elgtis atidžiai ir rūpestingai t.y. nustačius, kad jis elgėsi neatsargiai ir šis jo neatsargumas yra susijęs tiek faktiniu, tiek teisiniu priežastiniu ryšiu su kilusia žala, atsakovas gali būti iš dalies arba visiškai atleidžiamas nuo deliktinės atsakomybės taikymo. Tai reiškia, kad rizikos prisiėmimas yra laikomas savanoriškais ir sąmoningais nukentėjusiojo asmens veiksmis, kai asmuo pats suvokdamas padėties pavojingumą su šia padėtimi sutinka ir laisva valia joje atsiduria, tuo tarpu nukentėjusiojo kaltė pripažįstama esant dideliame nukentėjusiojo asmens neatsargumui, dėl kurio nukentėjusiajam kyla arba padidėja jau kilusi žala.

Trečia, rizikos prisiėmimo ir nukentėjusiojo kaltės pagrindų atskyrimo, sąlyga yra šių pagrindų taikymo sukeltos pasekmės. Nustačius rizikos prisiėmimo pagrindą, atsakovui

¹⁵⁵ Lundmarks, T., *Common Law Tort & Contract*, Münster: LIT, 1998, p. 87.

¹⁵⁶ *Ibid.*

deliktinė atsakomybė yra netaikoma, nes yra išplečiamos teisėtumo ribos ir tam tikri veiksmai, kurie kitose situacijose būtų laikomi neteisėtais, yra laikomi teisėtais ir nesukelia atsakovui pareigos atlyginti kilusią žalą. Tai reiškia, kad nėra nustatomos visos deliktinei atsakomybei kilti būtinos sąlygos – dažniausiai neteisėti veiksmai arba priežastinis ryšys. Tuo tarpu, nustačius nukentėjusiojo asmens kaltės pagrindą, atsakovas nuo deliktinės atsakomybės taikymo yra visiškai arba iš dalies atleidžiamas, atsižvelgiant į nukentėjusiojo asmens kaltės įtaką žalos atsiradimui ar jos padidėjimui. Tai reiškia, kad atsakovui yra nustatomos visos deliktinei atsakomybei kilti būtinosios deliktinės atsakomybės sąlygos, tačiau dėl pačio nukentėjusiojo kaltės, atsakovui negali būti taikoma deliktinė atsakomybė pilna apimtimi, todėl atsakovas yra atleidžiamas nuo deliktinės atsakomybės taikymo. Užsienio autoriai, taip pat pritaria nuomonei, kad viena iš šių pagrindų atskyrimo sąlygų yra šių pagrindų taikymo pasekmės: tuo atveju, jeigu nustatoma, kad atsakovo veiksmai „*suvaidino*“ reikšmingą vaidmenį įvykių, sukėlusių žalą, grandinėje, tačiau ieškovo savanoriški veiksmai buvo šios žalos atsiradimo pagrindas, negalime pripažinti nukentėjusiojo kaltės, nes žalos atsiradimo pagrindas turi būti laikomas ne nukentėjusiojo neatsargumas, o sąmoningi nukentėjusiojo veiksmai, dėl ko, turi būti taikomas rizikos prisiėmimo pagrindas ¹⁵⁷.

Visa tai kas išdėstyta, pagrindžia baigiamojo darbo ginamąjį teiginį ir įrodo, kad rizikos prisiėmimas ir nukentėjusiojo kaltė yra savarankiški deliktinę atsakomybę šalinantys pagrindai, kurie skiriasi nukentėjusiojo asmens veiksmų vertinimo požiūriu – nukentėjusiojo asmens kaltė vertinama pagal *bonus pater familias* standartą t.y. objektyviuoju kriterijumi, o rizikos prisiėmimas – subjektyviuoju kriterijumi. Taip pat, skirtingos ir šių pagrindų taikymo sąlygos, bei jų taikymo pasekmės, dėl ko, negalima daryti išvados, kad šie pagrindai nėra savarankiški ir gali pakeisti vienas kitą. Nors šie pagrindai yra giminingi t.y. abu jie vertinami atsižvelgiant ne į trečiųjų asmenų ar nenugalimos jėgos, o į pačio nukentėjusiojo asmens veiksmus, jie laikytini savarankiškais ir negali būti tapatinami.

Nors kaip jau nustatėme, rizikos prisiėmimas ir nukentėjusiojo kaltė yra savarankiški deliktinę atsakomybę šalinantys pagrindai, turintys kiekvienam jų būdingas taikymo sąlygas ir taikymo pasekmes, praktinėse situacijose ne visada iš karto aišku, kurį iš pagrindų reiki taikyti. Antrojoje darbo dalyje nurodėme, kad tuo atveju kai žala kyla asmeniui, kuris užsiima konkurenciniu sportu, žala dažniausiai yra neatlyginama taikant rizikos prisiėmimo pagrindą, nes asmuo savanoriškai, sąmoningai ir laisva valia patenka į pavojingą situaciją. Tuo tarpu, žala atsiradusi dėl to, kad asmuo nedėvi šalmo arba nesėgi saugos diržo yra atlyginama tik iš dalies arba atsakovas yra atleidžiamas nuo deliktinės atsakomybės taikymo, nukentėjusiojo kaltės pagrindu, nes žala asmeniui kyla dėl jo paties didelio neatsargumo. O kuris, deliktinę

¹⁵⁷ Magnus, U, Martín-Casals, M., Boom, W.H. ir kt., *supra note* 8, p. 59.

atsakomybę šalinantis pagrindas, turėtų būti taikomas sprendžiant žalos, kilusios keleiviui, kuris važiuoja su girtu transporto priemonės valdytoju, atlyginimo klausimą? Sprendžiant žalos atlyginimo klausimą keleiviui, kuris žinodamas apie tai, kad transporto priemonės valdytojas yra neblaivus vis tiek sėdasi kartu į transporto priemonę ir dėl to patiria žalą, yra dvi skirtingos nuomonės: vienu atveju, manoma, kad atsakovas turi būti atleistas nuo deliktinės atsakomybės jam taikymo nukentėjusiojo kaltės pagrindu, kitu atveju, kad atsakovui deliktinė atsakomybė turi būti netaikoma rizikos prisiėmimo pagrindu. Anglijos apeliacinis teismas nagrinėjo bylą, kurioje buvo nustatyta, kad ieškovas ir jo draugas linksminosi bare. Po kelių gėrimų ieškovo draugas pakvietė ieškovą paskraidyti jo lėktuvu. Ieškovas, žinodamas, kad jo draugas yra neblaivus, sutiko skristi lėktuvu, kuris vos tik pakilęs sudužo ir mirtinai sužalojo ieškovo draugą pilotą, taip pat sunkiai sužalojo ieškovą. Apeliacinis teismas atsisakė atlyginti žalą ieškovui rizikos prisiėmimo pagrindu ir nurodė, kad ieškovas suvokė, kad jis sutinka skristi lėktuvu ir kad lėktuvą pilotuos jo neblaivus draugas, todėl turėjo suprasti ir šios situacijos pavojingumą. Dėl šios priežasties, ieškovas sąmoningai ir savanoriškai sutiko skristi lėktuvu, todėl ir prisiėmė žalos atsiradimo riziką. Teismo nuomone, ieškovas įsėdamas į lėktuvą su girtu pilotu netiesiogiai sutiko atsisakyti žalos atlyginimo, nes šios situacijos itin didelis pavojingumas buvo akivaizdus. Šioje byloje teismas nurodė, kad rizikos prisiėmimo pagrindas yra taikomas todėl, kad ieškovas skridamas su neblaiviu pilotu turėjo suprasti situacijos pavojingumą ir tai, kad žalos atsiradimo tikimybė buvo itin didelė. Tačiau teismas kartu nurodė ir tai, kad tuo atveju, kai asmuo sėdasi į neblaivaus vairuotojo vairuojamą automobilį, situacija išlieka pavojinga, bet ne tiek, kiek skrendant su girtu pilotu kai žalos išvengti praktiškai neįmanoma, todėl tada turi būti taikomas nukentėjusiojo kaltės pagrindas. Kitoje Anglijos apeliacinio teismo nagrinėtoje byloje *Owens v Brimmell*, teismas nustatė jog ieškovas ir atsakovas vakarą kartu leido bare, kur vartojo alkoholinius gėrimus. Po to ieškovas, žinodamas, kad atsakovas yra neblaivus sutiko būti jo pavėžėtas namo. Atsakovas nesuvaldė automobilio ir sukėlė avariją, kurios metu buvo stipriai sužalotas ieškovas. Atsakovas prašė rizikos prisiėmimo pagrindu netaikyti jam deliktinės atsakomybės, tačiau Teismas nurodė, jog šioje situacijoje ieškovas suvokė pavojingą situaciją, tačiau nesutiko su žalos jam atsiradimu, todėl žalos atlyginimas gali būti tik mažinamas atsižvelgiant į nukentėjusiojo neatsargumo įtaką žalos atsiradimui¹⁵⁸. Šios nuomonės, kad ieškovo, kuris žinojo, jog sėdasi į neblaivaus vairuotojo automobilį, žalos atlyginimas turi būti mažinamas nukentėjusiojo kaltės pagrindu, laikomasi ir Prancūzijoje. Prancūzijos Aukščiausiasis teismas yra nurodęs, kad ieškovo prašomas žalos atlyginimas turi būti mažinamas 25 proc., nes nukentėjusysis elgėsi neatsargiai ir žinojo jog sėdasi į neblaivaus asmens vairuojamą

¹⁵⁸ *Owens v Brimmell* [1977] 2 WLR 943.

automobilį¹⁵⁹. Net ir iš esmės panašiose situacijose t.y. žalos, patirtos važiuojant automobiliu su neblaiviu vairuotoju ir skrendant lėktuvu su neblaiviu pilotu, gali būti taikomi abu pagrindai. Kiekvienu konkrečiu atveju reikia nustatyti visas kiekvieno pagrindo taikymo sąlygas ir tik tada įvertinus visas bylos aplinkybes taikyti situaciją atitinkantį pagrindą. J. Cooke nuomone, norint tinkamai nustatyti, kurį pagrindą taikyti tuo atveju kai keleivis patiria žalą dėl to, kad sėdasi į transporto priemonę žinodamas, jog jos vairuotojas yra neblaivus, yra svarbu tai, ar transporto priemonės vairuotojo didelis girtumas tuo metu yra toks aiškus ir akivaizdus, kad sutikimas keliauti kartu su juo reiškia akivaizdžiai didelės rizikos dėl aiškiai pavojingos situacijos prisiėmimą, tokį kaip ir nesprogusios bombos laikymą rankose ar vaikščiojimą ant stačių uolos kraštų¹⁶⁰. Ši pavyzdinė situacija parodo, kad praktinėse situacijose ne visada lengva nustatyti kuris iš deliktinę atsakomybę šalinančių pagrindų turėtų būti taikomas. Todėl labai svarbu tinkamai įvertinti nukentėjusiojo asmens veiksmus ir nustatyti visas pagrindų taikymo sąlygas. Pritaikius netinkamą pagrindą, atsakovui kyla netinkamos teisinės pasekmės t.y. vietoj to, kad atsakovui deliktinė atsakomybė būtų netaikoma, jis yra atleidžiamas nuo deliktinės atsakomybės arba jos dalies taikymo ir atvirkščiai. Tai tik dar kartą įrodo, kad nukentėjusiojo kaltė ir rizikos prisiėmimas yra savarankiškai deliktinę atsakomybę šalinantys pagrindai, turintys kiekvienam jų būdingas taikymo sąlygas ir taikymo pasekmes.

Praktikoje, susiklosto ne tik tokios situacijos, kuriose nėra lengva nustatyti kurį iš deliktinę atsakomybę šalinančių pagrindų reikia taikyti, bet ir tokios, kuriose yra nustatomos rizikos prisiėmimo arba nukentėjusiojo kaltės taikymo sąlygos, tačiau atsižvelgiant į teisingumo, sąžiningumo ir protingumo principus nei vienas iš deliktinę atsakomybę šalinančių pagrindų negali būti taikomas. Analizuojant deliktinę atsakomybę šalinančius pagrindus buvo nustatyta, kad jie negali būti taikomi tokiais atvejais, kai žala kyla neveiksniam asmeniui arba kai nukentėjusysis yra priverstas pasirinkti rizikos prisiėmimą arba veikti neatsargiai dėl atsakovo neteisėtų veiksmų ar kitokios pašalinės priežasties pvz. ekonominio spaudimo. Tačiau yra ir tokių situacijų, kai rizikos prisiėmimo ir nukentėjusiojo kaltės pagrindai netaikomi, nes tai prieštarautų bendriesiems teisės principams. Praktikoje tai geriausiai iliustruoja bylos, dėl darbuotojų darbo metu patirtos žalos atlyginimo. Anglijos apeliacinis teismas byloje *Smith v Baker* nustatė, kad ieškovas dirbo atsakovo bendrovėje, kuri statė geležinkelį. Vykdamat statybas, kranas pagalba iš vienos vietos į kitą buvo perkeliama didžiuliai akmenys, tiesiai virš darbuotojų galvų. Tiek darbdavys t.y. atsakovas, tiek darbuotojas t.y. ieškovas, suprato situacijos pavojingumą ir žalos atsiradimo galimybę, tačiau darbų nesustabdė. Kranas neišlaikė akmenį, kuris nukrito ant darbuotojų ir sunkiai sužalojo ieškovą. Ieškovas kreipėsi į teismą,

¹⁵⁹ Cass.ch.mixte 28 January 1972.

¹⁶⁰ Cooke, J., *supra note* 6, p. 202.

reikalaujamas priteisti patirtą žalą iš atsakovo. Atsakovas prašė taikyti rizikos prisiėmimo pagrindą, nurodydamas, kad ieškovas žinojo situacijos pavojingumą ir sąmoningai bei savanoriškai prisiėmė žalos atsiradimo riziką. Teismas nepritarė atsakovo argumentams ir nurodė, kad nors ieškovas ir žinojo apie situacijos pavojingumą, negalima laikyti jo savanoriškai prisiėmusiu žalos atsiradimo rizikos, nes jis vykdė darbdavio nurodymus, o ne savanoriškai atsidūrė pavojingoje situacijoje¹⁶¹. Tokiose situacijose atsakovui negali būti netaikoma deliktinė atsakomybė, nes darbuotojas ir darbdavys nėra lygios šalys ir darbuotojas visada pavaldus darbdaviui, todėl netenkinama viena iš rizikos prisiėmimo taikymo sąlygų – ieškovo savanoriškumas prisiimti riziką dėl žalos atsiradimo. Tokiose situacijose, retai pripažįstamas ir nukentėjusiojo kaltės pagrindas. Net ir tada, kai žala atsiranda dėl darbuotojo neatsargumo, darbdavys retai atleidžiamas nuo deliktinės atsakomybės taikymo, nes darbuotojas dirba darbdavio nustatytais darbo sąlygomis su kuriomis darbuotojas sutinka dirbti, nes bijo būti atleistas iš darbo ir netekti savo pajamų šaltinio¹⁶². Atsižvelgiant į tai, kad darbuotojas yra silpnesnė šalis, darbdavys dažniausiai nėra atleidžiamas nuo deliktinės atsakomybės jam taikymo nukentėjusiojo kaltės pagrindu, taip pat dažnai atsisakoma ir netaikyti deliktinės atsakomybės rizikos prisiėmimo pagrindu. Tačiau, tokių situacijų nereikėtų painioti su situacijomis, kai darbuotojai darbo metu patiria žalą, ne vykdydami darbdavio pavedimus, bet veikdami savanoriškai. Anglijos apeliacinio teismo nagrinėtoje byloje *ICI Ltd v Shatwell* buvo nustatyta, jog ieškovas su broliu dirbo išminuotojais, o atsakovas buvo jų darbdavys. Ieškovas su broliu vykdydami jiems pavestą užduotį nepakluso darbdavio nurodytiems reikalavimams, taip pat pažeidė teisės aktų reikalavimus, dėl ko sprogo bomba ir sužalojo ieškovą. Ieškovas kreipėsi į teismą dėl žalos atlyginimo iš atsakovo. Teismas nurodė, kad ieškovas prisiėmė riziką dėl galimo žalos atsiradimo, nes veikė savavališkai, nepakludamas darbdavio nurodytiems reikalavimams. Tokiu atveju, darbdavys negali būti atsakingas už kilusią žalą ir jam deliktinė atsakomybė negali būti taikoma.¹⁶³ Tai reiškia, kad tuo atveju jeigu darbuotojui kyla žala atliekant darbo funkcijas t.y. vykdam darbuotojo pavedimą, darbdavys negali būti visiškai ar iš dalies atleidžiamas nuo deliktinės atsakomybės taikymo, taip pat jam negali būti netaikoma deliktinė atsakomybė. Tačiau tokiu atveju, kai darbuotojas, vykdydamas darbdavio pavestą užduotį, patiria žalą dėl to, kad nukrypsta nuo darbdavio pavedimo arba veikia savavališkai, darbdavys gali būti atleidžiamas nuo deliktinės atsakomybės jam taikymo arba deliktinė atsakomybė jam gali būti netaikoma. Tai priklauso nuo konkrečios bylos aplinkybių. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat nagrinėjo bylą, kurioje buvo sprendžiamas žalos atlyginimo klausimas darbuotojo, kuris buvo mirtinai sužalotas darbo metu, išlaikytiniam. Byloje buvo nustatyta, kad ieškovas dirbo

¹⁶¹ *Smith v Baker* [1891] AC 325.

¹⁶² Cooke, J., *supra* note 6, p. 209.

¹⁶³ *ICI Ltd v Shatwell* [1965] AC 656.

traukinių derintoju. Ieškovas išformuodamas traukinį, pakliuvo po vienu iš vagonų ir buvo mirtinai sužalotas ant bėgio riedmenų. Ieškovo išlaikytiniai reikalavo žalos atlyginimo iš darbdavių. Teismas, atsižvelgdamas į tai, kad darbuotojas žalą patyrė būdamas neblaivus, aiškinosi ne tik darbdavio atsakomybės sąlygas, bet ir darbuotojo veiksmų įtaką žalos atsiradimui. Pirmosios instancijos teismas nurodė, jog: *„Darbdavys padarė viską, kas nuo jo priklauso, darbų saugai, instrukcijų ir taisyklių vykdymui užtikrinti. Tuo tarpu darbuotojas turėjo ne tik teisių, bet ir pareigų; tarp jų – pareigą laikytis saugos darbe norminių teisės aktų reikalavimų, tačiau, teismo vertinimu, jis pažeidė saugos darbe instrukcijas, kurias žinojo ir kurių privalėjo laikytis, nepaisant darbdavio vykdomos kontrolės šiais klausimais. Dėl to A. M. (darbuotojas aut. pastaba) suvokė ar turėjo suvokti, kad judančios transporto priemonės aptarnavimas, apsvaigus nuo alkoholio, jam gali būti pražūtingas, tačiau gresiančio pavojaus nepaisė; A. M. konkludentiniai veiksmai patvirtina, kad jis prisiėmė galimų negatyvių padarinių atsiradimo riziką.“*¹⁶⁴. Apeliacinės instancijos teismas palaikė pirmosios instancijos sprendimą ir atsakovą atleido nuo deliktinės atsakomybės jam taikymo. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nesutiko su teismų sprendimais ir grąžino bylą nagrinėti iš naujo apeliacinėje instancijoje nurodydamas, kad: *„Darbdavio pareiga užtikrinti darbuotojų saugą ir sveikatą visais su darbu susijusiais aspektais taip pat išplaukia iš Darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymo, DK normų reikalavimų; darbdavys privalo tinkamai organizuoti darbuotojų darbą, laikytis darbo įstatymų, darbuotojų saugą ir sveikatą reglamentuojančių teisės aktų reikalavimų, rūpintis darbuotojų poreikiais (DK 229, 264 straipsniai); darbdavys taip pat privalo imtis veiksmingų priemonių, kai nepaisoma nustatytų reikalavimų. Vadinasi, esant byloje duomenų apie didelio laipsnio darbuotojo girtumą, yra pagrindas teigti, kad alkoholis buvo vartojamas tam tikrą laiką ir kad to nebuvo galima nepastebėti, jeigu darbdavys būtų tinkamai vykdęs jam nustatytas pirmiau nurodytas pareigas [...] Teismai privalėjo spręsti priežastinio ryšio, kaip atsakomybės sąlygos, buvimo klausimą, atsižvelgiant į visus veiksnius, lėmusius nelaimingą atsitikimą, taip pat ir dėl priežastinio ryšio tarp atsakovo veiksmų (neveikimo) ir atsiradusios žalos, taip pat dėl galimybių atleisti darbdavį nuo atsakomybės“*. Tai reiškia, kad Lietuvoje, taip pat pripažįstama, kad darbdavys negali būti atleistas nuo deliktinės atsakomybės taikymo, taip pat, jam negali būti netaikoma deliktinė atsakomybė tais atvejais, kai darbuotojas darbo metu patiria žalą, nepažeisdamas nei darbo taisyklių, nei darbo funkcijų, nei teisės aktų reikalavimų ir priešingai, jeigu darbuotojas minėtas taisykles pažeidžia ir veikia savavališkai, darbdaviui negali būti užkraunama žalos atlyginimo našta už nukentėjusiojo veiksmais sukeltą žalą. Šioje situacijoje svarbu nustatyti kieno ir kokie veiksmai nulėmė nelaimingą atsitikimą darbe, nes nuo to

¹⁶⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje V. M., I. M., S. M. v. AB „Lietuvos geležinkeliai“ (bylos Nr. 3K-3-130/2008).

priklauso ir nukentėjusiojo kaltės, kaip atleidimo nuo deliktinės atsakomybės pagrindo taikymo galimybės. Jeigu darbdavio, kaip didesnio pavojaus šaltinio valdytojo, atsakomybė yra be kaltės, tai nukentėjusiojo kaltės pagrindas gali būti taikomas tik tada, kai padaroma išvada, jog žalos atsiradimo svarbiausia priežastis yra kalti nukentėjusiojo veiksmai. Tačiau kai nelaimingo atsitikimo darbe metu atimama gyvybė darbuotojui, kuris darbo vietoje nukentėjo nuo darbdavio valdomo didesnio pavojaus šaltinio, tai darbdavio kaltė, pasireiškianti nesugebėjimu užtikrinti kontrolės, kad darbo vietoje nebūtų vartojamas alkoholis ir kad nuo alkoholio apsvaigęs darbuotojas jo ir kitų asmenų saugumo užtikrinimui būtų nušalintas nuo darbo, nėra pagrindas visiškai atleisti darbdavį nuo atsakomybės CK 6.282 straipsnio 1, 2 dalyse nustatytais pagrindais. Šiuo atveju, teismai nustatė, kad darbdavys įdarbindamas darbuotoją, tinkamai supažindino jį su darbo funkcijomis ir darbo saugos taisyklėmis, užtikrino darbuotojo kvalifikacijos kėlimą, darbo funkcijoms atlikti tinkamus drabužius ir tinkamas darbo sąlygas. Žuvęs darbuotojas buvo tinkamai supažindintas su darbo taisyklėmis ir privalėjo suvokti, kad alkoholio vartojimas darbo metu gali būti pavojingas jo pačio sveikatai ir gyvybei. Atsižvelgiant į tai, kad žuvusiajam buvo nustatytas didelis girtumo laipsnis ir į tai, kad darbo vietos teritorijoje nebuvo rasta alkoholinių gėrimų, kas leidžia daryti išvadą, kad girtaujama buvo ne darbo metu, o prieš darbą, teigtina, kad vienintelė darbuotojo gyvybės netekimo priežastis buvo didelis jo neatsargumas t.y. darbo funkcijų atlikimas sunkiai apsvaigus nuo alkoholio ir darbo saugos taisyklių pažeidimas. Kadangi, šiuo atveju nekyla mišri darbdavio ir darbuotojo atsakomybė, neturi būti taikoma ir LR CK 6.282 str. 2 d., kurioje numatyta, kad į nukentėjusio asmens kaltę neatsižvelgiama išieškant dėl maitintojo gyvybės atėmimo atsiradusią žalą ir atlyginant laidojimo išlaidas, nes žalos atsiradimo svarbiausia priežastis yra kalti nukentėjusiojo veiksmai. Todėl šioje situacijoje turėtų būti taikomas nukentėjusiojo asmens kaltės, kaip visiško atleidimo nuo deliktinės atsakomybės, pagrindas.

Užsienio literatūroje analizuojant rizikos prisiėmimo ir nukentėjusiojo kaltės, kaip pagrindų šalinančių deliktinę atsakomybę santykį yra išskiriamas dar vienas nukentėjusiojo asmens veiksmų pagrindas, vadinamas lotynišku pavadinimu *Ex turpi causa*. Šis deliktinę atsakomybę šalinantis pagrindas yra suprantamas kaip atsakomybės netaikymo pagrindas, dėl to, kad nukentėjusysis žalą patyrė atlikdamas teisei priešingus veiksmus¹⁶⁵. Anglijos apeliacinio teismo nagrinėtoje byloje *Vellino v Chief Constable of the Greater Manchester Police*¹⁶⁶ buvo nustatyta, kad ieškovas, siekdamas išvengti policijos arešto, išsoko pro savo namų langą iš antro aukšto ir sunkiai susižalojo. Ieškovas reikalavo, kad policijos pareigūnai atlygintų jam kilusią žalą, nes pasak ieškovo, žala kilo dėl pareigūnų veiksmų. Teismas netenkino ieškovo prašymo ir

¹⁶⁵ Cooke, J., *supra note 6*, p. 213.

¹⁶⁶ *Vellino v Chief Constable of the Greater Manchester Police* [2002] 1 WRL 218.

nurodė, kad šioje situacijoje galima būtų taikyti tiek nukentėjusiojo kaltės pagrindą, tiek ir *Ex turpi causa*, nes ieškovas elgėsi ne tik neatsargiai, bet ir pažeidė teisės aktų reikalavimus – žala atsirado jam iššokus pro langą, kai ieškovas bandė pabėgti nuo policijos pareigūnų, kurie ketino jį suimti. Kitoje byloje *Pitts v Hunt*¹⁶⁷ teismas nurodė, jog norint taikyti *Ex turpi causa* pagrindą, svarbu atsižvelgti ne tik į tai, ar ieškovo veiksmai, kuriais buvo sukelta žala, neprieštaruoja teisės normoms, bet ir į tai, ar ieškovo veiksmai neprieštaruoja viešajai tvarkai ir gerai moralei. Tam, kad šis pagrindas būtų taikomas, neužtenka nustatyti tik teisės aktų ar viešosios tvarkos ar geros moralės pažeidimo. Taip pat būtina nustatyti ir priežastinį ryšį tarp pažeidimo ir žalos atsiradimo. *Ex turpi causa* pagrindas taikomas situacijose, kai žalą patiria transporto priemonės keleivis, kuris pats skatina transporto priemonės valdytoją nusizengti eismo taisyklėms pvz. važiuoti didesniu nei leistina greičiu, važiuoti pavojingu būdu ar kitaip pažeisti taisykles¹⁶⁸. Nustačius tiek vieną, tiek kitą, byloje gali būti taikomas *Ex turpi causa* pagrindas ir atsakovui netaikoma deliktinė atsakomybė. LR CK nėra numatyta *Ex turpi causa*, kaip atleidimo nuo deliktinės atsakomybės arba jos netaikymo pagrindo. Tačiau tuo atveju, jeigu nukentėjusiajam žala kilo jam pačiam pažeidus teisės aktų reikalavimus arba viešąją tvarką ir gerą moralę, remiantis teisingumo, sąžiningumo ir protingumo principais tokia žala neturėtų būti atlyginta, nebent ieškovas įrodytų, kad veikė būtinuosius ginties sąlygomis ir todėl buvo priverstas pažeisti teisės aktų reikalavimus arba viešąją tvarką ar gerą moralę.

Apibendrinami visa tai kas išdėstyta, galime daryti išvadą, kad nukentėjusiojo kaltė ir rizikos prisiėmimas yra savarankiški deliktinės atsakomybės netaikymo ar atleidimo nuo jos pagrindai, turintys kiekvienam jų būdingas taikymo sąlygas bei lemiantys skirtingas pasekmes. Nukentėjusiojo kaltės atveju, nukentėjusiojo asmens veiksmai yra vertinami objektyviau kriterijumi t.y. jo veiksmai vertinami pagal *bonus pater familias* principą, o rizikos prisiėmimas vertinamas subjektyviu kriterijumi – tai ar asmuo galėjo suvokti prisiimamą riziką ir ar ją prisiėmė savanoriškai. Skiriasi ir šių pagrindų taikymo sąlygos: tam, kad būtų taikomas nukentėjusiojo kaltės pagrindas būtina nustatyti bendro pobūdžio pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai pažeidimą ir priežastinį ryšį tarp šio pažeidimo ir kilusios žalos, tuo tarpu norint, konstatuoti rizikos prisiėmimo pagrindo egzistavimą, būtina nustatyti, kad nukentėjusysis sąmoningai, žinodamas apie situacijos pavojingumą, savanoriškai prisiėmė žalos atsiradimo riziką. Šių pagrindų taikymas sukelia ir skirtingas jų taikymo pasekmes – taikant rizikos prisiėmimą, atsakovui deliktinė atsakomybė nėra taikoma, nes nėra visų deliktinei atsakomybei kilti būtinų deliktinės atsakomybės sąlygų, tuo tarpu taikant nukentėjusiojo kaltės pagrindą – atsakovui yra nustatomos visos deliktinei atsakomybei kilti būtiniosios sąlygos, tačiau dėl

¹⁶⁷ *Pitts v Hunt* [1990] 3 All ER 344.

¹⁶⁸ Harpwood, V. *Modern Tort Law*, Cardiff: The Glass House, 2003, p. 425.

nukentėjusiojo asmens veiksmų įtakos žalos atsiradimui, atsakovas yra visiškai arba iš dalies atleidžiamas nuo deliktinės atsakomybės taikymo. Praktikoje, taikant rizikos prisiėmimą, atsakovui nereikia atlyginti kilusios žalos, o nukentėjusiojo kaltės atveju, žalos atlyginimas yra mažinamas proporcingai nukentėjusiojo kaltės įtakai žalos atsiradimui. Tai reiškia, kad taikant rizikos prisiėmimo pagrindą, atsakovui nekyla pareiga atlyginti žalą, o taikant nukentėjusiojo kaltės pagrindą – pareiga kyla, tik ji yra mažinama. Praktikoje susiduriama su situacijomis, kai nėra aišku, kurį iš šių dviejų pagrindų tikslinga taikyti: rizikos prisiėmimą ar nukentėjusiojo kaltę? Tai dažniausiai pasitaiko sprendžiant žalos, patirtos keleiviui keliaujant su girtu transporto priemonės valdytoju, atlyginimo klausimą. Praktikoje susidaro ir tokių situacijų, kai nors ir yra nustatomos rizikos prisiėmimo arba nukentėjusiojo kaltės taikymo sąlygos, tačiau šių pagrindų taikymas šiose situacijose lemtų bendrųjų teisės principų pažeidimą. Tai bylos, kuriose sprendžiamas darbuotojui, darbo metu kilusios žalos atlyginimo klausimas, kai žala kyla dėl darbuotojo veiksmų, tačiau vykdant darbdavio pavestas funkcijas. Užsienio literatūroje prie rizikos prisiėmimo ir nukentėjusiojo kaltės pagrindų yra nagrinėjamas ir *Ex turpi causa* pagrindas, kuris reiškia, kad negali būti atlyginta žala, kuri kilo nukentėjusiajam pažeidžiant teisės aktų reikalavimus ar viešąją tvarką ar gerą moralę. LR CK šis pagrindas eksplicitiškai nėra įtvirtintas.

IŠVADOS

1. Civilinės atsakomybės netaikymas ir atleidimas nuo civilinės atsakomybės yra laikomi civilinę atsakomybę šalinančiais pagrindais. Civilinės atsakomybės netaikymo sąvoka yra platesnė už atleidimo nuo civilinės atsakomybės sąvoką ir suprantama kaip situacija, kai asmeniui civilinė atsakomybė nekyla, nes nėra nustatomos visos civilinei atsakomybei kilti būtinos sąlygos. Tuo tarpu atleidimas nuo civilinės atsakomybės suprantamas siauriau ir apima tik tuos atvejus, kai asmeniui yra nustatomos visos civilinei atsakomybei kilti būtinos sąlygos, tačiau jis nuo civilinės atsakomybės yra atleidžiamas įrodžius egzistuojant vieną iš atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindų.
2. Rizikos prisiėmimas yra laikomas vienu iš civilinės atsakomybės netaikymo pagrindų ir turi būti suprantamas kaip savanoriškai, laisva valia prisiimama žinomos žalos atsiradimo rizika. LR CK, įtvirtindamas nukentėjusiojo asmens veiksmų sąvoką, nevisiškai korektiškai apibrėžia rizikos prisiėmimą kaip kaltus pačio nukentėjusiojo asmens veiksmus, dėl kurių jam atsirado ar padidėjo nuostoliai, nes šiuo atveju nukentėjusiojo asmens veiksmai turi būti apibrėžiami ne per kaltę, o per veikimą savo rizika. Todėl LR CK įtvirtintas nukentėjusiojo asmens veiksmų apibrėžimas laikytinas klaidinančiu ir gali kelti problemų sprendžiant rizikos prisiėmimo taikymo klausimą.
3. Siekiant taikyti rizikos prisiėmimo pagrindą, būtina nustatyti šias taikymo sąlygas: savanoriškumą (asmuo turi savanoriškai, laisva valia prisiimti riziką dėl galimos žalos atsiradimo); informuotumą (nukentėjusysis turi būti informuotas apie galima žalos atsiradimą, taip pat žinoti šios žalos pobūdį ir mastą ir būti įvertinęs ir suvokęs žalos atsiradimo pasekmes) ir sąmoningumą (žalą patyręs asmuo turi būtų sąmoningai sutikęs su žalos prisiėmimo rizika).
4. Nukentėjusiojo kaltė yra laikoma atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindu. Žalą padariusio asmens kaltė ir nukentėjusiojo kaltė negali būti suprantama vienodai. Žalą padariusio asmens kaltė gali pasireikšti tiek tyčia, tiek neatsargumu, o nukentėjusiojo kaltė gali būti konstatuota tik tada, kai nukentėjusysis veikia neatsargiai. Žalą padariusio asmens kaltė yra preziumuojama, o nukentėjusiojo kaltę atsakovas turi įrodyti t.y. ji nėra preziumuojama. Tačiau tiek žalą padariusio asmens, tiek ir nukentėjusiojo asmens kaltė yra vertinama pagal vienodą apdairaus, rūpestingo ir atidaus žmogaus (lot. *bonus pater familias*) elgesio standartą.
5. Siekiant taikyti nukentėjusiojo kaltės pagrindą, būtina nustatyti nukentėjusiojo bendro pobūdžio pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai pažeidimą ir priežastinį ryšį tarp šio pažeidimo ir kilusios žalos.

6. Nustačius nukentėjusiojo kaltės pagrindą, žala atlyginama proporcingai nukentėjusiojo asmens kaltės įtakai žalos atsiradimui. Atsakomybė žalą padariusiam asmeniui gali būti taikoma: 1) pilna apimtimi, t.y. atlyginama visa kilusi žala; 2) taikoma iš dalies, t.y. kilusios žalos dydis mažinamas atsižvelgiant į nukentėjusiojo asmens kaltę; 3) atleidžiama nuo atsakomybės, t.y. kilusi žala neatlyginama.
7. Rizikos prisiėmimas ir nukentėjusiojo kaltė yra savarankiški deliktinę atsakomybę šalinantys pagrindai, kurie skiriasi nukentėjusiojo asmens veiksmų vertinimo požiūriu – nukentėjusiojo asmens kaltė vertinama objektyviuoju kriterijumi, o rizikos prisiėmimas – subjektyviuoju kriterijumi. Taip pat, skirtingos ir šių pagrindų taikymo sąlygos, bei jų taikymo pasekmės, dėl ko galima daryti išvadą, kad šie pagrindai yra savarankiški ir negali pakeisti vienas kito. Nors šie pagrindai yra giminingi, t.y. abu jie vertinami atsižvelgiant ne į trečiųjų asmenų ar nenugalimos jėgos, o į pačio nukentėjusiojo asmens veiksmus, jie laikytini savarankiškais pagrindais ir negali būti tapatinami. Tai įrodo, kad magistro baigiamojo darbo ginamasis teiginys pasitvirtino.

LITERATŪRA

Monografijos ir straipsnių rinkiniai:

1. Ambrasienė, D., Baranauskas, E., Bublienė, D. ir kt./ red. Ambrasienė D., Baranauskas E. *Civilinės teisė. Prievolių teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2006.
2. Bar Ch., Clive E., Schulte-Nölke H. ir kt. *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law*, Volume 4. Munich: European Law publishers GmbH, 2009.
3. Cane, P., Conaghan, J. *The New Oxford Companion of Law*. Oxford: Oxford University Press, 2008.
4. Cooke, J. *Law of Tort*. Edinburgh: Pearson, 2007.
5. Dubber, M., Hörnle, T., *The Oxford Handbook of Criminal Law*. Oxford: Oxford University Press, 2014.
6. European Group on Tort Law. *Principles of European Tort Law: Text and Commentary*. Wien: Springer- Verlag, 2005.
7. Gerven, W., Lever, J., Larouche, P. *Tort law (Common Law of Europe Casebooks)*. Oxford: Portland, 2003.
8. Harpwood, V. *Modern Tort Law*, Cardiff: The Glass House, 2003.
9. Jonaitis, M. *Romėnų privatinė teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014.
10. Kabišaitis, A., *Paciento informuotas sutikimas: teoriniai ir praktiniai aspektai*, Teisė. Vilnius, 2004.
11. Lundmarks, T., *Common Law Tort & Contract*, Münster: LIT, 1998.
12. Magnus, U., Martin-Casals, M, Boom, W.H. 67rk t. *Unification of tort law: contributory negligence*. The Hague; London: New York: Kluwer Law International, 2003.
13. Michael, A. Jones, *Textbook on Torts*. Oxford: Oxford University Press, 2003.
14. Mikelėnas, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995.
15. Mikelėnas, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. 1 dalis*. Vilnius: Justitia, 2003.
16. Nekrošius, I., Nekrošius, N., Vėlyvis, S. *Romėnų teisė*. Vilnius: Justitia, 2007.
17. Spindler, G., Rieckers O. *Tort Law in Germany*, The Netherlands: Kluwer Law International BV, 2001

Straipsniai iš knygų, mokslo darbų rinkinių ir konferencijų medžiagos:

18. Been V., Chemerinsky E. Epstein R. *Basic Tort Law – Cases, Statutes and Problems*. New York: Aspen Publishers, 2007.
19. Curzon, L. B. *Dictionary of Law*, 6 leidimas. Cambridge: Pearson Education, 2002.
20. Lunney, M. Oliphant, K. *Tort Law. Text and Materials*. 3 leidimas. Oxford: Oxford University Press, 2008.
21. Mizaras, V., *Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos/ Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos, mokslinių straipsnių rinkinys*, Vilnius: Justitia, 2007.
22. Selelionytė – Drukteinienė, S., Norkūnas, A., *Civilinės atsakomybės praktikumas*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.

Moksliniai straipsniai:

23. Elfring, K., *Haftung des Sportlers für regelwidriges Verhalten*, Jurawelt, 2006.
24. Fleming J., *Assumption of Risk*. The Yale Law Journal, Nr.2, Volume 61. Yale, 1952.
25. Goudkamp, J. *Rethinking Contributory Negligence*. Oxford Legal Studies Research Paper Nr. 40/2014. Oxford: Oxford University Press, 2014.
26. Norkūnas, A., *Kaltė kaip civilinės atsakomybės pagrindas*. Jurisprudencija. 2002, 28(20), p.112 -128.

Elektroniniai leidiniai:

27. Bacigal, R., J., *Distinctions Between Assumption of Risk and Contributory Negligence*. 23 Wash. & Lee Law Review, Nr. 91. [interaktyvus]. 1966, p. 95 [žiūrėta 2015-11-05]. <<http://scholarlycommons.law.wlu.edu/wlulr/vol23/iss1/7>>.
28. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-10-13]. <<http://dz.lki.lt/get/54025/>>
29. Dongen, E. G. D. *Contributory Negligence: a Historical and Comparative Study*. [interaktyvus] Boston: Brill Nijhoff, 2014 [žiūrėta 2015-10-24]. <<https://books.google.lt/books?id=mhOJBAAQBAJ&pg=PA7&dq=Contributory+Negligence:+a+Historical+and+v=onepage&q=ContributoryNegligence%3AaHistorical+and&f=false>>.
30. Francis H. Bohlen, *Assumption of Risk I*. Harvard Law Review, Vol. 20, Nr. 1. [interaktyvus] 1906, p. 14 [žiūrėta 2015-11-05]. <<http://www.jstor.org/stable/1322882>>.

31. Gruodytė, E, Pratkienė, L. *Informuoto paciento sutikimo doktrinos samprata ir svarba sveikatos priežiūroje* [interaktyvus]. Kaunas: Vytauto didžiojo universitetas, 2013. [žiūrėta 2015-10-22] <[http://teisesapzvalga.vdu.lt/2013/1\(10\)/4/](http://teisesapzvalga.vdu.lt/2013/1(10)/4/)>.
32. Looschelders, D. *Die Mitverantwortlichkeit des Geschadigten im Privatrecht*, [interaktyvus]. Tübingen, 1999 [žiūrėta 2015-0903]. <https://books.google.de/books?id=PL-J-EhQ47kC&printsec=frontcover&dq=Die+Mitverantwortlichkeit+des+Geschadigten+im+Privatrecht,+%5D&hl=de&sa=X&ved=0CCIQ6AewAGoVChMIxp_niqucyQIVCf5yCh3swgKo#v=onepage&q=Die%20Mitverantwortlichkeit%20des%20Geschadigten%20im%20Privatrecht%2C%20%5D&f=false>.
33. Ohly, A. *Volenti non fit injuria“- die Einwilligung im Privatrecht*, [interaktyvus]. Tübingen, 2002, [žiūrėta 2015-10-07].<https://books.google.lt/books?id=w1Gs9XYKxTIC&printsec=frontcover&hl=lt&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false>.
34. Witting Ch., *Street on Torts*, 14 leidimas [interaktyvus]. Oxford: Oxford University Press, 2015, p. 199. [žiūrėta 2015-1018]. <<https://books.google.lt/books?id=nbG6BwAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=Street+on+Torts&hl=lt&sa=X&ved=0CB8Q6wEwAVChMIt-Xn86KTyQIVxLsPCh1yiAcz#v=onepage&q&f=false>>.

Lietuvos Respublikos teisės aktai:

35. 1964 Civilinis kodeksas. *Vyriausybės žinios*, 1964, Nr. 19-138.
36. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr.74-2262.
37. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Lietuvos aidas*. 1992, Nr. 220-0.
38. 1965 Tarptautinio krovinių vežimo keliais sutarties konvencija (CMR). *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 107-2932.
39. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 71-1706

Lietuvos Respublikos teismų praktika:

40. Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. vasario 24 d. nutartis civilinėje byloje *Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Kauno skyrius v. A.Z.* (bylos Nr. 2A-187-230/2015).
41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje *D.P. v. UAB „Amžiaus pasaka“* (bylos Nr. 3K-3-509/2004).

42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje *V. M., I. M., S. M. v. AB „Lietuvos geležinkeliai“* (bylos Nr. 3K-3-130/2008).
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Baldenis“ v. UAB DK „PZU Lietuva“* (bylos Nr. 3K-3-153/2008).
44. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 22 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Naujoji švara“ v. UAB „Baltijos ažuolas“* (bylos Nr. 2A-478/2008).
45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje *D.B. v. AB „Krekenavos agrofirma“* (bylos Nr. 3K-3-544/2009).
46. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje *M. Č., M. Č. ir A. Č. v. UAB (duomenys neskelbiami) ir E. S.* (bylos Nr. 2A-326/2010).
47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. gegužės 25 d. nutartis civilinėje byloje *Lietuvos sveikatos mokslų universiteto ligoninė VšĮ Kauno klinikos v. LR Sveikatos apsaugos ministerija* (bylos Nr. 3K-3-236/2010).
48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. liepos 30 d. nutartis civilinėje byloje *A. Z. V. VšĮ Klaipėdos universitetinė ligoninė* (bylos Nr. 3K-3-342/2010).
49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje *G. J. v. J. M. J. ir UAB DK „PZU Lietuva“* (bylos Nr. 3K-3-171/2011).
50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. lapkričio 18 d. nutartis civilinėje byloje *J. L. v. UADB „ERGO Lietuva“ ir UAB „Druskininkų vandentiekis“* (bylos Nr. 3K-3-446/2011).
51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. lapkričio 16 d. nutartis civilinėje byloje *A. Č. v. UAB „Molesta“* (bylos Nr. 3K-3-475/2012).
52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje *T. P. v. VĮ Anykščių miškų urėdija* (bylos Nr. 3K-3-133/2013).

53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. liepos 26 d. nutartis civilinėje byloje AB „Lietuvos draudimas“ v. UAB „Vilniaus zunda“ ir Vilniaus miesto savivaldybė (bylos Nr. 3K-3-422/2013).
54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. spalio 4 d. nutartis civilinėje byloje *J. M. ir G. M. v. UAB „Baltwood“* (bylos Nr. 3K-3-466/2013).
55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. spalio 30 d. nutartis civilinėje byloje *D. J. v. R. C.* (bylos Nr. 3K-3-525/2013).
56. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. balandžio 16 d. nutartis civilinėje byloje *UAB DK „PZU Lietuva“ v. UAB „Movidus transportas“* (bylos Nr. 3K-3-219/2014).
57. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. kovo 10 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Rhenus svoris“ v. „Uno transport A/S“* (bylos Nr. 3K-3-127-378/2015).

Užsienio valstybių teisės aktai:

58. Prancūzijos civilinis kodeksas (*Code civil*) [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-10-27] <http://www.lexinter.net/ENGLISH/civil_code.htm>.
59. Vokietijos civilinis kodeksas (*Bürgerliches Gesetzbuch*) [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-10-26] <http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/>.

Užsienio valstybių teismų praktika:

60. *Baily v. Rosti*, 1956, BGE 82 II 25
61. *Baker v TE Hopkins & Son Ltd.*, [1959], 1 WLR 966 (CA).
62. *Barrett v. Ministry of Defence* [1995] 3 ALL ER 86 (CA).
63. BGH 05.11.1074 – VI ZR 100/73
64. BGH 13.11.1973 – VI ZR 152/72.
65. Bull. Civ. 1987.II.32
66. *Butterfield v. Forrester*, 11 East 60, 103 Eng. Rep. 926 (1809).
67. Cass. Crim, 25 June 1969, D. 1969.Jur.688.
68. Cass.ch.mixte 28 January 1972
69. Cass. Ass. Plen. 9 May 1984.
70. Cass. Civ. 2e, 10 October 1985.
71. *Condon v. Basi*, [1985], 2 ALL ER 453 (CA).
72. *Davies v. Mann*, 152 Eng. Rep. 588 (1842).

73. *ICI ltd v Shatwell* [1965] AC 656.
74. *Johnson v. Kokermoor*, 199 Wis. 2d 615, 545 n. E 2d 495, (1996).
75. *Morris v Murray*, [1991], Nr. 2 QB 6 (CA).
76. *Natanson v. Kline*, 186 Kan 393, P2d 1093 (1960).
77. *Nettleship v Weston*, [1971], Nr. 2 QB 691 (CA).
78. *Owens v Brimmell* [1977] 2 WLR 943.
79. *Pitts v Hunt* [1990] 3 All ER 344.
80. *Smith v Baker* [1891] AC 325.
81. *Truman v. Thomas*, 165, Cal., Rptr. 308, (1980).
82. *Vellino v Chief Constable of the Greater Manchester Police* [2002] 1 WRL 218.

ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS

Atsižvelgiant į tai, kad nagrinėjant žalos atlyginimo klausimus vis dažniau nustatoma ir nukentėjusiojo asmens veiksmų įtaka žalos atsiradimui, ir į tai, kad Lietuvos teisės doktrinoje ir teismų praktikoje rizikos prisiėmimas ir nukentėjusiojo kaltė, kaip pagrindai šalinantys deliktinę atsakomybę, yra itin negausiai išnagrinėti, šiuo baigiamuoju darbu siekiama atskleisti šių pagrindų sampratą, jų tarpusavio santykį ir taikymo praktikoje ypatumus. Išnagrinėjus Lietuvos ir užsienio teisės doktriną, teisės aktus bei teismų praktiką, buvo pateikta rizikos prisiėmimo ir nukentėjusiojo kaltės, kaip pagrindų, šalinančių deliktinę atsakomybę, samprata ir jų taikymo praktikoje ypatumai. Taip pat nustatyta, kad siekiant taikyti rizikos prisiėmimo pagrindą būtina išsiaiškinti, ar nukentėjusysis turėjo informacijos apie galimą žalos atsiradimą ir ar sąmoningai ir savanoriškai sutiko prisiimti šios žalos atsiradimo riziką. Tuo tarpu nukentėjusiojo kaltės atveju, būtina išsiaiškinti, ar nukentėjusysis pažeidė bendrojo pobūdžio pareigą elgtis atidžiai ir rūpestingai ir ar šios pareigos pažeidimas yra susijęs priežastiniu ryšiu su kilusia žala. Analizuojant ankščiau minėtus šaltinius, buvo nustatyta, kad taikant rizikos prisiėmimo pagrindą, deliktinė atsakomybė žalą padariusiam asmeniui nėra taikoma, o taikant nukentėjusiojo kaltės pagrindą – žalą padaręs asmuo yra visiškai arba iš dalies atleidžiamas nuo deliktinės atsakomybės taikymo.

Atlikus tyrimą, buvo nustatyta, kad nukentėjusiojo asmens kaltė ir rizikos prisiėmimas yra savarankiški deliktinę atsakomybę šalinantys pagrindai, turintys kiekvienam jų būdingas taikymo sąlygas bei lemiantys skirtingas pasekmes.

Reikšminiai žodžiai: Nukentėjusiojo kaltė, rizikos prisiėmimas, netaikymas, atleidimas.

According to the fact that analyzing the questions of compensation of damages, more often courts and scientists of law analyzing the contributory fault for damages appearance and this exact factor that the risk assumption and contributory fault as the grounds which exclude non-contractual liability are analyzing sparsely in the law doctrine of Lithuania in the court practice of Lithuania. The aim of this master thesis is to reveal the conception of the risk assumption and contributory fault, the connection between them and their peculiarities in the courts' practice.

After analysis of the Lithuanian and other foreign countries doctrine of law, legislation and courts' practice, the author gave the conception of risk assumption and contributory fault as the grounds to exclude non-contractual liability and gave the overview of peculiarities of courts' practice.

Moreover, was it found out that the courts are seeking to apply the risk assumption as a ground, it is need to elucidate if the victim had the information about possibility of damages and the still consciously and voluntarily accepted to take the risk. Meanwhile, in the case of contributory fault, it is need to be found out, if the victim broke of duty of care and the duty to act carefully and if the violation of these duties were relevant with the causation link and the damages. While analyzing all those sources which are mentioned above, it was determined that of courts uses the risk assumption as a ground, the non-contractual liability is not apply for the person who is responsible for the damages or if courts uses the contributory fault as a ground – the person who is responsible for the damages might have partial of whole exemption from liability.

After research, it was ascertained, that contributory fault and risk assumption are independent grounds which might eliminate the non-contractual liability. These grounds have their very own conditions if courts want to apply them and their own different consequences.

Key words: Contributory fault, Risk assumption, Exclusion, Exemption.

SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA

Magistro baigiamojo darbo tema „Rizikos prisiėmimas ir nukentėjusiojo kaltė kaip atleidimo nuo deliktinės atsakomybės pagrindai“. Civilinė atsakomybė yra vienas svarbiausių civilinės teisės institutų, kurio tikslas užtikrinti tinkamą žalos atlyginimą nukentėjusiajam. Tačiau vis dažniau atsiranda tam tikrų, žalą padariusio asmens rizikos sferai nepriklausančių aplinkybių, dėl kurių išvengti žalos atsiradimo ar jos padidėjimo yra neįmanoma. Tam, kad būtų užtikrintos kiekvieno asmens teisės, abiejų šalių interesų pusiausvyra, nepažeisti bendrieji teisės principai ir tinkamai užtikrinta civilinės atsakomybės paskirtis, įstatymuose yra įtvirtinti netaikymo arba atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindai, tačiau jie nėra gausiai išnagrinėti nei teisės doktrinoje, nei teismų praktikoje. Atsižvelgiant į tai, magistro baigiamajame darbe yra atskleidžiamos civilinės atsakomybės netaikymo bei atleidimo nuo civilinės atsakomybės sąvokos, bei nustatomas jų tarpusavio santykis. Ypatingas dėmesys skiriamas dviem deliktinę atsakomybę šalinantiems pagrindams – rizikos prisiėmimui ir nukentėjusiojo kaltei. Atsižvelgiant į tai, kad šia tema tiek teisės doktrina, tiek teismų praktika yra itin negausi, magistro baigiamuoju darbu siekiama išsiaiškinti ar rizikos prisiėmimas ir nukentėjusiojo kaltė yra savarankiški deliktinę atsakomybę šalinantys pagrindai, turintys kiekvienam jų būdingas taikymo sąlygas bei lemiantys skirtingas pasekmes. Atliekant tyrimą buvo atskleistos rizikos prisiėmimo bei nukentėjusiojo kaltės, kaip deliktinę atsakomybę šalinančių pagrindų, sąvokos, pateiktos kiekvieno iš minėtų pagrindų taikymo sąlygos bei nustatytos taikymo pasekmės. Tiriant rizikos prisiėmimo pagrindą buvo nagrinėjamas *Volenti non fit injuria* principas, sutikimas ir jo reikšmė deliktinės atsakomybės taikymui, bei rizikos prisiėmimo pagrindo taikymo praktikoje ypatumai. Tiriant nukentėjusiojo kaltės pagrindą buvo nagrinėjama kaltė, kaip viena iš civilinės atsakomybės sąlygų, žalos atlyginimo ypatumai bei šio pagrindo taikymo problematika teismų praktikoje. Didžiausias dėmesys buvo skiriamas santykio tarp rizikos prisiėmimo ir nukentėjusiojo kaltės nustatymui, bei atvejų, kuriuose šie pagrindai negali būti taikomi, analizei.

Atliekant tyrimą daugiausiai remtasi užsienio šalių mokslininkų darbais, užsienio ir Lietuvos teismų praktika bei negausiais Lietuvos mokslininkų darbais. Atliekant tyrimą, rizikos prisiėmimas ir nukentėjusiojo kaltė buvo lyginami Lietuvos, Prancūzijos, Vokietijos ir Anglijos teisės doktrinos bei teismų praktikos kontekste.

SANTRAUKA ANGLŲ KALBA

The theme of this master thesis is “ Risk assumption and Contributory Fault as Defences Limiting or Excluding Delictual Liability”. Civil liability is one of the main institute of the civil law, this aim is to ensure the proper remuneration of damages for the victim. More and more often arises some backgrounds of the risk of the person who is responsible of the damages and because of those backgrounds it is impossible to avoid the damages. For the reasons to ensure the rights of every persons and the balance of interests between two parties and for the reason not to violate the common principles of law and to ensure the purpose of liability properly, there are grounds of exclusion and exemption of liability in legislation but they are not ascertain richly. According to this fact, the author reveals the conceptions of civil liability and exemption the liability and the balance between them. The author pays the special attention for two grounds which might eliminate the delictual liability – risk assumption and contributory fault. According to that, this theme is important for doctrine of law and courts’ practice. The practice of this theme is sparse so the author seeks to find out if the risk assumption and contributory fault are to independent grounds which might eliminate the delictual liability and if they have their own conditions and consequences. While doing this research the conception of the grounds of risk assumption and contributory fault was revealed. Moreover, the author revealed the conditions for those grounds and determined the consequences. While doing this researched, the author analyzed the ground of risk assumption by the principle *Volenti non fit*, which is meaningful for applying the delictual liability and the peculiarities of risk assumption in courts’ practice. The contributory fault was analyzed as one of the conditions of civil liability and of course the peculiarities of the damages in courts’ practice were analyzed too. The author pays the biggest attention for the proportion between risk assumption and contributory fault and the cases when those grounds cannot be apply.

While doing this research, the author uses a lot of the articles of foreign scientists of law, the decisions of the foreign and Lithuanian courts and a sparse works of researchers. The risk assumption and contributory fault were compared while using the doctrine of law and courts’ decisions of Lithuania, France, Germany and United Kingdom.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2015-12-10

Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas), Teisės fakulteto, civilinės justicijos instituto, civilinės teisės studijų programos studentė Inga Černytė patvirtinu, kad šis magistro baigiamasis darbas „Rizikos prisiėmimas ir nukentėjusiojo kaltė kaip atleidimo nuo deliktinės atsakomybės pagrindai“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

(parašas)

(vardas, pavardė)